

ΙΩΑΝΝΟΥ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ 61

ΟΜΙΛΙΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ ΡΜΖ'—ΡΝ'
ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦ. ΗΣΑΪΑΝ Α'—Η'

Κείμενον: B. de Montfaucon

Μετὰ φράσεις - Σχόλια
'Ομιλιῶν εἰς τοὺς ψαλμοὺς ΡΜΖ'—ΡΝ'
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΑ
θεολόγου - φιλόλογου
καθηγητοῦ τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἑρμηνείας εἰς τὸν Ἡσαΐαν
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΓΟΝΗ
θεολόγου - φιλόλογου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ὁμιλία εἰς τὸν φαλμὸν ΡΜΖ'	9 (109) *
Ὁμιλία εἰς τὸν φαλμὸν ΡΜΗ'	23 (120)
Ὁμιλία εἰς τὸν φαλμὸν ΡΜΘ'	39 (135)
Ὁμιλία εἰς τὸν φαλμὸν ΡΝ'	45 (140)
Εἰσαγωγικὸν σημείωμα	49
Ερμηνεία εἰς τὸν προφήτην Ησαΐαν	51 (145)
Κεφάλαιον Α'	54 (148)
Κεφάλαιον Β'	82 (174)
ΚΕΙΜΕΝΟΝ	109

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ἀριθμοὺς σελίδων τοῦ ἀρχαίου κειμένου.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΠΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΜΖ' (147) ΨΑΛΜΟΝ

«Ἐπαίνει, Ἱερουσαλήμ, τὸν Κύριον,
αἶνει τὸν Θεὸν σου, Σιών».

Ὁ ψαλμωδὸς δὲν ἀπευθύνει τὸν λόγον πρὸς τὴν πόλιν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ πρὸς τοὺς κατοικοῦς αὐτῆς. Ἐκεῖνο ποῦ κάνει διὰ μέσου θαυ τοῦ ψαλτηρίου, τοῦτο ἀκριβῶς κάνει καὶ ἐδῶ. Προτρέπει λοιπὸν συνεχῶς καὶ συμβουλεύει νὰ ἐναγόμεθα πρὸς τὸν Θεὸν τὰς εὐχαριστίας μας διὰ τὰς θείας ἐνεργείας. Συμβουλεύει ἀκόμη νὰ μὴ στηρίζωμε τὰς ἐλπίδας μας οὔτε εἰς τὰς οἰκουμένης, οὔτε εἰς τὰ ἀσφαλῆ τεῖχη, ὁ ἀλλὰ νὰ ἐμπιστευώμεθα τὴν σωτηρίαν μας εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο λοιπὸν, ἀφοῦ βέται ὡς πρόλογον, συνεχίζει καὶ λέγει: «Δοξολόγησε Ἱερουσαλήμ τὸν Θεόν, διότι ἰσχυροποίησε τοὺς ἀσφαλιστικούς μοχλοὺς τῶν πυλῶν σου, ἠλόγησε τὰ τέκνα σου πρὸς χάριν σου». Π σημαίνει τὸ ἐνίσχυσε τοὺς μοχλοὺς; Ὅτι οὐ κατέστηρεν ἀσφαλῆ, οὐ ἔκαμιν ἀκατάκλητον. Καὶ τὸ «ἐλόγησε τοὺς υἱοὺς σου», ὅτι τοὺς ἐντὸς τῶν τευχῶν σου κατοικοῦς, τοὺς κατὰ χάριν υἱοὺς σου, τοὺς ἠόησε εἰς μέγα πλῆθος. Τοῦτο μὲν εἶναι ἓνα εἶδος ἐνεργείας. Δ' ἕτερον δὲ εἶδος εἶναι τὸ ἐννοούμενον διὰ τῆς φράσεως «ἐν σοί», ποῦ σημαίνει τὸ ἔξῃς: Δὲν τοὺς ἀφῆσε ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σκορπισμένους καὶ χωρισμένους, ἀλλὰ τοὺς συνεκέντρωσε καὶ τοὺς ἔκανε νὰ ἀφοσιωθοῦν εἰς Σέ. Ἐπειτα καὶ ἕτερον εἶδος προνοίας δεικνύων λέγει «Αὐτὰς ποῦ ἐγκατέστησεν εἰρήνην εἰς τὰ σῶνά σου». Διότι συμβαίνει εἰς μερικοὺς καὶ εἰς ἀσφαλῆς μέρος νὰ εὐρισκῶνται, καὶ πολλοὶ εἰς ἀριθμὸν νὰ εἶναι καὶ συγχρόνως νὰ ὑφίστανται τὰς πολεμικὰς ἐνεργείας τῶν ἐχθρῶν. Ἐδῶ δὲ μὲν δεικνύει ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπὸ παρομοί-

αν έχθρικήν επιβολήν, είναι ἀπηλλαγμένοι, καὶ τρόπον τινα ὁ ποιητὴς τοῦ ψαλμοῦ θέλει νὰ δείξῃ ὅτι, ὅχι μόνον ἡ πόλις εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ προσέτι τὰ ἀκρότατα σημεῖα τῆς. Εἶδες πόσων εἰδῶν εὐεργεσίας ἀπαριθμεῖ; Πρώτην δὲ καὶ μεγαλυτέραν ὁλων αὐτὴν, ποῦ ἐκφράζει μὲ τὴν φράσιν «τὸν Θεὸν σου» (στίχ. 1). Διότι διὰ τοῦ λόγου τούτου ὅλα τὰ συμπεριλαμβάσκει, ὅτι σὲ υἱοθέτησε, ὅτι σὲ ἔκαμε κληρονόμον ἰδικόν του, ὅτι ἐνῶ εἶναι ἐξουσιαστὴς τῶν πάντων, εἶναι προσπαντὸς ἰδικός σου, ὃ πράγμα ποῦ εἶναι τὸ σημαντικώτατον καὶ τὸ πρώτον ὁλων τῶν ἀγαθῶν. Δεύτερον, ὅτι κατέστησεν ἀσφαλὴ τὴν πόλιν. Τρίτον, ὅτι τοὺς ἡυλόγησε νὰ παλαστήσασθου. Τέταρτον, ὅτι ἀπηλλάξεν ἀπὸ πολέμου καὶ ταραχῆς ὅχι μόνον τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρον τὸ ἔθνος· ὅτι ὅχι μόνον διὰ πρώτην καὶ δευτέραν καὶ τρίτην φοράν ἔκαμε τοῦτο, ἀλλὰ συνεχῶς τοῦτο ἔκαμινεν· ὅτι δὲν εἶπεν «αὐτὸς ποῦ ἔθεσε» ἀλλ' «αὐτὸς ποῦ **Θέτει**» (ὁ τιθεῖς).

Ἐάν δὲ κάποτε συνέβαινον καὶ πόλεμοι, τοῦτο δὲν ἐσθίμουνεν ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς ἐγκατέλειπεν, ἀλλ' ὅτι αὐτοὶ ἀποσκίρτοσαν. ⁴⁸² Διότι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ θεθαίως, εἶναι διαρκῶς καὶ αἰωνίως τοῦτο: τὸ νὰ ἀνεγείρῃ τείχη νοητά, τὸ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἀσφάλειαν, τὸ νὰ ἀπαλλάσῃ ἀπὸ κάθε εἰδους πολέμου καὶ ταραχῆς. Ἐπειτα καὶ ἄλλην θείαν εὐεργεσίαν, ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω, ἀναφέρει, τὴν «καλὴν χρονίαν», δηλαδὴ καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν καρπῶν τῆς γῆς. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ παιδαγωγεῖ αὐτοὺς, νὰ μὴ θεωροῦν οὔτε τὴν γῆν, οὔτε τὴν εὐκρασίαν τῶν ἀέρων ὡς αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸ πᾶν νὰ ἀποδίδουν εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν. Ποίαν δὲ ἐννοεῖ πρόνοιαν; Αὐτὴν ποῦ λέγει εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ στίχου 3: «Αὐτὸς σὲ χορταίνει μὲ ἐκλεκτὸν σίτον». Ἰδὲ. Δὲν εἶπεν ἀπλῶς σίτον, ἀλλὰ παχύν, ἥτοι ἐκλεκτὸν εἶδος σίτου, διὰ νὰ δείξῃ τὴν μεγάλην ἀφθονίαν ἀγαθῶν. Διότι «στέρκ πυροῦ» ὀνομάζει τὸ λιπαρὸν τοῦ καρποῦ. **Β** Τοιοῦτου δὲ εἰδους εἶναι τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ, γνήσια καὶ ἀφθονα. Σὲ χορταίνει, λέγει, μὲ τὸν καλύτερον σίτον καὶ μέγιστα μὲ ἀφθονίαν. Διὰ νὰ δηλώσῃ δὲ αὐτὰ, δὲν εἶπεν ὅτι δίδει ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι σὲ χορταίνει.

«Αὐτὸς ποῦ ἀποστέλλει ὡς ἄλλον ἀγγελιοφόρον τὴν ἐντολήν Του περὶ καρποφορίας εἰς τὴν γῆν» (στίχ. 4). Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶναι συνηθὲς εἰς αὐτὸν (τὸν ψαλμω-

δόν), νὰ μεταφέρῃ τὸν λόγον ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα εἰς τὰ κοινὰ καὶ ἀπὸ τὰ κοινὰ πάλιν εἰς τὰς εἰδικὰς περιπτώσεις, τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ κάνει. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶπεν· «Αἶνει τὸν Θεόν σου», διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κοινὴς ἀπὸ τοὺς ἔχοντας ὀλίγον νοῦν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μόνον Θεὸς τῶν Ἰουδαίων, ἀπαδεικνύει ἐδῶ πῶς εἶναι Θεὸς κοινὸς ὅλης τῆς οἰκουμένης, καὶ πῶς ἡ πρόνοιά του ἔχει ἐκταθῆ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς, μεταφέρον τὸν λόγον ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα εἰς τὰ κοινὰ, ἀναφερόμενος εἰς τὴν καθολικὴν πρόνοιαν. Διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ εἶπεν· «Αὐτὸς ποῦ ἀποστέλλει ὡς ἄλλον ἀγγελιοφόρον τὴν ἐντολήν Του περὶ καρποφορίας εἰς τὴν γῆν», συνέχισεν· «καὶ ἡ ἐντολή του αὕτη ὡς ταχύτατος ἀγγελος θὰ τρέξῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολήν Του». **Γ** Τοῦτο δὲ εἶπεν, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι προνοεῖ ὅχι μόνον δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλην τὴν οἰκουμένην. Λόγον δὲ ἐδῶ ὀνομάζει τὴν προσταγὴν καὶ τὴν προσηκτικὴν ἐνέργειαν τῆς θείας φροντίδος. Ἐπειτα ἀφ' οὗ παριστάνει τὴν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἐκτελοῦνται αἱ θεῖαι προσταγαί, ὅχι μόνον τὴν λέξιν «λόγος» χρησιμοποιοῦν, ἀλλὰ ποιοποιεῖ τὴν εὐκολίαν ταύτην μὲ «τὸν δρόμον». Καὶ δὲν ἐθεώρησεν ἀρκετὸν τοῦτο, ἀλλὰ προσέθεσε καὶ «τὴν ταχύτητα» πρὸς ἀκριβεστέραν ἀπόδοσιν. Αὐτὸ δὲ τὸ ὅποιον θέλει νὰ εἰπῇ εἶναι τὸ ἐξῆς: «Ὅτιδήποτε διατάξῃ ὁ Θεός, τοῦτο γίνεται μετὰ μεγίστης ταχύτητος. Δίδει δὲ ἐντολὰς δι' ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Τί δὲ εἰδους ἐντολὰς δίδει ὁ Θεός εἰς ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην; Δίδει ἐντολὰς σχετικὰς μὲ τὴν ζωὴν μας ἐντολὰς ποῦ τὴν ἀφορῶν ἀπολύτως, ὃ ὅπως περὶ τῆς κατελλήλου καὶ εὐεργετικῆς πνοῆς τῶν ἀέρων, περὶ τῶν ἐτησίαν καὶ ἐποχικῶν μεταβολῶν καὶ ἀλλαγῶν τῶν καιρῶν. Διὰ τοῦτο καὶ συνεχίζει νὰ λέγῃ· «Αὐτὸς ὁ ὁποῖος δίδει τὸ χιόνι λευκὸ καὶ μαλακὸ σάν τὸ μαλλί. Αὐτὸς ποῦ ρίχνει ἐπάνω στὴ γῆ τὴν ὁμίχλην σάν σάχχην» (στίχ. 5). Τὸ εἶδος τῆς χιόνος ταύτης ἕτερος ἐρμηνευτὴς διανομεῖ τὴν ἐπιμένην δρόσον καὶ οἱ Ἑβραῖοι τὴν λέγουσι «χεφὸρ χασέφρ».

Στίχος 6: «Αὐτὸς ποῦ ρίπτει τὴν χάλαζαν εἰς μέγεθος καὶ μετὰ εὐκολίας, μετὰ τῆς ὁποίας ἡμεῖς ρίπτομεν τεμάχια ἄρτου. Ποῖος δύναται νὰ ἀντιμετωπῇ τὸν ἰσχυρὸν καὶ παγωμένον ἄνεμόν Του;». Ἄλλος ψαλμὸς λέγει· ποῖος δύναται νὰ ὑποφέρῃ μὲ ἀκόλυπτον πρόσωπον τὸν καύσωνα αὐτοῦ;

Στίχος 7: «Ἀλλὰ αὐτός θά ἀποστείλῃ τὴν ἐντολήν του ὡς ἄλλον ἀγγελιαφόρον καὶ θά λειώσῃ τοὺς πάγους καὶ τὰ χιόνια. Θά φυσήσῃ τὸν ἀνεμὸν του καὶ θά ἀπομακρυνθοῦν τὰ ὕδατα. Ἐν ἑδῶ, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὴν πανίσχυρον καὶ ἀπέραντον δύναμιν τοῦ Θεοῦ θέλει νὰ παραστήσῃ, ἡ ὁποία δύναμις ἐκ τῆς ἀνυπαρξίας παράγει τὰς οὐσίας καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, καὶ ὅταν αὐτοὶ παραχθοῦν τὰς μεταβάτῃ καὶ τὰς μεταβάλλει κατὰ τὴν θούλησίν του.

Σχετικὰ εἶναι ὅσα καὶ ἑταρος προφήτης, ὁ Ἀμώς, λέγει: «Οὗ Κύριος εἶναι ἑκεῖνος, ὁ ὁποῖος δημιουργεῖ τὰ πάντα καὶ μορφοποιεῖ αὐτά». Διότι ἂν καὶ αἱ μεταβολαὶ καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως ὑπὸκεινται εἰς ἀπαραβάτους φυσικοὺς νόμους, ὅμως ὅταν κρίνῃ ὁ Θεός, οἱ νόμοι οὗτοι λύονται καὶ ἀναστρέλλεται ἡ δύναμις των.¹ Καὶ ὅλως μὲν μεταβάλλει τὴν μορφήν, καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν οὐσιῶν, ὅλως δὲ ἀφ' οὗ τὰς ἀφήσει ἀμετατρέπτους κατὰ θάσιν, μετατρέπει τὴν ἐνέργειάν των² καὶ τὴν μὲν φυσικὴν ιδιότητα ἐκάστου φυσικοῦ στοιχείου τὴν ἀφήνει νὰ ἀδρανή πρὸς στιγμὴν, τὴν δὲ ἀντίθετον τῆς φυσικῆς ἐκδήλωσιν ἀφήνει νὰ φανῇ. Κατὰ παρόμοιον ἔκαμιν ὁ Θεὸς εἰς τὴν κάμινον μὲ τοὺς τρεῖς παῖδας.³ Διότι εἰς τὴν κάμινον μέγα ἦτο τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἔκαμιν καθόλου, ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ τρεῖς παῖδες ποὺ ἐρίφθησαν ἐντὸς τῆς κάμινου ἀπελάμβανον ἕνα εἶδος εὐχαρίστου ὁρόσου. Τὸ πέλαιος τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης διὰ τῶν ποδῶν διέσχισαν οἱ Ἰουδαῖοι,⁴ χωρὶς νὰ καταποντίζωνται εἰς τὰ ὕδατα, ὡς ἀλλὰ διήρχοντο τὴν Ἐρυθρὰν ἀσφαλῶς ὡς νὰ ἐβάδιζον ἐπὶ ἐδάφους στερεωτέρου ἀκόμῃ καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν πέτραν. Ἐπὶ στερεᾶς γῆς ἑσπῶν οἱ Δαθάν καὶ Ἀβειράν,⁵ καὶ ὅμως τὰ σώματά των δὲν συνεκροτοῦντο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ καταποντίζοντο παχύτερον ἢ ἐπὶ εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐὐλιν ξηρὸν

1. Ἀμώς β. 8.
2. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος ἡκίμαζε μὲ πολλὴν ἐσχέρειαν τὸν τρόπον τῆς μεταστροφῆς τοῦ Θεοῦ, ὅταν παρουσιάζει ἀνέγκλη τὴν ἐκείνην.
3. Παιδικὴν ἀντίθετον ἐκδήλωσιν: ἡ θαυματουργικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ.
4. Δαν. 1, 7.
5. Ἐξοδ. κεφ. 14.
6. Ἀριθμ. κεφ. 16.

ἦτο ἡ ράβδος τοῦ Ἀαρὼν,⁷ καὶ ὅμως ἀπέφερε καρπὸν ὠραιότερον καὶ ἀπὸ κατάχλωρα εἰς τὴν γῆν φυτὰ. Ὁ νοσ ἦτο ἡτοῦ ζῶον καθεστὸν ὅλων τῶν ὁλίων, τὸ ὅπὸ τοῦ Βαλαάμ⁸ χρησιμοποιοῦν, καὶ ὅμως εἰς τὸν Βαλαάμ ποὺ τὸ ἐκτόπα ἔδωκεν ἀπολογίαν τὴν ὁποῖαν οὐτε ὁ λογικώτερος ἀνθρώπος δὲν θά ἠδύνατο νὰ δώσῃ. Λέοντες ἦσαν εἰς τὸν λάκκον ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἔρριξαν τὸν Δακὴλ,⁹ καὶ ὅμως οἱ λέοντες ἐκεῖνοι ἡμερότητα προῦσαν ἐδείξαν, χωρὶς νὰ ἀφανισθῇ ἡ φύσις καὶ αἱ ιδιότητές των, ἀλλὰ πρὸς στιγμὴν μετεβλήθησαν τὰ ἐνστικτὰ των. Πολλὰ ὅλως παρόμοια θαύματα καὶ εἰς τὴν κτίσιν εἶναι δυνατὰ νὰ διαπιστώσωνται. Ὁ μὲν λοιπὸν νομίσας μικρὸν τὸ θαῦμα τῆς μεταστροφῆς τοῦ ἀνέμου εἰς χιόνια καὶ τῆς χιόνος εἰς ὕδωρ, ἐπειδὴ λαμβάνει χώραν πῶνον καὶ θε ἔτος καὶ τὸ ἐσυνήθισμα νὰ τὸ ἐλάπωμε διὰ τῶν ἀφθάρτων μας. Σκέψου πόσον σπουδαῖον εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι τῶρα μὲν φαίνεται χιὼν, ὕστερον δὲ ὕδωρ καὶ εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα νὰ ὑφίσταται τόσας πολλὰς μεταβολὰς. Διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ἀνόητος, ὅτι αὐτὰ λαμβάνουν χώραν κατὰ τὴν ἐνέργειάν των φυσικῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀπλῶς ἤθελε θεωρήσῃ ὡς αἰτία τῶν μεταβολῶν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἴδῃ πῶς εἶναι αὐτὸς ποὺ διατάσσει ταύτας, ὁ ψαλμωδὸς ἀνέγεται διὰ τοῦ ψαλμοῦ εἰς τὸ θεῖον πρόσταγμα καὶ λέγει: «Θά ἀποστείλῃ ὁ Θεὸς τὴν ἐντολήν του καὶ θά λειώσῃ τὰ χιόνια καὶ τοὺς πάγους», δηλαδὴ θά διατάξῃ ὁ Θεός. Ὁ Διότι ταῦτα δὲν θά τὸ πράξουν οἱ ἀνεμοὶ συὸ προηγουμένου τῆς χιόνος, ἀλλὰ ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος ἐποίησε καὶ ἐπρόσταξε τοὺς ἀνέμους.

Ἐφερε τὸν λόγον ὁ ψαλμωδὸς εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως καὶ εἰς τὰς ἐπὶ τῶν στοιχείων ταύτων παρατηρουμένας μεταβολὰς διὰ νὰ πείσῃ τὸν παχὺλὸν κατὰ τὴν διάνοιαν καὶ ἀναίσθητον Ἰουδαῖον νὰ ἀντιληφθῇ τὴν ἰσχὺν τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ κατ' ἔτος λαμβάνοντα χώραν φυσικὰ φαινόμενα. Ἐπέδωκε νὰ καταστήσῃ γνωστὸν, ὅτι ὁ Θεὸς δύναται εὐκολώτατα νὰ μεταβάλλῃ τὰ πάντα, κατὰ τὴν θέλησίν του, καὶ νὰ κινή τὰ φυσικὰ στοιχεῖα νὰ παρουσιάσων ἀντίθετα τῶν συνηθῶν ἀποτελέσματα.

7. Ἐξοδ. κεφ. 8 κ. 55.
8. Ἀριθμ. 22, 5 κ. 66.
9. Δαν. κεφ. 12.

Διότι όπως είναι εύκολον εἰς Αὐτόν, όταν πέραν φοβερὸν ψυχῆς καὶ ἀκατόφορος παγωνιά, νὰ λειώσῃ τοὺς πάγους, νὰ γλυκάνῃ τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ νὰ φέρῃ γαλήνην εἰς τὴν φύσιν, τοιαυτοτρόπως δύναται ὁ Θεὸς νὰ πράξῃ προκειμένου καὶ περὶ τῶν Ἑβραίων. Ἐ δύναται δηλαδή ὁ Θεὸς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τοὺς εὐρισκομένους εἰς ἀχμαλώσιον καὶ εἰς κατὰστατον ἐμπόλεμον εὐκολώματα νὰ τοὺς φέρῃ τὴν εἰρήνην καὶ νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ ἀκόμη πρὸς τὴν εὐμερίαν πού εἶχον οἱ Ἑβραῖοι πρὸ τῆς ἀχμαλώσεως των.

Δὲν λέγει δὲ τοῦτο μόνον ὁ ψαλμωδός, ἀλλὰ καὶ ἄλλην κρυμμένην διδασκαλίαν ὑποκρίσσει. Ποία δὲ εἶναι αὕτη; Ὅτι καθὼς αὐτὰ τὰ περιστοτικά τῆς ἀχμαλώσεως καὶ τοῦ πολέμου, ἐν καὶ κατ' ἀρχὰς εἶναι λυπηρὰ, πολλάκις ἀποσβέννουν χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα, ἔτσι καὶ τὰ ἄλλα λυπηρὰ περιστοτικά τῆς ζωῆς των δύνανται νὰ ἀποβαῖν πρὸς τὸ συμφέρον των καὶ πολλὴν νὰ ἐπιφέρουν ὠφέλειαν. Τοιαῦτα διδάσκει ὁ ψαλμὸς, ¹⁰ Διὰ νὰ μὴ ὑποφέρῃ ἡ φύσις περισσώτερον ἀπὸ τὴν κακακαίριαν, καθώρισε τὴν ἐπὶ τὸ ὑπὲρ μέτρον καὶ θερμότερον μεταβολὴν τοῦ καιροῦ. Τί δὲ θέλει νὰ διδάξῃ ἀκόμη μὲ τὰ εἰς τὸν ψαλμὸν ἀναφερόμενα παραδείγματα; Διότι δὲν εἶπε μόνον ὅτι «ὁ Θεὸς δίδει τὴν χάριν» ἀλλὰ συνέχισεν «ὡς ἂν λευκὸν μαλλί», οὕτε μόνον ὠμίλησε «περὶ ὠμίλης» πού ὁ Θεὸς τὴν διασκορπίζει, ἀλλὰ προσέθεσεν «ὡς ἂν στάκτην», οὕτε μόνον «περὶ κρυσταλλοῦ πού ὁ Θεὸς τὸν σκορπίζει», ἀλλὰ συνέχισε «ὡς ἂν κομμάτια ψαμμοῦ». Κατὰ τὴν γνώμην μου ὁ ψαλμωδὸς θέλει καὶ ἀπὸ τὰ παραδείγματα αὐτὰ νὰ δηλώσῃ τὴν εὐκόλιαν τοῦ ἐργαζομένου ταῦτα Θεοῦ καὶ τὸ πλουσιοπάροχον τῆς ἀγαθωσύνης Του. «Ὁ Θεὸς λοιπὸν, αὐτὸς εἶναι πού ἀπεκάλυψε τὴν ἐντολήν του εἰς τὸν Ἰσραὴλ, τὰς ἐντολάς του καὶ τὰ δίκαια προστάγματα του εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν του» (στίχος 8), τὰς ἀκριβοδικαίας ἐντολάς καὶ τὰ θεῖα προστάγματα, ὅπως ἀναφέρονται ἀλλοῦ. «Δὲν ἔκαμε τὸ ἴδιο ὁ Θεὸς πρὸς κάθε ἔθνος». Ἐτερος ἐρμηνευτὴς ὁμοίως λέγει «καὶ δὲν ἐφανερώσε τὰς προσταγὰς του εἰς ἀποκαλύψεως πρὸς αὐτὰς» (στίχ. 9).

Κύτταξε πῶς πάλιν ἀπὸ τὰ γενικά εἰς τὰ μερικά μεταφέρει τὸν λόγον ὁ ψαλμωδός, Β καὶ πῶς ἐπιδίδωκει νὰ ἐπιστήσῃ μεγαλυντέραν τὴν προσοχὴν εἰς τὰ σπουδαιότα-

τα καὶ μοναδικὰ γεγονότα τῶν Ἰουδαίων. Ἀφοῦ ἤρχισεν τὸν ψαλμὸν ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ καὶ ὠμίλησε περὶ ὧν ὠφελούν τὸ σώμα, ἐηλοῦν περὶ ἀσφαλείας, περὶ «καλῆς χρονιάς», περὶ εἰρήνης, ἐδῶ δὲ μεταφέρει τὸν λόγον εἰς τὰ ὑψηλότερα νοήματα, ὠμίλει περὶ τῆς νομοθεσίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰσραὴλ, πράγματα πού εἶναι ἐνὰ σπουδαιότατον εἶδος εὐεργεσίας πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἡ νομοθεσία τοῦ Θεοῦ πού ἀπομακρύνει τὴν κακίαν, πού χειραγωγεῖ πρὸς τὴν ἀρετὴν, πού φωτίζει τὴν διάνοιαν.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωϋσῆς προκειμένου νὰ καταστήσῃ σαφέστατον τοῦτο τὸ γεγονός ἐλεγε: ¹¹ Ποῖος λαὸς ὁμοιάζει μὲ τὸν Ἰσραηλιτικόν; Ποῖον τὸ μέγα ἔθνος τοῦ ὁποῦ ὁ Θεὸς πληροῖται τοὺς ἀνθρώπους τάσας, ἔσων Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ καταφθάνει βοηθὸς εἰς κάθε ἀνάγκημ· μας διὰ τὴν ὁποίαν θὰ τὸν ἐπικαλεσθῶμεν; C Καὶ ὁ Δαβὶδ πάλιν λέγει: «Ὁ Κύριος εἶναι ἐκεῖνος καὶ οὐδεὶς ἄλλος, ὁ ὁποῖος κάμνει πολλὰ ἔργα ἐλέους καὶ οἰκτιρισμῶν καὶ ἀποδίδει τὸ δίκαιον εἰς τοὺς ἀδικουμένους ἀδίκους ἀνθρώπους. Αὐτὸς κατέστησε γνωστὰς τὰς περὶ τοῦ λαοῦ του βουλὰς εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ ἔτσι ἀπεκάλυψε τὰ θελήματά του εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας». ¹² Καὶ ὁ Ἱερεμίας λέγει: «Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ συγκρίσῃ πρὸς Αὐτόν. Οὐδὲς εὗρεν ὅλην τὴν ὁδὸν τῆς σοφίας καὶ ἔδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἰσραὴλ. ¹³ Ὁ δὲ δούλος σου καὶ τὸν ἡγαπημένον σου Ἰσραὴλ». ¹⁴ Ἄλλ' ἴσως ἤθελεν εἶπει κάποιος: ἀφοῦ δὲν ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς τὸ θελήμα του εἰς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, τότε πῶς τοὺς τιμωρεῖ; Ὅτι πράγματι κολάζει καὶ τοὺς πρὸ τοῦ Νόμου ζήσαντας ἀνθρώπους καὶ ἐκεῖνους ἐπίσης πού ἡμάρτησαν εἰς ὁποιονδήποτε μέρος τῆς οἰκουμένης, εἶναι φανερόν ἀπὸ ὅσα ὁ Χριστὸς λέγει: «Ἡ βασιλεία σου τῆς νομοδικῆς Ἀραβίας, τῆς χώρας Σαῦα, θὰ ἀναστήσῃ κατὰ τὴν ἐσχάτην κρίσιν μαζί με τὴν γενεάν αὐτὴν καὶ θὰ τὴν κατακρίνῃ». ¹⁵ Καὶ εἰς τὸν προηγούμενον στίχον D «Ἄνδρες τῆς Νινευῆ (ὡς οἱ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰωνᾶ) θὰ ἀναστηθῶν εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν καὶ θὰ κατα-

10. Δευτ. 1, 7.

11. Ψαλμ. 108, 6-7.

12. Ψαλμ. 9, 38-37.

13. Ματθ. 12, 42.

κρίνουν τὴν γενεάν αὐτήν».¹⁴ Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐλέχθησαν αὐτά, διότι καὶ ἐκεῖνοι εἶχον τὴν εὐθύνην τῶν διὰ τὰς πράξεις τῶν, διὰ τὰς ὁποίας ἄλλοι ἐπληρώθησαν καὶ ἄλλοι ἐτιμωρήθησαν. Ἐάν λοιπὸν δὲν ἦτο γνωστὸν τὸ δρθόν καὶ δίκαιον εἰς αὐτούς, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν εἰς τὸν Θεὸν νὰ δικάσῃ καὶ τιμωρήσῃ τοὺς; Πῶς θὰ ἐλεγε πάλιν, ὅτι «θὰ ἐκδικηθῇ τὸ ἀδικηχόμενον αἷμα, ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου» ἢ «θὰ ἐλεγε, ὅτι «θὰ εἶναι περισσότερον ὑποφερτὴ ἡ τιμωρία εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Σοδομῶν καὶ Γομόρρας ἀπὸ τὴν εἰς τοὺς Ἑβραίους ἐπιβαλλομένην»;¹⁵ Διότι μὲ τὴν λέξιν «ἀνεκτότερον (τιμωρίαν)» δηλοῖ ὅχι τὴν τελείαν ἀπαλλαγὴν, ἀλλὰ τὴν ἐλαφροτέραν τιμωρίαν, τὴν ὅποیان θὰ ὑποστοῦν οἱ Σοδομίται, ἀπὸ ἐκείνῃν ποὺ ἤρμοζε εἰς τὰς ἀμαρτίας τῶν. Ἐάν δὲ οἱ Σοδομίται, ποὺ τόσοι σκληρὰ ἐτιμωρήθησαν, πάλιν κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν θὰ δικαιοθῶν, ποῖος ἀπὸ τοὺς ἄλλους θὰ βυληθῇ νὰ ἐκφύγῃ καὶ νὰ γλυτώσῃ τότε;

Ἄς κοιτάξωμε δὲ καὶ τοὺς καταπονηθέντας κατὰ τὸν κατακλιυσμὸν, καὶ ἄλλους πολλούς, καὶ ἀνάμνησόν τὸν τὸν Ἰωάν. Καὶ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ τοῦτο τὸ ἴδιον θέλει νὰ δηλώσῃ, λέγει: «Φανερώναται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐναντίον κάθε ἀσεβείας καὶ ἀδικίας τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι καταπατοῦν καὶ ἀδικοῦν τὴν ἀλήθειαν διὰ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ τοῦ αἰσχροῦ θύου τῶν. **406** Ἀ Διότι ἡ ἀλήθης περὶ τοῦ Θεοῦ γνώσις εἶναι φανερά εἰς τὴν συνείδησιν τῶν, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς τὴν ἔχει σαφῶς φανερώσει εἰς αὐτούς. Διότι αἱ μὴ βλέπομεναι διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπειροὶ τελειότητες τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ὧν ἐκτίσθη ὁ κόσμος, βλέπονται καθαρὰ διὰ μέσου τῶν δημιουργημάτων μὲ τὰ μέτρα τῆς διανοίας, τόσοι ἡ αἰωνίου δυνάμεως τοῦ, ὅσον καὶ ἡ θείας τελειότητος τοῦ, ὥστε αὐτοὶ νὰ εἶναι ἀναπολόγητοι καὶ νὰ μὴ ἡμποροῦν νὰ προσβάλουν καμμίαν δικαιολογίαν». Ἐπειτα μεταφέρει τὸν λόγον ὁ Παῦλος εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν χωρὶς νὰ ἀφήνῃ αὐτοὺς οὔτε ἐξω ἀνευθύνους καὶ συνεχίζει: «Οἱ παρὰθεταὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, μοινοῦντι ἐγνώρισαν

14. Ματθ. 12, 41.

15. Ματθ. 23, 35.

16. Ματθ. 11, 24.

17. Ρωμ. 1, 18-20.

καλῶς ἐκεῖνο ποὺ ὁ Θεὸς καθώρισεν ὡς δίκαιον, καὶ οἱ ὅσοι παραβαίνουν τοῦτο ἀμαρτάνοντες εἶναι ἄξιοι θανάτου, ὅχι μόνον πράττουν τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα ἔργα, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοκιμάζουν ἐκεῖνους ποὺ τὰ πράττουν».¹⁸ «Σὺ δέ, ὦ ἄνθρωπε,» ὁ ὁποῖος καταδικάζεις τοὺς ἄλλους ποὺ διαπράττουν αὐτά, ἐνῶ σὺ κἀμνεῖς τὰ ἴδια, ναμίζεις ὅτι θὰ ἀποφύγῃς τὴν καταδίκην σου ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ; **Β** Ἡ δεικνύεις περιφρόνησιν καὶ ἀχαριστίαν πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνεκτικότητός του καὶ τῆς μακροθυμίας του ἀπέναντι σου, καὶ θέλεις ἔτσι νὰ ἀγνοῇς, ὅτι ἡ στοργὴ καὶ ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ σε δεικνύει εἰς μετάνοιαν καὶ διορθώσιν; Συμφώνως δὲ μὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ τὴν ἀμετανόητον καρδίαν σου, ποὺ δὲν μοιάσσει ἀπὸ τὴν τάσιν στοργῆς τοῦ Θεοῦ, συσσωρεύεις ἐναντίον τοῦ Θεοῦ σου θησαυροὺς ὀργῆς, ποὺ θὰ ἐκσπᾶσιν κατὰ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποῖαν θὰ ἐκδηλωθῇ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ φανερωθῇ ἡ δικαία κρίσις αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ «θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα κατὰ τὰ ἔργα του». Εἰς ἐκεῖνους μὲν οἱ ὁποῖοι μὲ ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν πράττουν τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐνάρετα ἔργα, ζητοῦν δὲ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὴν ἀθανασία, θὰ τοὺς δώσῃ ὁ Θεὸς ζωὴν αἰώνιον πλησίον του. Ἐναντίον δὲ ἐκεῖνων οἱ ὁποῖοι ἀπὸ πνεῦμα ἀντιλογίας καὶ φιλονεικίας δὲν πείθονται μὲν καὶ δὲν ὑποτάσσονται εἰς τὴν ἀλήθειαν, πείθονται δὲ καὶ ὑποδουλώνονται εἰς τὴν ἀδικίαν, θὰ ἐκσπᾶσιν θυμὸς καὶ ὀργή. **Γ** Ὁ ἄλλος δὲ καὶ στενοχωρία θὰ κυριεύσῃ καὶ θὰ πλημμυρίσῃ τὴν ψυχὴν κάθε ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἀμετανόητος ἐπιμένει νὰ ἐργάζεται τὸ κακόν, τὸν Ἰουδαῖον κατὰ πρῶτον λόγον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐθνικόν.

Βλέπετε τώρα δι' ὧν ὅσα ἀνωτέρω ἐλέχθησαν πῶς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ὅσοι ἐγεννήθησαν, ἀκόμη καὶ πρὸ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς θείας Νομοθεσίας, θὰ δικαιοθῶν καὶ θὰ τιμωρηθῶν διὰ τὰς κακὰς τῶν πράξεις καὶ πῶς ὅσοι ἐφρόντισαν διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ ἐγλύτωσαν ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν θὰ ἀπολαύουν τῶν ἀγαθῶν; Πῶς θὰ συνέβαινε ἡ ταῦτα (ἡ τιμωρία) ἢ ἐκεῖνο (ἡ ἀμοιβή), ἐάν δὲν ἐγνώριζον καλῶς τὸ τί ἐπρεπε νὰ πράξουν; Ἀλλὰ ἡμπορεῖ

18. Ρωμ. 1, 82.

19. Ρωμ. 2, 9-10.

νά διατυπωθή ἡ ἀπορία. Ἀποὺ ὅλοι ἐγνώριζαν τὸ πρακτέον καὶ τὸ ὀρθόν, τότε πῶς ὁ ψαλμωδὸς λέγει: «δὲν ἔπραξε τὸ ἴδιον ὁ Θεὸς πρὸς ὅλα τὰ ἔθνη, καὶ δὲν ἀπεκάλυψεν τὰς ἐντολάς του πρὸς αὐτάς». Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποὺ ἐλέγχῃ καὶ τί θέλει νὰ δηλώσῃ ἀκριβῶς; D "Ἄκουε. Γραπτὸν νόμον εἰς κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη δὲν ἔδωκεν ὁ Θεός. Διότι τὸν μὲν ἔμφυτον φυσικὸν νόμον τὸν εἶχον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μέσα των. Θρουτοφονοῦντα τί εἶναι καλὸν καὶ τί δὲν εἶναι, διότι συγχρόνως μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου ὁ Θεός ἔθελε μέσα εἰς ἕνα ἑκαστον τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως ὡς δικαστὴν ἀπροκαπολήτῃ. Διὰ τοῦς Ἰουδαίους ὅμως ὁ Θεός ἔπραξε κάτι τὸ ἐξαιρετικόν. Ἀπεκάλυψε εἰς αὐτοὺς καὶ ἐγγράφως τὸν νόμον του. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ψαλμωδὸς δὲν εἶπεν ὅτι «οὐκ ἐποίησεν ἐν παντί ἔθνεϊ», ἀλλ' «οὕτως οὐκ ἐποίησε». Δηλαδή ὁ Θεός δὲν ἐστελεῖν εἰς τὰ ἔθνη τὰς πλάκας, οὔτε τὰ γραπτὰ, οὔτε τὸν νομοθέτην Μωϋσῆν, οὔτε τὰ ἄλλα τὰ σημεῖα ποὺ ἐλάθον χάριαν εἰς τὸ ἕρος Σινῶ. Ἐξ ἄλλ' ὅλα αὐτὰ προνομιακῶς μόνον οἱ Ἰουδαῖοι τὰ ἀπέλαυσαν. Ὅλη δὲ ἡ υπόλοιπος ἀνθρωπότης ἤρκετο εἰς τὴν συνείδησιν. Αὐτὰ ἀκριβῶς καὶ ὁ Παῦλος θέλων νὰ δηλώσῃ ἔλεγεν: «Ὅταν οἱ ἔθνικοὶ καὶ εἰδωλόλατραι, ποὺ δὲν εἶχον λάβει τὸν γραπτὸν Νόμον τοῦ Θεοῦ, πράττουσιν δὲ ἀπὸ ἔμφυτον ἠθικὴν παρὸρμήσιν δοκάζει ὁ Νόμος, αὐτοὶ καὶ οὕτως δὲν ἔχουν νόμον (διὰ τῆς συνειδήσεως των) εἶναι οἱ ἴδιοι διὰ τὸν ἑαυτὸν των νόμον».²¹ Διὰ τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι ἄξιοι μεγαλυτέρας κατακρίσεως διότι ἐν καὶ ἐλάθον μετὰ τοῦ φυσικοῦ Νόμου (τῆς συνειδήσεως) καὶ τὸν γραπτὸν (διὰ τοῦ Μωϋσεως), αὐτοὶ προέβησαν εἰς τόσον μεγάλην παρασυστάς.²²

²⁰⁷ A «Ὡστε ἡ μεγάλη εὐεργεσία ποὺ ἐπεδείχθη ἐκ μερὸς τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ραββίους καὶ ἀκηροὺς Ἰουδαίους κατέληξε νὰ γίνῃ ὑπόθεσις μεγαλυτέρας κατακρίσεως εἰς ἕαρος των. Συμφώνως λοιπὸν μὲ τὴν γραμματικὴν ἑρμηνείαν τοῦ ψαλμοῦ ἀρκεῖν ὅσα μέχρις ἐδῶ ἐλέγχθησαν. Ἐάν ὅμως κάποιοι ἐπιθυμῇ νὰ ἀκούσῃ καὶ τὴν ἀστυνομικὴν καὶ ἀλληγορικὴν ἑρμηνείαν τοῦ ψαλμοῦ, δὲν θὰ παραιτηθῶμεν, ἀπὸ τοῦ νὰ διαβάσωμεν καὶ αὐτὸν τὸν δρόμον, καὶ χωρὶς νὰ διαστρέψωμεν τὴν ἱστορικὴν θάσαν τοῦ ψαλμοῦ, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἱστο-

²⁰ Ρου. 2, 14.

ρικής ἑρμηνείας θὰ προσθέσωμεν καὶ τὰ θαυότερα νοήματα, κατὰ τὸ δυνατόν, χάριν τῶν φιλοπανοτέρων ἀκροατῶν.

Ἦμνει ὁ Ἱερουσαλήμ, τὸν Κύριον, Ἦμνει τὸν Θεόν σου, Σιών. Ὁ ἴδιος ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀναγνωρίζει, ὅτι ἐδῶ ὕμνεϊται ἡ ἀκὴ Ἱερουσαλήμ, περὶ τῆς ὁποίας λέγει: «Ἡ δὲ ἀκὴ Ἱερουσαλήμ (ἡ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία) εἶναι ἐλευθέρα. Αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ μητέρα ὅλων ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν».²¹ ὅπως ἀκριβῶς καὶ Σιών θεωρεῖ τὴν Ἐκκλησίαν, διὰν λέγῃ.²² B «δὲν ἔχετε πλησιάσει ἕνα ψηλαφῆτὸ καὶ φλογισμένο ἀπὸ τὸ πῦρ θανάτο (ὅπως ἦτο τὸ Σινῶ)»²³ σκεπασμένο μὲ πυκνὴν ὁμίχλην καὶ σκότος καὶ θυελλῶν, ἀλλὰ ἔχετε προσέλθει εἰς τὴν νέαν πόλιν Σιών καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν πρωτοτόκων, τὴν συγκέντρωσιν δηλ. τῶν ἐκλεκτῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα ἔχουν πλεον καταγραφῇ ὡς πολῖται τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν».

Εἶναι λοιπὸν δυνατόν ἀναγωγικῶς νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ἀκῆς Ἱερουσαλήμ καὶ νὰ εἰπώμεν: «Δοξολόγησε, ἀκὴ Ἱερουσαλήμ, τὸν Κύριον, Ἦμνει τὸν Θεόν σου, νέα Σιών, διότι ἰσχυροποίησε τοὺς μοχλοὺς ποὺ στηρίζουν τὰς πόλεις τῶν τειχῶν σου». Καὶ μάλιστα ἀφοκλήστερον ἀπὸ τὴν παλαιάν Ἱερουσαλήμ ἐτείχισεν τὴν Νέαν Σιών, ὅχι μὲ μοχλοὺς καὶ θύρας, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν περιέφραξε μὲ τὸν τίμιον Σταυρὸν καὶ μὲ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν τῆς ἱδικῆς του δυνάμεως C διὰ τῆς ὁποίας ἀνύψωσεν τὸν περίβολον τῆς Ἐκκλησίας ταύτης εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, εἰπὼν ὅτι ἰὸ θάνατος καὶ αἱ ὀργανωμένα δυνάμεις τοῦ κακοῦ δὲν θὰ ὑπερισχύουν καὶ δὲν θὰ κατακινήσουν τὴν Ἐκκλησίαν».²⁴

Ἀπὸ τὰ πρῶτα λοιπὸν θέματα τῆς ἡ Ἐκκλησία ἐδέχθη τὴν ἐπίθεσιν τῶν βασιλέων ἀπάντων, καὶ τῶν δυνάμεων καὶ τῶν πόλεων καὶ ἐστράφησαν ἐναντίον τῆς αἰφύλαγγος τῶν δαιμόνων, καὶ αὐτὴ ἡ τυραννικὴ δύναμις τοῦ διαβόλου, καὶ μύρια ἄλλα κακά. Καὶ ὅμως ὅλα ἐκεῖνα διελύθησαν καὶ ἐχάθησαν. Αὐτὴ δὲ ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ νῦν ἔστη, ἀνέστη τόσον πολὺ πρὸς τὰ ὕψη, ὥστε καὶ

²¹ Γαλ. 4, 26.

²² Ῥωμ. 12, 18-22, 23.

²³ Δευτ. 5, 22.

²⁴ Ματθ. 16, 18.

αὐτοὺς τοὺς οὐρανοὺς ἐξεπέρασεν. Ἐβλόγησε τοὺς υἱοὺς σου ἐν σοί». Ὅπως ἀκριβῶς κατ' ἀρχάς εἶπεν ὁ Θεός· «Αὐξάνεσθε καὶ πολλαπλασιάζεσθε, καὶ γεμίσατε τὴν οἰκουμένην».⁹⁵ ἔπειτα καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ διέτρεξεν ὁλόκληρον τὴν γῆν. D· Ἔτσι καὶ κατόπιν ἐδόθη ἡ ἐντολή· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη»⁹⁶ καὶ ἔτι «θα κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς ὅλον τὸν κόσμον».⁹⁷ Καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα διέτρεξεν ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «ἐάν τὸ μικρὸ σπυρί τοῦ αἵτου δὲν πέσῃ εἰς τὴν γῆν καὶ δὲν σαπίσῃ μέσα εἰς τὸ χθῆνος, μένει μοναχὸ τοῦ καὶ δὲν πολλαπλασιάζεται. Ἐάν ὁμοῦς διὰ τῆς σποράς του εἰς τὴν γῆν ταφῇ καὶ ἀποθάῃ, πολλὴν καρπὸν παράγει».⁹⁸ Καὶ πάλιν εἶπεν ὁμοῦς διὰ τοῦ σταυροῦ ἀπὸ τὴν γῆν καὶ διὰ τῆς ἀναλήψεως εἰς τοὺς οὐρανοὺς, θὰ ἀποσπάσω ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ διαβόλου καὶ θὰ ἐλκύσω πρὸς τὸν ἑαυτὸν μου ὅλους τοὺς πιστεύοντας εἰς ἐμέ».⁹⁹ Κατ' ἀρχάς λοιπὸν, ἀπὸ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τὸν Ἀδάμ, θάσκει τοῦ φυσικοῦ νόμου οἱ ἄνθρωποι ἠδὲ ἡσσαν εἰς μέγα πλῆθος. Διὰ τοῦτο καὶ δυσκολώτερον ἐδὼ ὁ πολλαπλασιασμὸς γίνεται. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ τῶν Ἀποστόλων, οὐκ ἔσκει τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐλογίαν τῆς θείας χάριτος, τὸ πλῆθος τῶν πρώτων Χριστιανῶν ἠδυνάετο. E· Διὰ τοῦτο ἀμέσως καὶ ἐντός μιᾶς μόνης ἡμέρας τρεῖς χιλιάδες πιστοί, ἔπειτα πέντε χιλιάδες, κατόπιν δέκα χιλιάδες, καὶ ἔπειτα ὅλη ἡ οἰκουμένη, ὅλοι οἱ πιστοὶ τοῦ ἐγεννήθησαν διὰ τῆς καλῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἀναγεννήσεως (τοῦ βαπτίσματος), ἠδὲ ἡσσαν καὶ πολλαπλασιάσθησαν καὶ ἀπέδειξαν τὴν πίστιν τῶν ταύτην καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν καλῶν τῶν ἔργων. Διότι αὐτοὶ δὲν ἐγεννήθησαν ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος».¹⁰⁰

«Αὐτὸς ἐγκατέστησεν εἰρήνην εἰς τὰ σύνορά σου καὶ ἀπεμάκρυνε τοὺς ἐχθρούς σου» (στῆχ. 3). Τοῦτο προπαντὸς περὶ τῆς Ἐκκλησίας δύναται νὰ τὸ εἴπῃ κανεῖς.

95. Γεν. 1, 28.
96. Ματθ. 28, 19.
97. Ματθ. 28, 18.
98. 1ω. 12, 24.
99. 1ω. 19, 33.
100. 1ω. 1, 13.

488 A· Καὶ τὸ περισσότερον βαυμαστὸν ἦτο οὗτο, ἐνῷ ἐπολειμῆτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῆς αὐτῆς ἀπειλασθῆναι τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην καὶ ἐνῷ ὅλοι τὴν ἀπεβουλεύοντα αὐτῇ ἀφῶσας διήρχετο ἡμέρας πνευματικῆς εὐφροσύνης. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· «Σὺς ἀφῆλναι, καθὼς ἀναλαμβάνομαι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τὴν ἰδικὴν μου πνευματικὴν καὶ θαθεῖαν εἰρήνην».¹⁰¹

«Καὶ σὲ χορταίνει μὲ ἐκλεκτὸν ἄρτον» (στῆχ. 3). Τοῦτο εἶναι δυνατόν νὰ ἐνηνοθῇ διαφοροτρόπως καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἀναφερόμενον εἰς πνευματικὴν τροφήν, διότι ἔχει δώσει εἰς ἡμᾶς τὸν πνευματικὸν ἄρτον τῆς ζωῆς. «Αὐτὸς τοῦ στέλλει τὴν ἐντολήν Του εἰς τὴν γῆν» ἡ δὲ ἐντολή του, ὡς ἄλλος ἀγγελιαφόρος, θὰ τρέξῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολήν της» (στῆχ. 4). Ποία ἐντολή; εἰπέ μοι. Ὁ Λόγος τοῦ διεδόθη διὰ τοῦ στόματος τῶν Ἀποστόλων, ὁ ὅποιος, ἐλαφρότερος ἀκόμη καὶ αὐτοῦ τοῦ περὶ τοῦ, διέτρεξε ὅλην τὴν γῆν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ τοῦτο εἰς ἄλλο μέρος ὑπανίσταται καὶ λέγει· «Ὁ Κύριος θὰ δώσῃ εὐγλωττίαν εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι μὲ δύνασιν φωνὴν θὰ εὐαγγελίζωνται τὸ ἀγγελμα τῆς σωτηρίας».¹⁰² B· Ἐάν δὲ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους ἀμφισβόλλῃ, ὅς λάθῃ τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰς μεταβολὰς τῶν φυσικῶν στοιχείων τοῦ συμβαίνοντος γύρω. Ἀς μᾶλλον αὐτοῦ πᾶς ἡ ζωὴν συσσωρεύεται, καὶ εἰς μίαν στιγμὴν καλύπτει ὁλόκληρον τὴν γῆν, καὶ ἀκόμη δὲν πίπτει εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς κατὰ διαστήματα, ἀλλὰ τὴν σκεπάζει συνεχρῶς».¹⁰³

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ψαλμῶδης ἦτο προφήτης καὶ ἦτο φυσικὸν εἰς αὐτὸν νὰ προλέγῃ καὶ νὰ ὑπανίσταται τὰ μέλλοντα, λέγων ταῦτα κατ' ἀναγωγὴν, διὰ τοῦτο συνεχίζει ἀκολουθῶν τὸν λόγον ἀσφαλτοῦμενος μὲ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα. Αὐτὸ δὲ τὸ ὅποιον λέγει εἶναι τὸ ἀκόλουθον· διὸ πρόκειται ὁλόκληρος ἡ γῆ νὰ κατοικήθῃ μὲ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ μάλιστα μετὰ μεγάλῃ ταχύτητος καὶ εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα. C· Ἐπειτα διὰ νὰ μὴ ἀμφισβόλλῃ κανεῖς, ἐπειδὴ οἱ Ἰσραεῖται οὐ καὶ ἦσαν ἕνα ἔθνος τὸ ὅποιον ἐπὶ τόσο μακρὸν χρονικὸν διάστημα ἀ-

101. 1ω. 14, 27.

102. Ψαλμ. 67, 12.

103. Καταφανὲς εἶναι ἡ παραβολὴ τοῦ ἱεροῦ πατρὸς νὰ πείρῃ τοὺς ἀκροῦτάς μὲ λόγους καὶ προφητικὰ διακηρύγματα.

πύλαυσε τόσο μεγάλην θείαν φροντίδα χωρίς να κατασπῇ δόκιμον, δυνατόν να διατυπωθῇ ἡ ἀπορία πῶς εἶναι δυνατόν να ἀκαγεννηθοῦν χριστιανικῶς εἰς τόσο μικρὸν χρονικὸν διάστημα οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς οἰκουμένης; Διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν πραγματικότητα τοῦ ἀνωτέρω ὁ προφήτης, παραλαμβάνει τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τὴν χίονα, τὴν ὀμίχλην, τὸν κρύσταλλον, φαινόμενα ποὺ λαμβάνουν χώραν εἰς μικρὸν χρονικὸν διάστημα. Μὴ λοιπὸν σοὺ φανῇ ἀπίστευτον ἔαν πρόκει-
ται νὰ μεταβληθοῦν τόσο εὐκόλως αἱ σκέψεις των. Ἀλλὰ εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ ποὺ ἀντιστέκονται: Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ θὰ ὑποχωρήσουν καὶ θὰ ἀποσυρθοῦν. Διότι ἔαν τὸ ψῆχος ἀπὸ δλίγον εἰς τὴν ἀρχὴν, κατόπιν, ὅταν καταστῇ σφοδρότερον, σὺ δὲ εἰς βύβαται νὰ τὸ ὑποφέρῃ, καὶ ὑποχωροῦν εἰς αὐτὸ πάντες καὶ ἀπομακρύνονται. **Δ** πολὺ περισσότερο θὰ ἀπομακρυνθοῦν ὅλα τὰ ἐντίθετα ἐμπρὸς εἰς τὸν θεὸν λόγον καὶ τὸ θεῖον πρόσταγμα. Διότι καὶ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὰ μεταβάλῃ καὶ ἀπὸ τὴν ἀνταρξίαν δύνανται νὰ τὰ παραγάγῃ, καὶ εἰς τὴν μεγάλῃν δύναμιν ἡμπορεῖ νὰ τὰ αὐξήσῃ, ὥστε νὰ καταστῶν εἰς πάντας ἀειπύφορα.

«Αὐτὸς ποὺ ἀπεκάλυψε τὸ θέλημά του εἰς τὸν Ἰακώβ καὶ τὰς ἐντολάς του εἰς τὸν Ἰσραὴλ» (στῆ. 8). Ἐδῶ ἔαν κανεὶς παραδεχθῇ ὅτι γίνεται λόγος περὶ τοῦ πνευματικοῦ Ἰακώβ δὲν θὰ σφαλῇ, καθὼς ἐπίσης ἔαν θεωρήσῃ καὶ τὸν Ἰσραὴλ, ὅπως καὶ ὁ Παῦλος τὸν παραδέχεται, ὅταν λέγῃ: **Ε** «Εἶθε νὰ εἶναι εἰρήνη εἰς σὰς καὶ ἐπὶ πάντας εἰς τὸν νέον Ἰσραὴλ τῆς χάριτος τὸν ἐκλεκτὸν τοῦ Θεοῦ», εἰς τὸν ὅποιον Θεὸν ἀνῆκει ἡ βοῆα εἰς τοὺς αἰδώνας τῶν σάνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΗΜ' (148) ΨΑΛΜΟΝ

489 **Α** «Ὑμνεῖτε τὸν Κύριον ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὕμνεῖτε Αὐτὸν οἱ εἰς τὰ ἀνώτατα ὕψη τοῦ οὐρανοῦ ἐδο-
ρισκόμενοι ἄγγελοι» (στῆ. 1).

Ἔνεκα τῆς μεγάλης εὐγνωμοσύνης τῶν ἐπικρατεῖ ἡ ἐξῆς συνήθεια μετὰ τῶν ἁγίων ἀσθεράπων ὅταν πρόκειται νὰ δοξολογήσῃ τὸν Θεόν, νὰ καλοῦν πολλοὺς ἄλλους εἰς τὴν δοξολογίαν των ταύτην, καὶ νὰ τοὺς παρακαλοῦν νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν ᾠδαίαν ταύτην ἐκδηλώσιν των. **Β** Τοῦτο ἔκαμον καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, ὅταν εὗρισκοντο ἐντὸς τῆς καμίνου,¹ ἀκάλεσαν δηλαδὴ ὅλην τὴν κτίσιν πρὸς εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τὰς πρὸς αὐτοὺς εὐεργεσίας καὶ πρὸς δοξολογίαν Αὐτοῦ. Τὸ ἴδιον καὶ ὁ προφήτης ἐδῶ κάμνει καὶ προσκαλεῖ τὸν κόσμον εἰς δοξολογίαν, τὸν κόσμον τὸν ἄνω, τὸν κάτω, τὸν αἰσθητὸν, τὸν νοητὸν. Τοῦτο κάμνει καὶ ὁ προφήτης Ἰσαΐας, ἐκεῖ ποὺ λέγει: «Ἄς γεμισοῦν οἱ οὐρανοὶ ἀπὸ εὐφροσύνης καὶ ἡ γῆ ἀπὸ ἀγαλλίας, διότι εὐσπλαγχνίσθη ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ». Ὁ ἴδιος ἐπίσης ψαλμῶδης εἰς ἕτερον ψαλμὸν λέγει: «Ὅταν ἐξῆλθεν ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, ὅταν οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ ἀπεμακρύνθησαν ἐκ μέσου τοῦ ἀλλογλώσσου Αἰγυπτιακοῦ λαοῦ... τὰ ὕψη τοῦ Σινᾶ ἐκόλο-
τησαν ὡς οἱ κριοὶ καὶ τὰ θυνὰ ἀνεπήδησαν ὡς τὰ νεογέννητα ἀρνάκια τῶν προβάτων.² Ἄλλου πάλιν ὁ Ἠσαΐας λέγει: «Τὰ νέφη ὡς θρέξουν δικαιοσύνην». **Γ** Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν εἶναι ἱκανοὶ μόνοι των νὰ δοξολογή-
σουν τὸν Δεσπότην, παρακινῶν πάντας νὰ ἐλθοῦν καὶ νὰ συμμετάσχουν εἰς τὴν θεῖαν δοξολογίαν. Τοῦτο ἀκρι-
βῶς κάμνει καὶ ἐδῶ ὁ ψαλμῶδης, ὅταν λέγῃ: «Ἄς προ-

1. Λευ. 9.
2. Ψα. 49, 13.
3. Ἐξομ. 118, 1-4.
4. Ψα. 45, 8.

σκηνήσουν Αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ,^δ καὶ ὁ λαὸς πάλιν, ὅταν λέγῃ· «Ὑμνολογήσατε τὸν Κύριον ὅλοι οἱ ἄγγελοι, ποὺ ἔχετε τὴν δύναμιν νὰ ἐκτελεῖτε τὸ θεῖον θέλημα».^ε

Καὶ ἔνα ἄλλο πάλιν ἐπιτυχάνει ὁ ψαλμωδὸς ἐδῶ μὲ τὴν πρόσκλησιν τῶν πάντων πρὸς θεῖον δοξολογίαν. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τοῦτο; Τὸ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνοητοτέρους ὅτι ὑπάρχουν δύο δημιουργοί.^ζ Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ οἱ δύο κόσμοι εἶναι διάφοροι κατὰ τὴν ἐμφάνισιν (θιὰς ὁ μὲν εἶναι αἰσθητός, ὁ δὲ νοητός· ὁ μὲν ὁρατός, ὁ δὲ ἀόρατος, ὁ μὲν ἀποτελούμενος ἐξ ὀλικῶν σωμάτων, ὁ δὲ ἐξ ἀύλων καὶ ἀσωμάτων), Ὁ δὲ νὰ μὴ παρασυρῇ κανεὶς ἐκ τῆς διαφοράς τῶν δημιουργημάτων καὶ παραδεχθῇ δύο δημιουργοὺς, ὁ ψαλμωδὸς ἔνα χορὸν στήνει, καὶ ἐξ ὅλων τῶν δημιουργημάτων μιαν μελωδίαν πρὸς τὸν Θεὸν συνιστᾷ, καὶ ὁ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς Θεός, λέγει, ὅτι πρέπει νὰ ἀνομνῆται ὑπὸ τῆς ἀνω καὶ τῆς κάτω κτίσεως. «Ἔτσι ἀποδεικνύει καὶ διὰ τῆς ἐνείκας δοξολογίας, ὅτι εἰς καὶ μοναδικὸς εἶναι ὁ Δημιουργὸς καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἑτέρου κόσμου, τοῦ ὀλικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ.

Καὶ ἀρχίζει τὴν δοξολογίαν ταύτην πρῶτον ἐκ τῶν ἀνω, καὶ λέγει «Αἰνεῖτε Αὐτὸν ὅλοι οἱ Ἄγγελοι Του, δοξολογεῖτε Αὐτὸν πᾶσαι αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις Του» (στίχ. 2). Ἄλλως λέγειν «αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ὅλοι αἱ ἀγγελικαὶ στρατιαὶ Αὐτοῦ». ἀνοφερόμενος εἰς τὰ Χερουβεὶμ, τὰ Σεραφεὶμ, τὰς Κυριότητας, τὰς Ἀρχάς, τὰς Ἐξουσίας. Τοῦτο εἶναι δαίμονα σφοδρῶς φλεγόμενης ὑπὸ τοῦ ζήλου ψυχῆς, τοῦτο εἶναι δαίμονα θερμότητος ἀγάπης. Ἐ τὸ νὰ ποτακίῃ τοὺς πάντας πρὸς ὕμνον τὸν τοῦ ποθέτου. Τοῦτο εἶναι καρπὸς διανοίας ἢ ὁποῖα συνεχῶς ἀρέσκειται νὰ ἀσχολῆται μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ, νὰ ἐκπληττεται, νὰ θαυμάζῃ τὴν δόξαν Αὐτοῦ, τὴν ἀνοφαίρετον καὶ αἰώνιον.

«Αἰνεῖτε Αὐτὸν, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, δοξολογεῖτε Αὐτὸν ὅλα τὰ ἀστέρα καὶ τὸ φῶς αὐτῶν» (στίχ. 3). Ἄλλως λέγειν «αἰνεῖτε τὸν Θεὸν οἱ Ἀστέρες τοῦ φωτός». «Αἰνεῖτε Αὐτὸν οἱ ὑπεράνω τοῦ ὁρατοῦ οὐρανοῦ, ἀό-

δ. Ψαλμ. 96, 7.

ε. Ψαλμ. 102, 20.

ζ. Εἰς τὸ σημεῖον ταῦτο ὁ λαὸς πρὸς σφάτται κατὰ τὸν αἰρετικὸν Μονιζαῖον, ποὺ παραδέχεται δύο θεοὺς, τὸν καλὸν καὶ τὸν κακόν.

ρατοὶ οὐρανοί, καθὼς καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἀποθηκευμένον ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ὑπὸ μορφήν ἀτμῶν καὶ νεφῶν (στίχ. 4). Ταῦτα πάντα ὡς ὕμνολογήσουν τὸν Κύριον, διότι Αὐτὸς εἶπε καὶ διὰ μόνου τοῦ Λόγου τοῦ ἔγινεν.^α Αὐτὸς ἔδωκεν ἐντολὴν καὶ ἐκτίσθησαν ἁρμονικῶς τὰ πάντα (στίχ. 5). Ἐδημιούργησε καὶ ἔστηρεν αὐτὰ εἰς καθωρισμένους ἀποστάσεις καὶ ἁρμονικῶς εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ἐστησεν αὐτὰ, ὅπως ἕτερος λέγει, εἰς θέσεις αἰώνιας. Διαταγὴν παντοκρατορικὴν ἔδωκε, καὶ ἡ ὁποία ποτὶ δὲν πρόκειται νὰ ἀκυρωθῇ» (στίχ. 6). Διατὶ ὅμως, ἀφοῦ εἶπεν ἐλάχιστα περὶ τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ταχέως ἀπεμάκρυνε τὴν σκέψιν τοῦ ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ἐν συνεχείᾳ μετέφερε τὸν λόγον εἰς τὰ ὁρατά, ὅπου καὶ ἐπὶ περισσότερον χρόνον ἐνδιατρίβει ἐξετάζων χαριστὰ καθένα τούτων καὶ τῶν οὐρανίων καὶ τῶν ἐπιγείων; Διότι ταῦτα, τὰ ὁρατά, ἦσαν περισσότερον κατανοητὰ εἰς τοὺς ἀκροατάς του τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἔπιπτον ἀμέσως εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν αἰσθησέων τῶν καὶ τῶν ἀσφαλμῶν τῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Μωϋσῆς, ὅταν ἤρχισεν νὰ δηγῇ περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, καὶ ἀφοῦ τίποτε ἀπολύτως δὲν εἶπε περὶ τῶν ἀνω, τῶν πνευματικῶν, ἀν εἶναι μικρὰ ἢ ἀν εἶναι μεγάλα καὶ σπουδαῖα, κάμνει ἐναρξὴν τῆς δηγήσεως ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Β περὶ ἂν συνεχῶς εἰς τὴν ἐκθεσὶν τῆς δημιουργίας τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, τῶν φυτῶν, τῶν ὑδροβίων καὶ λοιπῶν πτηνῶν, τῶν τετραπόδων ζώων, καὶ τελειώνει τὸν λόγον εἰς τὸν ἀνθρώπον. «Οὐρανοὺς τῶν οὐρανῶν» δὲ ὅταν λέγῃ, δὲν θέλει νὰ δεῖξῃ πλῆθος τι οὐρανῶν, ἀλλὰ μὲ τὰς λέξεις ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ. ταυτολογεῖ πρὸς ἀκριθέστερον καθορισμὸν. Διότι εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν ἡ λέξις οὐρανὸς συνηθίζεται νὰ ἀποθίβεται εἰς τὸν πληθυντικὸν ὡς οὐρανοί. Καθὼς καὶ εἰς ἄλλο μέρος ὁ ψαλμωδὸς λέγει· «ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ ἀντὶ τοῦ Κυρίου, τὴν δὲ γῆν ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀσθράπους καὶ τοὺς ἀπογόνους τῶν».^β

«Ὡς δοξολογήσῃ τὸν Κύριον καὶ τὸ ὕδωρ ποῦ ἐδρίσκειται ὑπὸ μορφήν ἀτμῶν ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν». Ἀκροατὰ μου, ἤκουσες καὶ τὸν Μωϋσῆν νὰ λέγῃ ὅτι ἀπὸ τὰ ὕδατα ἄλλα μὲν ἀφῆσε κάτω, ἄλλα δὲ ὤκησεν εἰς τὸν

β. Ψαλμ. 118, 16.

οὐρανὸν ὑπὸ μορφῇ ἀνθρώπων τὰ ἔκαμεν ἔτσι ὥστε νὰ μετεωρίζονται (τὰ νέφη), ἀφοῦ ἐσταθεροποίησε τὸν τρόπον τινὰ τὸ στερέωμα εἰς τὸ μέσον τῆς ἀβύσσου.⁹ C Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν αὐτὰ νὰ ὀνομαζοῦν Θεόν, ἰσως ἐρώτηση κάποιος, ἀφοῦ δὲν ἔχουν φωνὴν οὔτε γλῶσσαν οὔτε ψυχὴν, οὔτε λογισμὸν οὔτε νοῦν, οὔτε φωνητικὸν τι ὄργανον, οὔτε διάνοιαν. Ὑπάρχουν δυο τρόποι δοξολογίας ὁ ἓνας εἶναι ὁ διὰ τῶν λέξεων ὁ ἕτερος διὰ τῆς ὁμιλίας καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως καὶ ἕνας τῶν εἶναι ἡ ἐκδηλουμένη θεία τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἔργων δοξολογία. Διότι καὶ ὅποιοι ἄνθρωποι πολλὰκις ἐκπέμπεται δοξολογία εἰς τὸν Θεόν διὰ μόνον ὅτι αὐτοὶ ἐξάγουσι φωνὴν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκούῃ οὐδὲν. Ὅπως ἀκριβῶς εἶπε καὶ ὁ Χρῆστος. «Ὡς λαμπρὸν, ὡς λυχνὸς, τὸ φῶς τῆς ἀρετῆς σας ἔμπρος εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ἴδουν τὰ καλὰ σας ἔργα καὶ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας πού εὐρισκεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς».¹⁰ D Καὶ εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην λέγει. «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ δοξάσουν τὸ ὄνομά μου, θὰ τοὺς ἀντιδοξάσω».¹¹ Ὑπάρχει καὶ ἡ διὰ τῆς γλώσσης ἀναπεμπόμενη δοξολογία ὡς αὐτὴν ποὺ ἔκαμεν ὁ Μωϋσῆς μετὰ τὴν ἀβελφηίαν τοῦ Μαρὰν ὅταν εἶπε. «Ὡς ὁμολογήσωμεν τὸν Κύριον, ὅτι ἔχει δοξασθῇ τὸ ὄνομά του μετὰ ἔργα ἐνδοξαῖα».¹² Ὑπάρχει καὶ ἡ δοξολογία ἡ ἀναπεμπόμενη εἰς τὸν Θεόν διὰ τῆς κτιστικῆς, ὅπως ὁ Ἰδιὸς ὁ ποιητὴς τοῦ ψαλμοῦ λέγει. «Οἱ οὐρανοὶ ἀναγγέλλοι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ στερέωμα δηγεῖται τὴν δὴμουργικὴν δύναμιν τῶν χειρῶν του».¹³ Ἔτσι καὶ ἐδῶ ὁμιλεῖ τὸν Θεὸν ἡ κτίσις διὰ τοῦ καλλοῦς τῆς καὶ τῆς ὠραιότητός της, διὰ τῆς θεσεως, τοῦ μεγέθους, τῆς φυσικῆς, τῆς χρησιμότητος τῆς τῆς ἐξωτερικότητος τῆς τῆς καταλλήλότητος τῆς πρὸς διαμόνην, τῆς σκοπιμότητος καὶ τῆς ὠφελείας ποὺ προσέρχεται ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρων.

⁹ Ὅταν λοιπὸν λέγῃ αἰνεῖτε τοὺς Κυρίων, ἀγγέλοι οὐράνιοι, δυνάμεις, οὐρανοὶ, σελήνη ἡ ἥλιος, ἀστέρες, E τὸ δῶρον τὸ εὐρισκόμενον ὑπὸ μορφῇ ἡρώων ἐπὶ τῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τοῦτο ἀκριβῶς θέλει νὰ εἴπῃ ὅτι καθ' ἑαυτὸν ἐκαστον ἀπὸ αὐτὰ ἀντανακλῶν τὴν σφίγαν τοῦ Δημουργοῦ

9 Γεν 1 κρ 1
10 Ματθ 5, 16
11 Α Βασ 2, 30
12 Ψλ 15, 1
13 Ψλ 118, 1

γού των, εἶναι ἀξιοθαυμάστα καὶ προκαλοῦν τὴν κατὰ πληρὴν γεγονὸς ποὺ καὶ ὁ Μωϋσῆς ἐν συντομίᾳ εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς Γενέσεως ἐξέφραξε καὶ εἶπε γὰρ. «Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅλα ὅσα ἐδημιούργησε καὶ ἴδου ὅτι ἦσαν ἡσυχὰς πολὺ ὥραία καὶ τέλεια».¹⁴ Ὅσον δὲ καλὰ ἦσαν, ὥστε νὰ δοξολογῆται δι' αὐτὰ ὁ Θεός, καὶ ὁ Θεὸς τῆς νὰ ὁμολογῇ τὸν ἀρχιτέκτονα καὶ δημιουργὸν τῶν ὅλων.

¹⁴ A Αἶνον λοιπὸν τοῦτο ἐννοεῖ το καλλὸς δηλαδὴ τῶν δημιουργημάτων ποὺ γεννᾷ ὁμολογίαν εἰς τὸν Δημιουργόν. Τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει. «Διότι ἀπὸ τότε ποὺ ἐκτίσθη ὁ κόσμος, αἱ ἀόρατοι τελειότητες τοῦ Θεοῦ γίνονται καθάρα αἰσθηταὶ μετὰ τὴν διάνοιαν διὰ τῆς αἰσθητικῆς δημιουργημάτων, τὸσον ἡ αἰσθητικὴ αὐτοῦ παντοδυναμία, ὅσον καὶ κάθε θεῖα τελειότης του».¹⁵ Καὶ ὁ προφήτης οὗτος ποὺ ἔκαμε τὸν ψαλμὸν ὅταν ὠμῶς περὶ τῶν κτισμάτων καὶ ἀφοῦ ἔφημεν εἰς τὴν φλογιάσειαν τῶν θεοῶν νὰ θαυμασούν καὶ μελετήσουν τὴν ὠραιότητά καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὴν χρησιμότητα αὐτῶν (τῶν δημιουργημάτων), αὐτὸς ἀναφέρεται εἰς τὸν αἶποι τῆς δημιουργίας των καὶ λέγει. «Ὁ Θεὸς εἶπε καὶ ἐδημιούργηθησαν, αὐτὸς ἐδωκεν ἐντολήν καὶ ἐκτίσθησαν ἑτοιμασθήσονται εἰς αἰῶνας ἀρμονικὴν τάξιν ἐξέδωκεν παντοκρατορικὴν διαταγὴν καὶ ἡ ὁποία οὐδέποτε πρόκειται νὰ ἀκυρωθῇ». B Ὅτι εἶναι θεδαῖα ὥραία καὶ ἀξιοθαυμάστα καὶ δι' αὐτῆς μόνον τῆς θέας ἐπιθεωροῦνται. Ὅτι δὲ ἔχουν καὶ δημιουργόν, καὶ δὲν ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ μόνων των αὐτὲς εἶναι αἰώνια εἶναι δυνατόν νὰ ἀπιστωθῇ διὰ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ψαλμοῦ. Ἐὰν δὲ κάποιος ἀμφισβητῇ ὅς μάλιστ' ἀπὸ ἐμὲ ὅτι κάθε δημιουργία ἔχει καὶ δημιουργόν, καὶ κατασκευαστήν, καὶ προσοχητὴ καὶ κηθεμόνα. Δύο δὲ διδόντα παραγγέλλει ἐδῶ μᾶλλον δὲ τρία καὶ εἰς αὐτὴν ἐπισταμένως ἐξέτασεν καὶ τέσσαρα ποιοῦνται. Ὅτι τὰ δημιουργήματα, καὶ ἐκ τοῦ μηδενος τὰ ἔκαμε, καὶ μετὰ τὴν ἐκτίσιν τὰ ἔκαμε, καὶ μετὰ τὴν δημιουργίαν τὰ αἰνέει. Διότι μετὰ τὸ νὰ εἴπῃ. «Αὐτὸς εἶπε» τὴν εὐκολὴν ἀπλοῶναι καθὼς καὶ ὁ Παῦλος ἔγραψε. «Ὁ Θεὸς ὁ ὁποῖος βίβει ζωὴν εἰς τοὺς νεκρούς καὶ καλεῖ ἐκ τοῦ μηδενος καὶ βίβει ἀνομιὰς εἰς ἐκείνους ποὺ

14 Γεν 1, 31
15 Ρωμ 1, 20

είναι καλὰ καὶ χρησιμαὶ διὰ τὰ ἀναπέμπειν ὕμνον εἰς τὸν Θεόν καὶ διὰ τῆς ὑπάρξεώς των νὰ δοξολογοῦν Αὐτὸν. **Δ** Δύνασαι ἐν συνεχείᾳ νὰ κάμῃς παρόμοιαι σκέψεις καὶ διὰ τὰ ὑπόλοιπα. Καὶ ἂν θέλῃς, ὡς ἐξετάσωμεν καθεὶς ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα. Δράκοντες, λέγει καὶ ὅλοι αἱ θαθεῖαι θαλάσσαι. Δράκοντες ἐδῶ ἐννοεῖ τὰ μεγάλα θαλάσσια κήτη πρῶτον τὸ ὅποιον ἀναφέρει, ὁ φαρμῶδς καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ὅταν λέγῃ «Τὸ μέγα θαλάσσιον κήτος, τὸ ὅποιον ἐπλάσας ἔω τὸν ἰσχυρὸν, ὥστε νὰ πᾶς μὲ τὴν θαλάσσαν».¹⁹

Καὶ πῶς αὐτὸς ὁ δράκων αἰνεῖ τὸν Δημιουργόν, λέγει κάποιος. Καὶ πῶς δὲν αἰνεῖ, Διοτ' ὅταν ἴδῃς τὸ μέγεθος καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος τοῦ ζῶον, ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἐκθέτε. ἢ Γραφή εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἰωάν²⁰ μετὰ μεγάλης σαφηνείας πῶς δὲν θὰ θαυμάσῃς τοὺς Δημιουργοὺς, πὺς παρήγαγεν ἕνα τόσο μεγάλο ζῶον. **Β** Καὶ ὅχι μόνον διὰ τὸ μέγεθος θὰ θαυμάσῃς, ἀλλὰ καὶ διότι, ὡς τόπον κατοικίας τοῦ καθάρους τὸ ἀδιάσφατον μέρος τῆς θαλάσσης, εἶναι, ἐπίσης ἀέρι θαυμασμοῦ, πῶς δὲν παρῶνται τὰ ὄρα εἰς τὰ ὅποια τὸ ἔταξεν ὁ Θεός, ἕνα ζῶον ἀγρίου καὶ τάρους πολὺ μεγάλο, ὅπως εἶναι αὐτό, ἀλλὰ παραμένει καὶ διατρέφεται εἰς τοὺς καθάρους μέρη τοῦ αὐτοῦ τύπου, καὶ ὅχι μόνον δὲν ἐξέρχεται εἰς τὴν ξηρὰν, οὔτε εἰς τὴν κατοικουμένην χώραν, ἀλλὰ οὔτε δρᾷ καταστρεπτικῶς ἀκόμη καὶ εἰς τὰ μέρη τῆς θαλάσσης τοῦ χρησιμοποιοῦντα διὰ τὴν ναυπλοία.⁴⁹⁸ **Α** Οὕτω ἐπίσης κατατροχθεῖται τὰ γένη τῶν ἰχθύων ἀπ' ἀκριβῶς ἀλλὰ τρέφεται, μόνον ἀπὸ ἰχθεὶς που εὐρίσκονται ἐντός τοῦ χώρου τῆς διαβίωσώς του. Καὶ ὅχι μόνον τοῦτο εἶναι ἐξέον θαυμασμοῦ ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὸ ἀπέραντον βάθος τῆς ἀβυσσοειδούς θαλάσσης. Αὐτὸ τὸ ὅποιον συμφέει με τὸ θῆρ οἱ εἶναι δυνατόν νὰ τὸ παρατηρήσωμεν καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Διότι καὶ αὐτὴ καθοσταμένη ἀφόρητος ἀπὸ τὸ ὄρμητον φύσημα τῶν ἀνέμων καὶ ἀπὸ τὰ κύματα. ἂν καὶ ἔχῃ τὴν τὴν μεγάλην πασότητα ὁδάτων, δὲν ἐξέρχεται ἀπὸ τὰ προκαταρσμένα ὄρα τῆς, οὔτε κατακλύζει τὴν γετονικὴν χώραν ἀλλὰ καὶ αὐτὴ περὶ ὁρίζεται ἀπὸ ἀμετάθετα ὄρα, ὥστε νὰ εἶναι δεμένη με θοαρὲας χειρᾶς. **Β** ἂν καὶ εἶναι ἀκατάστατος ἡ φύσις τῶν ὁδάτων.

19. Ἰωάν. 103, 26.

20. Ἰωάν. 40, 11.

Ὅταν δὲ καὶ ὁ ὄγκος τῶν ὁδάτων, τῆς εἶναι τὸσον μέγας καὶ ἀνακατάσσειται ἀπὸ τὸσα μεγάλα ρεῦματα καὶ ὀρμᾶς ἀνέμων, σκέψου πόσοι μεγάλα θαύματα εἶναι νὰ μὴ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν καθωρισμένον χώρον οὔτε ἐξ ἀτίας τῆς ἀταξίας οὔτε τοῦ ὄγκου, οὔτε τῆς ὀρμῆς τῶν ἰδάτων, ἀλλὰ καὶ μέσα εἰς τὴν ἀταξίαν νὰ διατηρηθῇ ἡ γενικὴ εὐταξία παντὸς. Αὐτὰ λοιπὸν ἂν σκέπτεσαι θαυμάσιος καὶ ἀπὸ αὐτὰ νὰ ὀφείῃς καὶ κατασκευαστῆς ὕμνον εἰς τὸν Θεόν, καὶ νὰ θαυμάσῃς τὴν δύναμιν Αὐτοῦ, τὴν σοφίαν, τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἐξουσίαν Του. Ὑπάρχουσιν δὲ καὶ ἄλλοι λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἐδημιουργήσαν ταῦτα, λόγοι μυστικοὶ καὶ ἀπόρρητοι, τοὺς ὁποίους μόνον αὐτὸς ὁ Δημιουργὸς γινώσκει. Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος ἔλεγε· «Μὴ εἰπῇς διὰ τὸ ἐγὼ νὰ τοῦτο καὶ εἰς τι ἐκείνο. Ὅλα ἐγένον δ' ἀπὸ τὴν ἐξυπηρέτησιν αὐτοῦ».⁴⁹⁹ **Γ** Περὶ χαλαζῶν κρυστάλλου, ὀρμητικοῦ ἀνέμου καταγίδου, ὅλα αὐτὰ ἐκτελοῦν τὴν ἐντολὴν τὴν ὅποιαν τοὺς ἐδίδει ὁ Θεός. Εἰδωμάζι με αὐτὰ τοῦ ἐλέγχεσθαι προσέθετε, ὁ ψαλμῶδς καὶ κατ' ἄλλο. Εἰς μὲν τὸν προηγούμενον ψαλμῶν⁵⁰⁰ τοῦτο ἐθαύμαζεν, ὅτι εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα ἡ χεὶρ κατέβηκε τὴν γῆν, ὅτι ὁ κρυστάλλος πῆγνυται, ὅτι μεταβάλλεται καὶ μετατρέπεται εἰς ἀντίθετον κατὰστασιν. Ἐδῶ δὲ ὅτι παρήχθησαν ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ παραμένοντος καὶ διατηροῦντος, καὶ ὅτι, καθὼς διατηροῦνται ἐκτελοῦν ἐξυπηρέτησις σκοποῦ, ἂν καὶ εἶναι ἀνεὶ λογικῆς, καὶ τὸ πρόσταγμα καὶ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ φέρουσιν εἰς πέρας με πολλὴν πειθαρχίαν καὶ ταχύν. Μᾶλλον δὲ κάποτε καὶ ἐν τῶν σταλεῶν τούτων ἐξετέλεσε τὴν θεῖαν προσταγὴν ἀντ' ἑαυτοῦ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν ταύτην, ὅπως συνέβη τότε μετὰ τὴν κάμινον τῆς Βαβυλῶνος. **Δ** Πὰρ τὸ πᾶρ ἔκαμε καὶ αὐτὸς χρόνως ἐδρόσισε καὶ ἐξέτελε δύο ἀναλόγους προσταγὰς. Θὰ ἐρωτήσῃτε ἰσως, τοῦτο εἶναι ἀέριοι εὐχαριστίας λόγον Ἀπαντῶ. Καὶ πολλὰς εὐχαριστίας μαλιστα διότι τὸν Θεόν πρέπει νὰ ἀνυμνῶμεν ὁμοίως καὶ ὅταν τιμωρὶ καὶ ὅταν σώζῃ ἡμᾶς ἀπὸ τὴν τιμωρίαν. Διότι καὶ αἱ δύο περιπτώσεις εἶναι, ὅς γε μάλιστα θέλεις πρὸς ἡμᾶς φροντίδος καὶ καλωσύνης. Συλήθως ὅμως οἱ ἄνθρωποι ὅς

499. Ἰωάν. 6 κελεύων ἐκείνους

500. Ἰωάν. 147, 5, 6.

μὲν τὴν ἐκδηλωμένην πρὸς αὐτοὺς καλωσύνην εὐχαριστοῦν τὸν Θεόν, διὰ δὲ τὴν τυγχόν τιμωρίαν ἐκδηλώνουσι θυμὸν καὶ κακίαν. Ἄλλ' ὁ Θεὸς καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις, τῆς ἀγαθωσύνης δηλαδὴ ἢ τῆς τιμωρίας ἐκδηλώνει τὴν φιλόφροναν τοῦ. Ὁμοίως λοιπὸν πρέπει νὰ ἀνυμνήται ὁ Θεὸς καὶ ὅτι ἔθεσε τὸν Ἀδὰμ εἰς τὴν παράδεισον καὶ διότι ὀστερον τὸν ἐξεδίωξε. B καὶ πρέπει νὰ τὸν εὐγνωμονώμεν ὅχι μόνον διὰ τὴν βασιλείαν ποῦ θα κληρονομήσουσιν οἱ ἄγιοι, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γέννησιν τοῦ πυρός εἰς τὴν ὅποιαν θὰ ριφθοῦν οἱ ἁμαρτωλοὶ. Διότι καὶ τὴν γέννησιν ἐδημουργήσκει καὶ μετὰ τὴν ἠπειλήσκει ἡμᾶς, ὥστε νὰ ἀποβάλλῃ ἀπὸ τὴν καίαν. Ὅπως λοιπὸν θαυμάζομεν τοὺς ἱατροὺς, ὅχι μόνον διότι συνιστᾷ τὴν καλοφραγίαν, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπιβάλλει καὶ εἴην δίδεται, τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τῆς τροφῆς ἀναλόγως τοῦ νοσήματος, ὅχι μόνον διότι ἐπιτρέπει τὴν ἐξέρχου τοῦ ἀναρρωμένου εἰς τὴν ἀγορὴν, ἀλλὰ καὶ ὅτι κάποτε ἐπιβάλλει καὶ τὸν περιορισμὸν ἐντὸς τῶν κατοικῶν, ὅχι μόνον διότι ἀλείφει τὰς πληγὰς μεθ' ὁριστικὰς ἀλοιφάς, ἀλλὰ καὶ διότι καίει καὶ κόπτει τὰ σάπια μέλη. Διὸ ὅλα οὗτα τὸν θαυμάζομεν. Δὲν ἐν καὶ εἶναι ἀντιθετὰ τῶν ἐπιθυμιῶν μας, κάποτε ὅσα ἐπιβάλλει ὅλα ὅμως ἐπιβάλλονται πρὸς ἓνα σκοπὸν τὴν ὑγίαν. 494 A "Ἔτσι καὶ τὸν Θεὸν πρέπει, γὰρ τὸν ἀνυμνοῦμεν δι' ὅλα καὶ πολὺ περισσότερον αὐτὸν διότι, ὥς Θεὸς εἶναι ἀνώτερος τοῦ ἀνθρώπου - τοῦ τρού καὶ δ' ἓνα ἀκόμη λόγον, διότι τὰ ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ λαμβανόμενα πρὸς θεραπείαν τοῦ ἀσθενοῦς μέτρα πολλὰ καὶ ἔφερον τὰ ἀντιθετὰ ἀποτελέσματα. ἐνδὲ ὁ Θεὸς λαμβάνει μέτρα τοῦ ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὴν παροφίαν τοῦ καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ δ' ἡμᾶς. Δὲν ἐπέφερε συνεπῶς μόνον ζημίαν ἢ χάλαζα καὶ τὸ πῦρ, ἀλλὰ κάποτε ἐγλύτωσεν ἀνθρώπους ἀπὸ καταστροφῆς, καὶ πολέμους ἔσταμάτισε, καὶ ἀπώκρινεν ἐπιτιθεμένων ἐχθρῶν προεκάλεσε. Ἡ δὲν γνωρίζεις ὅσα θαύματα εἰς τὴν Αἰγύπτῳ διὰ τῶν τοιούτων στοιχείων εἰσέβητο χώραν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἰουδαίων ἢ ἀκόμη ὅσα ἐγέναντο κατὰ τὴν γενεὰ τὴν ἰδικὴν μας; Καὶ πόσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ διατάσσοντος Θεοῦ. ποῦ πράγματα τα ὅποια ἔκαστος μετὰ τὴν μεσολάθεσιν τῶν ἀγγέλων, τῶν νοερῶν ἐκείνων καὶ μεγάλων πνευματικῶν δυνάμεων, τὰ ἴδια ἔργα πολλὰ καὶ ἔκαστος θαυματουργικῶς διὰ τῶν στοιχείων τούτων τῆς φύσεως. B "Ἔτσι καὶ ἀγγέλους τοῦτα τὰ ἀεὶ ἀθά-

μαστα ἔργα καὶ μὴ καὶς, ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς πλεόν ἀνοήτους, νὰ μὴ τὰ ἀποδώσῃ εἰς ἐκείνους (τοὺς ἀγγέλους), ἀλλὰ εἰς τὸν Θεὸν ποῦ τὰ διέταξε. Ἐστειλάσθη λοιπὸν κάποιον πόλεμον ὁ ἀγγέλους. Τοῦτο ἔκαμε κάποτε καὶ ἡ χάλαζα. Ἐπρόκάλεισε τὸν θάνατον τῶν πρωτοτόκων τῶν Αἰγυπτίων ὁ ἀγγέλους. Ἐπὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου δολοφονίας δὴμον καὶ ἡ θαλάσσια τρικυμία Εὐχάριστε, λοιπὸν τὸν φιλόφροναν Θεόν δι' ὅλα τὰ αὐμασάτα.

Ἐὰς ὅρη καὶ οἱ παντὸς εἴδους λάφοι, παντὸς εἴδους καρποφόρα δένδρα καὶ ὅλα. οἱ κέδροι. Ἐὰς ἄγρια θηρία καὶ ὅλα τα κατοικῶν ζῶα, τὰ ἐρπετά, καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ πετοῦν. Κύτταξε πῶς ἐνδιαστρεφεί περισσώτερον μετὰ τὸν πλέον ἀχρηστὰς τὸν ἀνθρώπον, μετὰ τὰς ὅρη καὶ τὰς φάρογας, καὶ τὰ θανά, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἐρπετά, καὶ τὰ μὴ καρποφόρα δένδρα. C Διότι, τὰ μὲν καρποφόρα δένδρα ἐκ μόνης τῆς καρποφορίας τῶν κάμινον φανεραν τὴν χρησιμότητά των, καθὼς καὶ αἱ ὁμαλὰ πεδιάδες καὶ τὰ κατοικίδια ζῶα. Τὰ δὲ ἄγρια θηρία, καὶ τὰ ἐρπετά, καὶ τὰ ὅρη καὶ τὰ ἀκαρπια δένδρα ποῖον χρησιμότητα ἔχουσι, λέγει ἄλλος. Μεγάλῃ ἀσφάλως εἶναι ἡ χρησιμότης των καὶ ἡ σημασία των διὰ τὰ συγκρατοῦν καὶ διατηροῦν τὴν ἰδικὴν μας ζωὴν. Διότι καὶ διὰ τὰς σκοτεινὰς εἶναι ἀναγκασιότατα καὶ τὰ ὅρη καὶ τὰ ἀκαρπια δένδρα καὶ ἐὰν δὲν εἶχοντο τὰ ὕλικά ταῦτα τίποτε δὲν θὰ ἤμποδίζε τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀνθρώπου. γένος. "Ὅπως ἀκριβῶς ἔχομεν ἀνάγκην τὰ ἡμέρα χωράφια διὰ νὰ τρεφώμεθα, ἔτσι χρειαζόμεθα καὶ τὰ ἀκαρπια δένδρα καὶ τοὺς λίθους διὰ τὸ κτίσιν των οἰκῶν καὶ τῶσαν ἄλλων οἰκοδομημάτων ποῦ κατασκευάζονται μετὰ τὰς.

D Ἀλλὰ οἱ ὅρη, λέγει, καὶ οἱ σκορπιοὶ καὶ οἱ ὄρεα, πάντες (μεγάλα θαλάσσια κήτη) καὶ οἱ λεόντες τί χρησιμὸν εἰσφέρουν εἰς τὸν ἀνθρώπον ὅλον, ποῖον τὸ κέρδος τὸ προσερχόμενον ἐξ αὐτῶν. Πολύ, λέγω, καὶ ἀναντίλεκτον καὶ ὅχι μικρότερον ἀπὸ τὰ ἡμέρα. Διότι, ἐκείνοι τὰ ἡμέρα εἶναι κατὰλληλα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ σώματος. Αὐτὰ δὲ καὶ μετὰ τὸν φόβον αὐτῶν περφοροῦν, καὶ αὐτὰ παρακινῶν νὰ σωφρονῇ, καὶ αὐτὰ κρατοῦν αὐτῶν ἀνάναν, καὶ σοῦ ὑπενθυλίζου τὴν ἁμαρτίαν τοῦ προπατορος. Ἀδὲν εἰ τὸ παραδείσῳ, καὶ δεικνύουν πόσον κακῶν αἰτία εἶναι ἡ παρακοὴ καὶ ἡ ἀκαρτία. Διὸ δὲν ἦσαν πέτρα καὶ τῶσαν ἄγρια τα θηρία πρὸ τῆς παρακοῆς, ποῦ νὰ

προκαλούν τον πρόπον και την ἀπαμειβνῶν εἰς τὸν ἀνθρώπον, ὅλλα τιθεσθαι καὶ εὐκόλως χειραγωγούμενα ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν αὐτὴ ἀδύναμις πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεός, καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐδωκεν εἰς αὐτὰ νόματα.²³ Ἄ Ὁ ὅς ὁμιλεῖ μετὰ τὴν Ἑβραῖαν, καὶ αὐτὴ δὲν τρομοκρατεῖται. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πρωτόπλαστοι παρεβήσαν τὴν ἐντολὴν καὶ παρήκουσαν τὸν Θεόν, καὶ ἔτο ἡμέρῃς τῆς ἀπωλείας καὶ ἀπὸ τὰ θηρία. Ὅταν λοιπὸν ἴδῃς λέοντα ὅταν ὄνῃς ὄφιν, ἐνθυμήσαι τὴν διήγησιν τῆς Δημιουργίας καὶ τῶν πρωτοπλαστών, καὶ θὰ σοὶ παρασχούσιν ὅλα αὐτὰ ὅχι μὲν ἀφαιρῶν φύλοσφας. Ἐνθυμήσαι δὲ καὶ τὸν Δανιὴλ, πῶς περιεφρόνει τὰ ἀγρία θηρία, ἐπεὶ δὴ πρὸς τὴν προσωπικὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐπλήρωσε διὰ τῆς πίστεως. Ὅπως ἀπὸ θῶς καὶ εἰς τὸν Παῦλον ἡ ἐξέλιξις κατέστη ἀκινδυνος.²⁴ Δὲν θὰ εἶναι μικρά ἡ δυσκολία καὶ ἡ ὥφελος αὐτῆς ψυχῆς ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀφορμῆς. Ἐκτός ἀπὸ αὐτῆς καὶ δι' ἐν ἄλλοις πρέπει νὰ θαυμάσῃς τὴν θεῶν οἰκονομίαν καὶ τὴν φροντίδα τοῦ δι' αὐτὰ ἔργον εἶναι αὐτὸ. Διότι καὶ δι' αὐτὰ ὁ Θεός, καθώρισε ὀρισμένους τοποθεσίας νὰ διαμεινῶν μακριὰ ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ἐρημούς. Καὶ ἐνδὲ αὐτὰ τὰ ἀγρία ζῶα εἶναι, φοβερά δὲν εἰσέρχονται εἰς τὰς πόλεις, οὕτε κατοικῶσιν τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κατοικοῦν εἰς αὐτάς. Ἀλλὰ μένουσι καὶ ἀγαποῦν τὴν ἐρημίαν, διότι ὁ Θεός ἀνέθετο καθώρισε δι' αὐτὰ καὶ τόποις καταλλήλοις πρὸς ὁ ἀμονῆν νὰ ἔχου τὴν ἐρημίαν, καὶ ὡς σμένει πρόπον διὰ τροφῆς τῶν. Διότι, ὅταν σὺ κοιμάσαι, τότε ἐκεῖνα εἰς τὴν ἐρημίαν ἐμφανίζονται. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης εἰς ἄλλο μέρος ἀναφέρει, καὶ λέγει. « Ἐθεσες τὸ σκότος καὶ τότε ἔγινε νύκτα καὶ κατ' αὐτὴν ἐξέρχονται ὅλα τὰ θηρία τοῦ δάσους διὰ νὰ ἀναζητήσῃσι τροφήν. »²⁵ Βλέπεις ἤδη καὶ τώρα ἀκόμῃ μένουσιν χάριν σου ἰχθυὶς τῆς προσωπικῆς ἀποχῆς, ἔστω καὶ ἀλλοιωμένα, τοῦ θωῆς φέρουσι ἀκόμῃ σημεῖα τῆς παλαιᾶς δοξῆς. Ὑ καὶ καθὼς τὰ ἀγρία θηρία ἐποτάσσονται εἰς τὸν θεῶν νόμον, τε θαρροῦν, καὶ ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν διαβιβάσκειται καὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον κυκλοφορίας τῶν. Καὶ ἐὰν σὺ δὲν ἔλθῃς πρὸς αὐτὰ οὕτε καὶ ἐκείνην σὲ ἀκολουθοῦν ἀλλὰ διαμεινῶν εἰς τὰς ἐρημούς. Ἐάν λοιπὸν λυπήσῃ καὶ στενοχωρήσῃ,

²³ Πρὸς 28
²⁴ Ψαλμ. 138 20.

ὅτι δὲν γνωρίζεις τὸν σκοπὸν ἐνεκα τοῦ ὁποίου ἔχουν γινεῖ τὰ θηρία, τότε καθίστασαι ὑπερβολικὰ ἀνόητος. Ἐάν δὲ σὺ κυβερνήσης καλῶς τὰ σχετικά μετὰ τὸν ἑαυτοῦ σου, εἰς τίποτε δὲν θὰ σὲ θλασθῇ αὐτὰ. Ἐάν ἐπίσης δεχέσῃς θλάσας ἀπὸ τὰ θηρία σκέψῃς, ὅτι καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πολλάκις ἐβλάθης περισσότερον. Διότι συμβαίνει κάποτε ὁ ἀνθρώπος νὰ ἀπαθείκνυται χειρότερος καὶ ἀπὸ το θηρίου. Καὶ τὸ μὲν θηρίον ἔχει φανερά τὴν θηριώδη, ὁ δὲ θηριώδης ἀνθρώπος κρύπτει τὴν πονηρίαν του μετὰ τὸ ἐξωτερικόν, ἀποτηλὸν προσκατεῖται. Ὅθεν αὐτοῦ καὶ πολλὰς δυσκόλως ἀντιμετωπίζεται. Ἀλλὰ ἐάν προσέχῃς, οὔτε θηρίον οὔτε ἀνθρώπος δύναται νὰ σοὶ κατῇ κακόν, καὶ ἀπεναντὶ ὡς ὑπερβολικὰ θὰ ὠφεληθῇς. Καὶ τί λέγω περὶ θηρίου καὶ ἀνθρώπου, ἀφοῦ καὶ ὁ ἴδιος ὁ δυνάστης ὅχι μόνον δὲν ἐβλάσθη τὸν Ἰωβ, ἀλλὰ ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ κερδίῃς, ὁ ἀβελήτης ἐκεῖνος τῆς ὑπομονῆς) μύρους νικητηρίου στεφάνους. Τὴν ἀκαφάρτοιαν εἰς τὸ θηρίον καὶ τὸν ἀνθρώπον ὅταν καὶ ἀπὸ τὰ ἐνδὲ σου εὐρισκόμενα ἐνστικτὰ καὶ κακὰ στοιχεῖα ἐάν ἀμελήσῃς, θὰ πάθῃς πολὺ χειρότερα. Ὅπως ἀπὸ θῶς ἡμπορεῖς νὰ καταπράξῃς ἀπὸ τὴν χολὴν ἢ τὸν σιελόν, λόγῳ ὑπερλειτούργας τῶν ἀδένων τῶν ἐάν ἀδιαφορήσῃς διὰ τὴν ὑπερβολικὴν καὶ ἐπικυδερὸν ποσότητά των, ἢ ἔτσι ἀναγκῇ ἀγρυπνῶν προσσχῇς πρὸς ὅλας τὰς κατεχθονίας. Ἀλλὰ ὅπως ἀπὸ θῶς ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἀγκηρίαν καὶ ἀπροσεξῆσαι μεγίστην θλάσῃν δύνασαι νὰ ὑποστής ἔτσι καὶ ὅταν ἀγρυπνῇς καὶ προσέχῃς, θὰ καὶ ποθῇς ὅχι μικρὰ ὠφέλειαν. Διότι τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν δικὴν σου ἀπόρασιν. Αὐτὸ το κακόν τὸ ὁποῖον δύναται νὰ συμβῇ παντοῦ μετὰ τὴν χολάν καὶ τὸ πύρ καὶ τὸν ἀνέμῳ τοῦτο δύναται καὶ μετὰ τὸν σιελόν καὶ τὴν χολὴν καὶ τὸ αἷμα εἰς τὸ αἷμα νὰ συμβῇ ἐπίσης. Καὶ πρέπει μετὰ μεγάλην σκέψιν ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ φροντίζωμεν, ὥστε νὰ ἀποκτῶμεν ἀπὸ αὐτῶν κάποιο ὄφελος καὶ νὰ μὴ θλασθῶμεθα.²⁶ Ἄ καὶ τί λέγω περὶ τοῦ σώματος, ὅταν καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἔχη μεσσην τῆς μερικῆς πράξεως, τὸ ὁποῖον ἐάν ἀφήσῃς νὰ ἐξέλθῃς χωρὶς μέτρον γίνονται νοσήματα καὶ ἐάν περιορισθῶν γίνονται μέλα καὶ βοηθήματα πρὸς ἀρετὴν. Διότι καὶ ὁ θυμὸς ἐάν περιορισθῇ εἰς τὰ ἐπιτρεπτά ὅρια, δύναται νὰ γίνῃ ὁ σὲ φάρμακος σωτηρίας, ἐάν δὲ ἀφῇ ἄπερὸρ-στος καθίσταται ἀφορμὴ καὶ καταστροφῆς καὶ ἡ ἐπιθυμία ἐάν κυβερνᾶται μετῶν,

σέ καθιστᾷ πατέρα καὶ γίνεται χρήσιμος διὰ τὴν γεννησιν παιδίων. Ἐάν ἀφελῇ ἀπὲρ ὁρίστος, σέ ὁδηγεῖ πολλάκις εἰς τὴν πόριν αἰ καὶ τὴν μοικρίαν. Μὴ αἰτιάσαι σε, μὴ πρᾶγμα αὐτὰ καὶ τὰς ψυχικὰς ροπὰς, ἀλλὰ πάντοτε τὴν ἰδικὴν σου γνώμην νὰ φοβάσαι. Ἀ ὅτι ἐάν ἀδιαφορῇς διὰ τὰς σκέψεις καὶ τὰς αποφάσεις σου καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτοῦ σου θὰ θλασθῇς καὶ ἀπὸ τὸ ἴδων σῶμα σου θὰ καταστραφῇς. Β. Ἐάν δὲ φροντίσῃς διὰ τὴν γνώμην σου, οὔτε ἀπὸ τοῦ δαιμόνα, οὔτε ἀπὸ τῶν διαβολῶν, οὔτε θεοκάκων ἀπὸ τὰ θηρία, θὰ πάθῃς κατὰ φοβερὸν καὶ ἀσχημὸν.

«Αἰνεῖτε τὸν Κύριον οἱ Βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς, ἡ θάλασσα καὶ ὅλα τὰ ἕρποντα ἐν αὐτοῖς, οἱ ἄρχοντες τῶν λαῶν καὶ ὅλοι οἱ δικασταὶ τῆς γῆς. Αἰνεῖτε αὐτὸν οἱ νέοι καὶ αἱ νεαραὶ παρθένοι, κατὰ ἕνα ἐρμηνευτὴν οἱ ἑκάστη (οἱ), οἱ γέροντες μετὰ τῶν νεωτέρων (μετὰ τῶν νέων ὅπως λέγει ἄλλος)». Ἀς ὑμνήσωμεν ὅλοι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου» (στ. 11-12-13).

Πάλιν ἄλλο εἶδος προνοίας ἀνοπερεῖ ὁ ψαλμωδὸς ἐν τῷ τῶν ἀρχόντων. Αὐτὸ τὸ ὅποιον καὶ ὁ Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν γράφει, καὶ μετὰ πολλὴν συνένοιαν ὑποδεικνύει. Ὁ δὲ εἶναι ἔργον τῆς θείας σοφίας τὸ νὰ καταστραφῶνται οἱ ἄνθρωποι, εἰς ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους, «Θεοῦ δίκαιος εἶναι ἡ ἀνθρωπίνῃ ἐξουσία, λέγει, πού σέ ὁδηγεῖ εἰς τὴν διαπίστασιν τοῦ ἀγαστοῦ»²⁵. Ἐάν τὰς ἀνθρωπίνους ἐξουσίας καταργήσῃς, τὸ πᾶν καταλυεταί. Διότι, ἐάν τώρα πού ὑπάρχουσι οἱ ἀρχοντες, ἔστω καὶ ἂν συγκαταλέγονται μετὰ τῶν καὶ πολλοῦ, διεφθαρμένοι ἄνθρωποι, εἶναι τὸσοι ἀναγκαῖα ἢ δι ἀρχόντων δικαιοσύνης, ὥστε καὶ μετὰ κακοῦς ἀρχοντας πολλὰ νὰ ἐπερχέται ἀφέλεια, σκέψου, ὅταν καλῶς θὰ ἐχειρίζοντο τὴν ἐξουσίαν οὗτοι, πόσο μεγάλῃν ἐν ἡμερίᾳ θὰ ἀπελάττωσαν τὸ ἀνθρώπου γένος. Ἀλλὰ τὸ νὰ καθορισθῶν μὲν αἱ ἀνθρώπιναι ἐξουσίαι, ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅτι ὅμως πονηροὶ ἄνθρωποι καταλαύουσιν τὰς ἐξουσίας αὐτὰς καὶ οἱ ὅποιοι δὲν χρησιμοποιοῦν καταλλήλως αὐτάς, ὅ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρωπίνης κακίας.

Λέγει λοιπὸν ὁ ψαλμωδὸς ὅτι πρέπει νὰ ἀνοπτεύωμεν εὐχαριστίας εἰς τὸν Θεόν καὶ διὰ τὴν ὑπαρξίν τῶν θαυμάτων καὶ τὸν διορισμὸν τῶν ἐκαστῶν. Διότι, ἔπειθε.

²⁵ Ρωμ. 13, 4.

ἀκριβῶς ὁ Θεὸς ἐφρόντισε διὰ τὴν εὐταξίαν τῶν ἀνθρώπων, ὥστε οἱ πολλοὶ νὰ μὴ καταστήσονται χειρότεροι ἀπὸ τὰ ἄλογα θηρία, τρόπον τινὰ ὥσαν ἱππευτικὴν καὶ κυβερνητικὴν τέχνην μουσικὴν ἐχάρισεν εἰς τούτους τὰς ἐρουσίας καὶ τὰς θάλασσας. Καὶ ἂν λοιπὸν εἰσαὶ ἀρχὸν, εὐχαρίστησον τὸν φιλοφρόνων Θεόν, Β. ὅτι εἶχες τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀναλάβῃς τέτοιαν μεγάλῃν φροντίδα. Καὶ ἂν εἰσαὶ ἀρχόμενος καὶ κυβερνωμένος, πάλιν εὐχαρίστησον Θεόν διότι ἔχεις αὐτὸν τὸν ἀρχόντα, πού φροντίζει, διὰ σέ καὶ δὲν ἀφῆκε, τοὺς πονηροὺς νὰ σέ ἐπιβουλεύωνται καὶ νὰ σχεδὸν ἀξάνῃ τὴν καταστροφὴν σου. Καὶ ἂν ἐφθάσῃς εἰς τὴν ἡλικίαν τοῦ γῆρατος, καὶ ἂν εἰσαὶ νέος, καὶ τότε εὐχαρίστησον τὸν Θεόν. Τοῦτο πρὸ πάντων ὁ ψαλμὸς αὐτὸς διδάσκει, ὅτι πρέπει διὰ τὴν ὑμῶν τὸν Θεόν καὶ ἂν ἀρχὸν εἰσαὶ, καὶ ἂν συγκαταλέγῃς μετὰ τῶν λαῶν. Διὰ τοῦτο εἶπε «καὶ ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς». Α. Καὶ ἂν νέος, λέγει, εἰσαὶ, καὶ ἂν γέρον, καὶ ἂν γυνή, καὶ ἂν ἀνὴρ, δοξολόγησον τὸν Κύριον, διότι «μόνον τὸ ὄνομα τοῦ ἐξυμῶντος διὰ τῶν θαυμασίων ἔργων τοῦ, διότι ὑπερέχει τῶν πάντων, κατὰ ἕνα ἐρμηνευτὴν. Ἡ δοξολογία τοῦ ἀνοπτεύμετου εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴν γῆν, ὁ ὕμνος τοῦ ὅπως λέγει ἄλλος. Ὁ Κύριος θὰ ἀναδελφῇ καὶ θὰ ὑψώσῃ τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ τοῦ ὕμνου καὶ δοξαλογίας θὰ ἀποδοθῇ εἰς ὅλους τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς αὐτὸν, εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ εἰς τὸν λαόν σου. Τὸι πλησιάζει, καὶ τὸν ἐγγίζει μετὰ τὴν ἀγνοησίαν σου.

Αὐτὸ δὲ τὸ ὅποιον λέγει, ὁ ὕμνος ἔχει, ὡς ἐξῆς περὶ τῶν Σάδ, ἔδειξαι μὲν τὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν μεγαλοσύνην τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλα τὰ ὄρατα. Πρέπει ὁ μὴ νὰ ὀνύμῃται αὐτὸν ὅχι μόνον δι' αὐτά, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ σκεπτόμεθα ταῦτα. Διότι καὶ πρὶν νὰ γίνωνται αὐτά, καὶ χωρὶς αὐτά, ἔχει συγκαληρωθῇ εἰς τὸν Θεόν ἡ δόξα καὶ τὸ ὕψος καὶ ἡ ἐκ μέρους τῶν πάντων εὐχαριστία πρὸς αὐτὸν. Β. Τὸ δὲ «αὐτὰς μόνους» τὸ εἶπεν ὁ ψαλμωδὸς πρὸς ἀναδιασταλὴν κατὰ τῶν ψευδῶν καὶ ἀκυπάρκτων εἰδωλολατρικῶν θεῶν. Ἐπεὶ ταῦτα ἀνυψῶν τὸν ἀνθρώπον εἰς ὑψηλότερας ἐννοίας, πάλιν ἀπὸ τὴν γῆν εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν μεταφέρει. Ὅπως ἀκριβῶς ἤρξατο ἀπὸ τῶν οὐρανῶν καὶ κατέβη εἰς τὴν γῆν ἐν συνεχείᾳ, ἔτσι καὶ ἀπὸ ὅλα τα ὄρατα ὁδηγεῖ πάλιν τὸν ἀνθρώπον ἔμφαντα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ λέγει «ἡ δοξολογία τοῦ ἀνοπτεύμετου εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὸν οὐρανόν. Τούτῃσιν ἂν καὶ

αὐτοὶ νοεραὶ καὶ ἀόρατοι, καὶ οὐρανικαὶ δυνάμεις (οἱ ἄγγελοι, δὲν σταματοῦν ἀπὸ τοῦ να εὐχαριστοῦν καὶ να ἀνυμνοῦν τὸν Θεόν, ἀλλ' ἡμῶς ὁ πόσον μέγας καὶ παντοδύναμος Θεὸς κατεδέχθη τὴν ὀνομασίαν καὶ ἡμᾶς λαὸν Του, καὶ ὅχι μόνον τὴν ὀνομασίαν. Ἐξ ἄλλὰ καὶ τὴν ἀνθεσθίαν καὶ ἐξυμῶσιν πρὸς τοὺς θεοὺς. Διὰ τοῦτο καὶ συνεχίς. «Καὶ θὰ ἀνυμῶσιν τὴν σκὴν τοῦ λαοῦ Του». Ἐδῶ παλιν, προτρέπει τοὺς ἀνθρώπους πρὸς μεγαλυτέραν ἀφοσίωσιν πρὸς Αὐτὸν, καὶ δεικνύει, ὅτι, δὲν ἔχει ἀνάγκην λατρείας ἐκ μέρους αὐτῶν (ὅτι, πῶς Αὐτὸς ποῦ ἔχει φυσικὸν καὶ ἀκατόπιστον στοιχεῖον τὴν βούλησιν καὶ μὴν τῶσον μεγάλην κτίσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν Του, θὰ ἐχρεώζετο τὴν ἀνθρώπινην λατρείαν). Ἀλλὰ ἐξ ὑπερβολικῆς ἀγάπης καὶ ἀγαθότητος προσήλκυεν αὐτοὺς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Του, καὶ τοὺς ἔκαμε περιφανεῖς καὶ λαμπροὺς εἰς ὅλα τοῦ μέρη τῆς οἰκουμένης. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐν συνεχείᾳ ἐξεφράζετο καὶ ἔλεγεν. «Ὑμῶς καὶ δοξολογία εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας αἰῶνους εἰς αὐτὸν θὰ ἀποδοθῇ εἰς τοὺς αἰῶνας τοῦ ἀρχαίου καὶ ἐς τὸν σὺν γενεὴν λαόν Του». Ὁ Ἐδῶ πάλιν διὰ τὴν μὴ καμῆ αὐτοὺς ἀκηροτέρας καὶ ἀμελεστέρας μετὰ τὴν φράσιν «καὶ λαὸς αὐτοῦ», καὶ ἀρκεσθῶν εἰς αὐτὸ μόνον καὶ «ἐξεθαρρήσονται» καὶ ἀμελήσουσιν διὰ τὰς φυγὰς ἀρετὰς Του, διὰ τοῦτο εἶπεν. «Ὑμῶς ἐς ὅλους ὅχι ἀπλῶς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς δούλους Του». Καὶ ἐν συνεχείᾳ εἶπεν. «Εἰς τοὺς οὐδὺς τοῦ Ἰσραὴλ» μετὰ τὴν προσθήκην «τοὺς ἀποτελοῦντας λαόν Του. Τὸν πληρῶσαι» διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ θ. οὐ. τ. «Ἄλλος ἐρηνηνεύτης θέτει, ἀντὶ τῆς λέξεως Ὑμῶς, τὴν λέξιν ἑπαίρους. Τὸ δὲ νόημα τοῦ ψαλμικοῦ τουτοῦ χωρὶς εἶναι τὸ ἀκλόουθον. Ἐάν εἰσθε δούλοι καὶ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὸν Θεόν, εἰς πληραίαν τε Αὐτὸν διὰ τῆς εὐσεβείας, πολλὰ θὰ ἀπολαύσητε δόξαν. Διὸς τὰ μὲν ἀνήκοντα εἰς Αὐτὸν ἀγαθὰ πάντα εἶναι διαρκῆ καὶ ἀνεξάντητα. Τοιοῦτοτρόπως εἶναι καὶ πᾶσι πλοῦτος καὶ μεγίστην δόξαν ἔχει ὁ Θεός. Ἐπρέπε δὲ καὶ τὰ ἰδικὰ μας πνεύματα καὶ ἀγαθὰ να αὐξήθωμεν ἀναλόγως καὶ πολλὰν τότε θὰ ἀπολαύσωμεν λαμπρὰν δόξαν ἐνεκα τῆς χάριτος καὶ φιλοανθρωπίας τοῦ ἡρωοῦ ἡμῶν ἡσὺ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκε ἡ δόξα καὶ ἡ δυναμὶς, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΜΘ (149) ΨΑΛΜΟΝ

498 Α. Ψάλατε εἰς τὸν Κύριον νέον ἄσμα

Κατὰ ἀναγωγὴν τὸ Εὐαγγέλιον ὀνομάζεται καὶ νόρος ὕμνος, νέον ἄσμα. Διὸς, κατὰ τὴν περιοδὸν τῆς Καινῆς Δ' αἰῆτος διὰ ἐγὼ να νέα. Ἡ Δ' αἰὶ καὶ «θα συναίψωμας σας κοινούρα Δ' αἰῆτι καὶ ναίαι συμφωνίαν». Ἡ κτίσις. «Ὅποιος εἶναι ἀναγεννημένος καὶ ἐκτισμένος μετὰ τὸν Χριστὸν εἶναι νέος θεμιταῖος». Ὁ ἄνθρωπος. «Ὅς ἀποβάλλωμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ὡς ἐκδιδώμεν τὸν ναὶ ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ἀνεχῶς ἀναευνεταί, ὡς να προχωρῇ εἰς θαυτεραν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καὶ να γ. ναίαι συνεχῶς τελεῖ, ὡς εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν ἔκτισεν». Β. Δ' αὖ τὴν καινοῦρα λαοὺς ζῶν καὶ δι' ὅλα τὰ ἔθνη λέγεται. Καινὴ Δ' αἰὶ καὶ ὡς κοινούριοι ἄσμα να καλῶμεν τὴν ἀγγελίαν τῆς μᾶς προτρέπεται τῶρα ὁ Προφήτης. Κατὰ δὲ τὴν σφοδρὰν νέαν ἄσμα ἡτο τὸ λαμπρὸν καὶ τὸ ἐπὶ σῶμα, να ἐψάλλετο κατὰ τὰς ἡμέρας καὶ τὰ μεγάλα κατορθώματα, καὶ κατὰ τὰς τροπαίους τοὺς καὶ κηφόρους μάχας.

«Ὁ αἰὼς αὐτός ὡς ἀντιλήψῃ εἰς τὴν συναίψιν τῶν ἀφωσιωμένων εἰς τὸν Θεόν. Βλέπετε πῶς πρὶν ἀπὸ τὰ λόγια ἐπιζητεῖ ὁ Θεὸς τὴν διακονίαν καὶ τῶν ἔργων εὐχαριστίαν, καὶ τοὺς ἀφωσιωμένους τουτους ὁδηγεῖ εἰς χορόν ὑμνῶν τοῦ Θεοῦ. Δ' αὖ, δὲν ἀρκεῖ μετὰ λόγια ὁ ὡς να εὐχαριστοῦμε τὸν Θεόν, εἰς δὲν συμβαδίζῃ καὶ ἡ διακονία ἐκδηλωμένη ἀρετῇ. Ὁ αἰὼς τοῦ ὡς ἀντιλήψῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν οὐσίων. Καὶ ἐν ἄλλο διδάσκει ἐδῶ. Δεικνύει, ὅτι ὅλοι μὲν καὶ ἀπὸ συμφωνίας πρέπεται να δοξολογῶμεν τὸν Θεόν. Δ' αὖ, ἡ λείξ, Ἐκκλησία εἶναι ὄνομα συναίψης καὶ συνεκτικῆς συνδεδεμένης.

«Ὅς εὐφρανθῇ ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ διὰ τὸν Κύριον ποῦ τὸν ἐξελέξεν». Ἐδῶ πρὶν ἀπὸ τὰς ἰδιαιτέρας ἐκφρά

1. 1ε2. 91. 3.
2. 1. Κορ. 5. 11.
3. 1. 1. 2.

σιας, θέτε την γενικήν τριαδικήν και όχι μόνον τούτο αλλά δι' ὅσον αὐτὴν ἐπελεγεῖτο ἡ προτρέπη καὶ ἡ λέγει· Εὐχαρίστητε τὸν Θεόν διότι σὲ ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ μηδενός καὶ ἐνεφύσησεν εἰς σὲ ψυχὴν ἀθάνατον. Δεῖ εἶναι καὶ τούτο μικρὰ εὐεργεσία. Ἐδῶ δὲ δεκνύει καὶ κάτ' περσσότερον. Διότι, δὲν ἀναφέρει ἀπλῶς τὴν διημουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τρόπον τινα, ὃ δὲ κινεῖ καὶ τὴν αὐτογενεῖαν καὶ προτρέπει νὰ εὐχαριστῇ ὁ λαὸς τὸν Θεόν, όχι μόνον διότι τὸν ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ καὶ διότι τὸν κατέστησεν ἐκλεκτόν, τοῦ λαοῦ. Βλέπετε πῶς μετὰ τὴν εὐχὴν ἀπλῶς νὰ ἀποσπᾷται εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ μετὰ πολλὴν ψυχικὴν διαθεσὴν μετ' εὐχαριστίας, καὶ μετὰ φλογερὸν τοῦ νοῦ καὶ τὴν θέλησιν νὰ εὐχαριστοῦμεν, διότι ὁλοκαυτάτα ὑπακύνεται διὰ τοῦ «ἐφ' ἡμεῖς»· Τὴν δ' ἀθεσύνον τὸν ἐγγνωμονοῦντος ζητεῖ ἡ ὁποία πρέπει νὰ φλέγεται ἀπὸ τοῦ πόθου, νὰ διαγεύεται ἀπὸ τὸν πολὺν ψυχικὴν συνδύεσιν καὶ νὰ πυρπολῇται ὁλος ἀπὸ τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς ἐξυμνοῦμενον Θεόν καθὼς ἀκριβῶς καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον δηλώνει καὶ λέγει Ε· «Καθὼς ἡ εὐφροσύνη τοῦ ἐντόνως νὰ τρέξῃ εἰς τὰς πηγὰς τοῦ ὕδατος, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ μου αἰσθάνεται τὴν ἐπαύριον καὶ τρέξῃ κοντὰ σοῦ, Θεέ μου!» καὶ ἐν συνεχείᾳ «πνεύματι καὶ διψῶν αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ μου ὅτι νὰ τρέξῃ πληροῖς εἰς τὸν παντοδύναμον καὶ ζωντανόν Θεόν».⁴ Καὶ ἄλλοι «Ὡς ποθεῖ ἡ ψυχὴ μου Θεέ μου! Πόσας φορές καὶ αὐταὶ αἱ αἰσθήσεις τοῦ σώματος μου εἰς τὴν ἔρημον αὐτὴν χωρὶν, τὴν δύσθετον καὶ ἀνέβριον ἐπόθησαν νὰ Σε ἴδωμι»⁵. Παραμοιάζει τὴν ψυχὴν μετὰ γῆν διψασμένην καὶ καταξέριον δι' ὅτι θέλων νὰ παραστήσῃ τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς τοῦ καὶ τὸν πόθον, τὸν κάμνει τὴν συγκρίσει μετὰ τὴν καταξέριον ἐκ τῆς ἀνδρείας γῆν καὶ τὴν διψασμένην ἔλαφον.⁶ Καὶ μετὰ ἄλλα πάντα τὸν ἴδιον πόθον δεκνύει καὶ λέγει «πότε θὰ θάξω καὶ θὰ ἴδω τὸ πρόσωπόν σου καὶ τὸν γόνυ τοῦ Θεοῦ», Παρόμοιαι λοιποὶ εἶναι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνγέλων καθὼς καὶ ἡ τοῦ Παύλου ποὺ διήρχετο μετὰ στεναγμούς τὴν καθυστέρησιν τῆς ἀπὸ τοῦ κόσμου τούτου ἐποδημίας του

⁴ Ψαλμ. 131, 2
⁵ Ψαλμ. 131, 3
⁶ Ψαλμ. 132, 2

«Καὶ οἱ κατοικοὶ τῆς Σιών ἀνσκηπτήσονται ἀπὸ ἀγαλλίας, διότι ἔχουν θαυμάσια τὸν Θεόν» (στίχ. 2). Βλέπετε ὅτι, τούτο τὸ ὁποῖον ἐπρόβλεψε νὰ εἴπω προφητικῶς, τούτο ἐδῶ ὑπακύνεται δηλαδὴ τὴν συγγένεσιν καὶ τὴν ἰδιαίτερον πρὸς τὸν λαόν τοῦ φροντίδα. Διὰ τοῦτο λαοὶ καὶ συνεχίσε διὰ νὰ δηλώσῃ τούτο μετὰ τὴν φράσιν «διότι ὁ λαὸς σου ἔχει τὸν Θεόν ὡς θαυμάσια». Διότι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι θαυμάσιος μόνον διότι ἐδημιούργησε τὸν λαόν σου, ἀλλὰ καὶ διότι ἐξεδήλωσε πρὸς αὐτὸν τὴν ἰδιαίτερον προτίμησιν του. «Ὡς ὁμνήσαν τὸ ὄνομα Αὐτοῦ μετὰ τὴν συνοδείαν χαρῶν». Κύτταξε πάλιν καὶ ἐδῶ νὰ διαπιστώσῃς τὴν ἀμειψιότητα καὶ τὴν χάριν τῆς συμφωνίας. Διότι διὰ τοῦτο συνιστῶνται οἱ χοροὶ, δὲ νὰ ἀναπέμψωσι ὁμοθυμαδὸν καὶ ὅλοι ἀπὸ κοινῆς δοξαλογίας πρὸς τὸν Θεόν. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος δηλώνει καὶ λέγει «Μὴ παραμελήτε τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ συγκέντρωσιν, σας»⁷. Καὶ αὐτὴ ἡ κυριακὴ προσευχὴ τοῦ ὑπακύνεται νὰ ἀνοπέμψεται ἐκ μέρους ὅλων καὶ ἀπὸ κοινῆς πρὸς τὸν Πατέρα. «Πατέρα ὅλων μας ποὺ κατοικεῖς ἐν τοῖς οὐρανοῖς»⁸ καὶ συγχώρεσε τὰ παραπτώματα ὅλων μας. Καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς νὰ ἐλεσθῶμεν εἰς πειρασμόν καὶ γλυτώσε μας ἀπὸ τὸν πονηρὸν»⁹. Ποι τοῦ χρησιμοποιοῖ τὸν πληθυντικὸν ἀριθμόν. Ἔτσι καὶ κατὰ τὴν παλαιάν ἐποχὴν ἐξεπαίδευοντο νὰ ψάλλωσι καὶ νὰ ὕμνουν τὸν Θεόν ἐκ συμφώνου καὶ ἀπὸ κοινοῦ, διὰ νὰ ἐξασκῶνται εἰς τὴν ἀγάπην καὶ εἰς τὴν ὁμόνοιαν.

«Ὑπὸ τὸν ἥχον τυμπάνων καὶ μετὰ μουσικὴν λύραν ὡς ψάλλουσιν τὴν θεοῦ δοξάν» (στίχ. 3).

Μερικοὶ λοιποὶ καὶ τὰ ἀναφερόμενα ἐδῶ ὄργανα τὰ ἐξηγοῦν ἀναγωνιτικῶς καὶ λέγουσιν ὅτι, τοῦ μὲν τύμπανου ἀπατεῖ τὴν νεκρώσει τῆς σαρκὸς καὶ τῶν πνευματικῶν ἐπιθυμιῶν μας, τὸ δὲ ψαλτήριον (λύρα) προτρέπει νὰ ἀλλοιωθῶμεν πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὸν οὐρανόν. Διότι, τὸ ὄργανον τούτο τὰ μαλτήριον ἀπὸ ἐπάνω δέχεται τὰς κινήσεις καὶ ὅχι ἀπὸ κάτω, ὅπως ἡ κιθάρα. Ἐγὼ δὲ θα ἔλεγον τούτο, ὅτι τὴν παλαιάν ἐποχὴν παρεκνοῦντο μετὰ τὰ ὄργανα αὐτὰ διότι ἡ δόξα αὐτῶν ἦτο ἀκόμη παγκύβη καὶ θαυμάσια καὶ διότι μάλιστα προσπατοῦς εἶχον ἀποστασθῆ

⁷ Τίτ. καὶ Π. Κορ. 5, 1.

⁸ Εβρ. 10, 25.

⁹ Ματθ. 6, 9-13.

10. Δουκ. 11, 4.

από την ειδωλολατρεία. Και όπως ο Θεός τους συνεχώρησε να κλίνουν βουλίας ως εκδήλωναν εύσεβειας, έτσι και έδω έπέτρεψε τα όργανα αυτά συγκαταβαίμων προς την ανθρωπότητα αδυναμίας και ασθειαν των Άποπτει λωτών έδω το να ψάλλουν με ψαλμικήν εύχαριστήσιν. Διότι τούτο σημαίνει το «Άς ψάλλουν εις το όνομα του Θεού συγκεντρωμένοι εις χαράν», να ψάλλουν με μια φωνήν ένωμένα και με θείαν καθαρόν. **D**

Έπειτα πάλιν παρακαλών αυτούς εις μεγαλύτερα προθυμίας, αναφέρει και την έννοιαν και την καλήν θέσιν που έχει ο άνωμένος Κύριος προς αυτούς. Διότι συνεχίζει. «Δ ότι ο Κύριος έδεξε και πάλιν την έννοιαν του προς τον λαόν του» (στ.χ 4). Τ άλλο είναι δυνατόν να συγκριθί με την εύτηχ αν που προέρχεται από την εὐσπλαγχνίαν του Θεού. «Και θα ανυψώση τους ταπεινούς και ήρέμους χαρίζων εις αυτούς την σωτηρίαν των. Κύριος πώς και έδω θέτε και τα καθήκοντα των ανθρώπων και τας ενέργειας του Θεού διειστοίως. Όπως λοιπόν ζητεί να αναπέμπεται ή ευχαριστία αὐτῶν προς τον Θεόν θέτε συγχρόνως και τας εὐλογίας του Θεού προς αυτούς και λέγει. «Ότ ο Κύριος έδεξε την έννοιαν του προς τον λαόν του». Έτσι και έδω πάλιν με το να επαγγελλάται και να υπόσχετα τα του Θεού ζητεί συγχρόνως και την έκτελεσιν των ανθρωπίνων καθηκόντων και λέγει. «Ο Κύριος θα εξυψώση τους ταπεινούς ο ά της σωτηρίας των». Δ ότι ή μέν σωτηρία είναι έργοι του Θεού ή δέ ταπεινώσεις και πράξεις είναι καθήκον των ανθρωπίνων. Δ ότ. δεν έκτελούνται ά υποσχέσεις του Θεού προς τον άνθρωπον εάν προηγουμένως δεν προηγηθί ή έκτέλεσις των υποχρεώσεων υπό των ανθρώπων. Παρατήρησε δέ σκόλη και το μέγεθος της θείας δωρεάς. Δεί, είπε θα σώση άπλως αλλά θα ανυψώση δια της σωτηρίας. Τούτοσιν δεν θα ανταλλάξηρόν από τα δε να τους ταπεινώσει, αλλά θα τους καταστήση επισήμους και περιφανείς **500 A** και θα τους παρασχη την σωτηρίαν και την δόξαν. Τούτο άκριβώς θελῶν να διασαφήση, συνεχίσει ο ψαλμωδός και λέγει. «Θα κομνηθούν αί άφωσμένοι εις τον Θεόν δια την δόξαν των» (στ.χ 5). Όπως προηγουμένως αναφέρει, τούς πράξεις έτσι και έδω τους άφωσμένους επζητεί. Διότι πανταχού ο Θεός συνοδεύει τας προσταγας με δωρεάς. Έτσι και προς τους Ισραηλίας έκαμεν, τους έ-

σωσεν από την Αίγυπτον, τούς επανέφερεν από την εξορίαν της Βαβυλώνας και δεν τούς έκωσεν μόνον από τα δεινά αλλά με την θαυματουργήν κήν σωτηρίαν των τούς κατέστησε συγχρόνως και λαμπρότερους και ένδοξωτέρους. «Και θα εξαπλώσουν εις τας κλινάς των με χαράν και αγαλλίασιν». Πολλήν δεκνύει έδω την εύχέρειαν έξ οσων ταυτοπορώπως λέγει. ο ψαλμωδός, πολλήν την άνεσιν, **B** πολλήν την πνευματικήν ευφροσύνην, πολλήν την γλυκύτητα. Αὐτά δέ όλα λέγει. ώστε να γνωρίζουν οὐτοι, ότ όχ με τα δάκα των δουλ, ότε με την ίδιήν των δύναμιν, αλλά το πᾶς έπετευχθη με την άρωγην του Θεού, και ότ πρέπει να προσεέλκείται αὐτή δια της ταπεινοφροσύνης και της πραότητος. Αί εξμνησεις του Θεού εύρίσκονται εις τόν λαμπρότατον, και αί δίκαιοι ραυφαί εις τας χείρας των, με τόν σκοπόν να κάμουν έκδι κησιν εις τας έθνη, και ή καιοκρσία μεταξύ των λαών. Έδω δηλοί τον έν χορῶ γ γινόμενον πόλεμον και φαιρώνει ότι με μινους και άμαρτια έτο θα καταστούν νικηταί. Διότι φώσε θεωρεί τας ύμολογίας και τας μαλμωδίας και τας προς τον Θεόν εύχαριστίας. Δ α τουτο και έτερος έρμηνευτής την λέξιν «ύψώσεις» C την άπεδωκεν με την λέξιν ύμολογία.

«Δ να κάμουν έκδι κησιν εις τας ειδωλολατρ και έθνη και να δικάσουν τους λαούς». Ποίον είναι το νόημα του. Επεδη καθ' όλον το μακρόν χρονικόν άσσημα τά γυρω έθνη ήσαν σχωρά και ένέπαζον τους Ισραηλίας, τώρα προεπαγγελλάται υπό του ψαλμωδού ότ. δια των θαυματουργών έργων θα τα τωμάρῃσαν οι υιοί του Ισραήλ και ότ θα αποδείξουν έμπράκτως ότ όχ ή έλπις δυναμείας έκ κέρους του Θεού, αλλά αί άμαρτια των έδωκαν εις αυτούς την ισχύν μέχρι τουδε. Κατόπιν όμως, όταν άρκετάς τωμάρῃς όπείστησαν οι υιοί του Ισραήλ υπό των έθνη και δι. ένός άπλοι νευματος του φιλανθρώπου Θεού και μόνον και τα πράγματα ήλλαξαν θαυματουργώως. Κυτταζε τώρα και θαύμασε την μεγίστην νίκην του Ισραήλ. Δ οτ συνεχίζει και λέγει ο ψαλμωδός. «Διά κα δέσουν με σιδηράς άλλους τούς θαύσους και με σιδηράς δεσμά τας χείρας των ένδοξων άρχόντων των» (στ.χ 8). Είδες την μεγίστην δύναμιν των υιών Ισραήλ, «Όχι μόνον απέδωξαν τους έχθρους ότε ήπλως τους απέθθησαν μακράν, **D** αλλά έπέστρεψαν από έλαθον και αίσχυαλώτους και έδεξαν εις όλαις την

δυναμὴν τοῦ Θεοῦ, τοῦ τους ἐνδυναμῶναι.

«Ὡστε νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ γραπτὴ εἰς τοὺς προφήτας ρητὴ ἀπόφασις τοῦ Θεοῦ» (στῆχ 9) Τι σημαίνει «κρίμα ἔγγραπτον», «θεανόον παθηματολογούμενοι» που δὲν δύναται νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν λημονίαν. Ὅτι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἔχουν αὐτὴν τὴν ἰδιότητα, νὰ ἀντέχουν εἰς κάθε ἐποχὴν καὶ ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῶν κατ' ἐκείνων καὶ ὡς πρὸς μεγιστὴν θαυματουργικὴν ἐπέθεσιν. Τέτοια λέγει θὰ εἶναι ἡ νίκη καὶ τέτοιο τὸ θριαμβευτικὸν τροπαίον τῶν ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ, ὥστε εἰς ὅλους νὰ καθίσταται φανερόν, καὶ τόσον σαφές ὥστε, νὰ εἶναι γραμμένοι καθαρά εἰς ἀναμνηστικὴν στήλην καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξέλθῃ ποτὲ.

«Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀποφάσεως τοῦ Θεοῦ θὰ εἶναι δοξα μετὰ εἰς τοὺς ἀφωσσωμένους ταύτας, που θὰ γινῇ ὄργανά Του». Ποιὰ δὲ εἶναι ἡ δοξα αὕτη; Ἡ Αὐτὴ που προέρχεται ἀπὸ τὴν νίκην. Καὶ δὲν θὰ νικήσῃ ἀπλῶς ἀλλὰ ἡ νίκη τῶν θα προσέλθῃ διὰ τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ σιμωχίας διὰ τῆς ἐνωθεν ἐπεμβάσεως. Κύτταξε δὲ πῶς ἐνθυμεῖται τοὺς ὁσίων καὶ πᾶς παρακαλεῖ αὐτοὺς εἰς ἐπιμελήν καὶ ἐνάρτεον ὁ ἀδίσωσι. Κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅχι μόνον τῇ νίκῃ, λέγει, δοξάν, ἀλλὰ καὶ τὸν αἶνον καὶ τὰς μελωδίας καὶ τοὺς ὕμνους καὶ δι δλων τούτων δόσκει πάντας, βῆ με τὸ νὰ ἀνυμνοῦν τὸν Θεόν, μετὰ τὴν δοξάν κερδίζον διὰ τοὺς ἑαυτοὺς τῶν καὶ καθίστανται λαμπρότεροι μετὰ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ 501 Ἀ εἰς τὸν ἄποιν ἀνηκεῖ ἡ δοξα καὶ ἡ ἰσχύς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν

ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΡΗ (150) ΨΑΛΜΟΝ

«Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ» Κατ' ἄλλοι ἐρμηνευτὴς, «ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ» Κατ' ἄλλον, «ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ»

Ἡ περὶ τοῦ περὶ οὐοῦ λαοῦ τοῦτο ἐδῶ λέγει, ἡ περὶ τοῦ ἁγίου θίου καὶ τῶν ἁγίων ἀνθρώπων. Ὁ λοιπὸν πῶς κατακλείει τὸ θεῖον τῶν ψαλμῶν διὰ εὐχαριστίας πρὸς τοὺς Θεὸν καὶ πάλιν διδάσκει ἡμᾶς ὁ ψαλμωδὸς ὅτι ἡ εὐχαριστία πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν λόγων μας. Β Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει «Κάθε τὸ ὅποιοι πράττετε μετὰ τὰ λόγια σας ἡμεῖς τὰ ἔργα σας τα πάντα νὰ κάμνετε ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ πρὸς δοξάν αὐτοῦ, εὐχαριστοῦντες δι' αὐτοῦ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα»¹ Ταυτοτρόπως καὶ τὸ προσημῶν τῆς Κυριακῆς προσευχῆς μας με εὐχαριστίαι ἀρχίζει. Διότι τὸ νὰ λέγωμεν Πάτερ ἡμῶν, τοῦτο εἶναι δεῖγμα εὐχαριστίας διὰ τὰς δωρεάς που ἐγιναι καὶ τὰς ὁποίας δεκνόμεν μετὰ τὸ νὰ δοκιμάζωμεν τὸν Θεὸν Πατέρα. Ὅτι ἐκεῖνος που ὀνομάζει τὸν Θεὸν Πατέρα, ἀπολογεῖ συγχρόνως τὴν υιοθεσίαν ἐκεῖνος δὲ πρὸς ὁμολογεῖ τὴν υιοθεσίαν, διακηρύσσει τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἁγισμόν, τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων, τὴν χορηγίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γ Διὰ τοῦτο πρέπει ὅλα αὐτὰ νὰ προηγηθοῦν ὥστε νὰ ἀπολαύσωμεν ὑπερῶν τὴν υιοθεσίαν καὶ νὰ ἀξιώθωμεν νὰ καλέσωμεν πατέρα τὸν Θεόν. Ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι κατὰ ἄλλα ὑπαγίγνεται μετὰ τὰ λόγια τοῦ ὁ ψαλμωδὸς. Ὅτι τὸ ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, σημαίνει, διὰ τοὺς ἁγίους τοῦ. Εὐχαριστεῖτε λοιπὸν τὸν Θεόν, διότι εἰσήγαγεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον θῖον μέλαν τοιαύτην πολυτείαν ἁγίων ἡ ὅτι ἔκαμε τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους. Διὰ τοῦτο προηγουμένως δ-

¹ Κολ. 3. 17

τον εἶπε· «ἐν τοῖς ἀνθρώποις συνέκρινεν ὁ αἰνεῖτε τὸν Θεόν, ὅσοι εἰσθε εἰς τὸ οὐρανὸν στερέωματα τοῦ ἔργου διὰ τῆς παντοδυναμίας Του», καὶ ἀποδεικνύει αὐτὸ τὸ ὅποιον προηγουμένως εἶπον. Διότι, τοῦτο εἶναι, μᾶλλον περὶ τὸ θῆτον εἰς τὸν Θεὸν ἢ ἐκεῖνο Διὸς καὶ ὁ οὐρανὸς ἔγινε διὰ τὸν ἄνθρωπον, παρὰ ὃ ἄνθρωπος διὰ τὸν οὐρανὸν. **Δ** "Ἄλλος δὲ ἐρμηνευτὴς αὐτοῦ τοῦ «ἐν στερεώματι» ἔχρησιν ποιοῦν, ἐπὶ ἀκαθαιρέτως, δηλαδὴ εἰς τὸ μὴ δύναμεν νὰ κρημνισθῇ στερέωματα. Καὶ ἄλλος μετέφραζεν· «εἰς τὸ στερέωμα τῆς παντοδυναμίας Του». Καὶ ἄλλο ἐδῶ νομίζω ὅτι, ὑποκρίνεται πάλιν καθὼς καὶ εἰς τὸν προηγούμενον ψαλμὸν. Διότι, ὅπως ἐκεῖ εἶπεν· «Αἰνεῖτε αὐτοὺς ὅλοι οἱ ἄγγελοι τοῦ»² ἔτσι καὶ ἐδῶ «Αἰνεῖτε Αὐτὸν εἰς τὸ οὐρανὸν στερέωμά Του». Διότι, δὲν σημαίει νὰ ἐπικαλῆται, συνεγὼς τὰς οὐρανίους δυνάμεις, ὡς συμμετόχους τῆς πρὸς Θεὸν δοξολογίας.

Στ' **χ** 2 «Αἰνεῖτε Αὐτὸν διὰ τὰ μεγάλα καὶ θαυμάσια ἔργα τῆς παντοδυναμίας Του». Ἄλλος ἐρμηνευτὴς ἀποδίδει, «διὰ τὰ κατορθώματά Του». Καὶ ἔθραιοι³ λέγεται «Βεγεθουροθόν» **Β** τὸ ὄνομα τοῦ σπύχου τούτου εἶναι, τὸ ἔξης. Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν διὰ τὰ κατορθώματα τοῦ δικῆς τῆς δυνάμεως τοῦ, διὰ τὰ θαυμάσιά του, διὰ τὴν ἰσχύν ἢ ὅποια ἀποδεικνύεται, διὰ μέσου πάντων τῶν ὄντων, τῶν κάτω, τῶν γενικῶν, τῶν ἰδιαίτερων τοῦ καθενὸς χωρὶς, τῶν συνεχιζομένων ἀνεκτὸς ἀκοπῆς εὐλογῶν.

«Αἰνεῖτε Αὐτὸν διὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν μεγαλοπρεπεστάτων ἔργων του». Καὶ πῶς τοῦτο εἶναι δυνατόν, νὰ ἀναπέμψῃ δηλαδὴ δοξολογία ἰσοδύναμος πρὸς τὸ πλῆθος τῶν μεγαλοπρεπεστάτων ἔργων.⁴ Ἀδὲν θέλει φαντασθῇ νὰ εἴπῃ ὅτι, πρέπει, νὰ ἀναπέμψεται ἰσοδύναμος τῶν θεῶν ἔργων δοξολογία, ἀλλ' ὅσον εἶναι δυνατόν λέγει, ἀποδίδων τὸ χάρος εἰς «τὸ πλῆθος τῆς μεγαλοσύνης τοῦ Θεοῦ». Δοξολογεῖ, λέγει, τὸν Θεὸν κατὰ τὸ δυνάμει, εἰς ὃ καὶ ἀναπέμψεται δοξολογίαν ἀνταξίαν εἰς ἕνα τῶσον, μεγάλοι Θεὸν ἕνα Θεὸν ὁπερβολικῶς, μεγαλύτερον διὰ τὸ πρὸς φερθεῖν δοξολογία ἀπὸ τῆς πτωχῆς, ἀνθρώπινης ὑπαρξίν. Διὸ οἱ θεοὶ εἶναι αἰεὶς καὶ ἰκάνους νὰ προσφέρῃ δοξολογίαν ἀνταξίαν εἰς τὸν Θεόν. Ἐπεὶ ποθὸν ψυχῆς, Ἐἰδες διάνοιαν, ὅπως τοὶ φιλοσόφοι, νὰ

φρονεῖται, νὰ θιάζεται, νὰ ἔχη φιλοδοξίαν διὰ νὰ ὑπερικλήσῃ τὴν ἀσφαλιτὴν ἀδυναμίαν καὶ νὰ πετάξῃ ψηλὰ τις αὐτὸν τὸν οὐρανόν, νὰ ἔχη συνδεθῇ μὲ τὸν Θεόν, νὰ ἀφραζῶνται εἰς Αὐτὸν διὰ τοῦ μεγάλου πόθου.

Στ' **χοι** 3, 4, 5, 6 «Αἰνεῖτε Αὐτὸν μὲ τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγος, μὲ ἦχον κέρατος κατὰ ἕνα ἐρμηνευτὴν. Αἰνεῖτε Αὐτὸν μὲ λύραν καὶ κιθάραν, **Β** μὲ νάβλαν⁵ καὶ λυραν κατ' ἄλλον. Αἰνεῖτε Αὐτὸν μὲ τυμπανὰ καὶ χοροὺς. Αἰνεῖτε Αὐτὸν δι' ἐγγάρβων καὶ δι' ἄλλου παντὸς εἰδους ἰοῦς καὶ ὄργανου. Αἰνεῖτε Αὐτὸν. Αἰνεῖτε Αὐτὸν διὰ κίμβων⁶ ποὶ ἐκπέμπου δυνατοὺς καὶ ὠραίους ἦχους. Αἰνεῖτε Αὐτὸν μὲ κίμβολα κροτοῦντα παταγωδῶς, μὲ κίμβολα συνθηματικῶν ἡχων, ὡς λέγει. Ἄλλος. Καθεζωντανή⁷ καὶ ἀναπνεύσας ὑπαρξίς ὡς ὑμῆϊ τὸν Κυρίον, καθὲ ἀναπνοῇ. "Ὅλα τὰ μουσικὰ ὄργανα κροῦε, καὶ προτρέπε δι' ὧν αὐτῶν νὰ ἀναπέμψουν μελωδίαν καὶ φλογίζε καὶ τὸν ναὸν τῶν Ἰουδαίων καὶ τοὺς ἐνθαρρύνει πρὸς τοῦτο. "Ὅπως ἀκριθῶς προτρέπε τοὺς Ἰουδαίους νὰ ὑμνοῦν τὸν Θεόν δι' ὧν τῶν ὄργανων, ἔτσι παρὰ νῆ καὶ ἡμᾶς δι' ὧν τῶν μελῶν τοῦ σώματός μας νὰ ἀνιμώμε τὸν Θεόν διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ διὰ τῆς γλώσσης, διὰ τῆς ἀκοῆς, καὶ διὰ τῆς χειρὸς **Γ** Αὐτοῦ λοπὸν τὸ ὅποιον καὶ ὁ Παῦλος δηλώνει, καὶ λέγει. "Καταστήσατε τὰ σώματά σας θυσίαν ζωντανήν, ἁγίαν εὐάρεστον εἰς τὸν Θεόν, τὴν πραγματικὴν ἁγίαν τοῦ λόγου καὶ λατρειῶν σας".⁸ Ὑμολογεῖ θεοφιλῶς καὶ ὁ ὀφθαλμὸς δὲται δὲν βλέπει ἀκόλαστα καὶ ἡ γλῶσσα δὲται ψάλλει καὶ ἡ ἀκοή, δὲται δὲν δεχετα ἁμαρτωλὰ τραγουδία, οὐτε συκοφαντίας κατὰ τοῦ πλησίον καὶ ἡ διάνοια, δὲται δὲν μηχανορραφίη, ἀλλὰ νὰ ἀναδύῃ ἁγίατην. Καὶ οἱ πόδες δὲται, δὲν πρέχει, εἰς ποιηρίαις, ἀλλὰ δι' ἐκτέλεσιν ἁγίων ἔργων. Καὶ αἱ χεῖρες, δὲται δὲν ἐκτείνονται δι' ἁρπαγὰς καὶ πλεονεξίαν καὶ διὰ ραπίσματα, ἀλλὰ δι' ἐλγισμὸν καὶ προστασίαν τῶν ἀδικουμένων. **Δ** Τότε ὁ ἄνθρωπος γίνεται κίθαρὰ μελωδικὴ τοῦ ἐκπέμπε, ἀρμονικωτάτη καὶ πνευματικὴ μελωδία πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ τὰ ὄργανα ἐκείνα τῶν Ἰουδαίων διὰ τοῦτο ἐπετρέποντο τότε διὰ τὴν ἀσθένειαν καὶ ἀδυναμίαν αὐτῶν καὶ διὰ τὴν ἀκαμειψίαν οὐτοῦ μὲ αὐτὰ τὴν ἀνάτην καὶ τὴν

⁵ ὁ ἡχοῦν μυσικὸν ἢ γυναικί
⁶ καὶ τῶν 1

συμφωνίαν, καὶ νὰ διεγερθεῖται ἡ δυνάμις των νὰ πράττουσι μετ' εὐχαριστήσεως τὰ ἔργα που παρέχουσι πνευματικὴν ὠφέλειαν, καὶ διὰ τῆς ψυχολογικῆς αὐτῆς νὰ παρακινήται ἡ θούλησίς των πρὸς πνευματικὴν δραστηριότητα. Διὸ ὁ Θεὸς γνωρίζων τὸ πρῶτόγονον καὶ ὁ κληρὸν καὶ ὑποχωρητικὸν τῆς ψυχῆς των, μεθώδευσεν μετὰ σοφίας του αὐτὰ μέσα νὰ τοὺς ἀρτιποίησιν. Ἐ καὶ ἀνέμειξε μετὰ τὸν κοῖτον τῆς ἐπιμονῆς τὴν γλυκύτητα τῆς μελωδίας. Πι δε σημαίνει ἡ φράσις «ἐν κυμβάλῳ ᾠμασίᾳς». Τοὺς ψαλμοὺς ἔτσι λέγει Διὸς δὲν ἐκυμβάλον ἀπλῶς, οὔτε ἐκ θαυρίζον μόνον, ἀλλ' ὅσον ἦτο δυνατὸν καὶ διὰ τῶν κυμβάλων καὶ διὰ τῶν σαλπικῶν καὶ διὰ τῶν ἤχων τῆς κ. θύρας ³⁰³ Ἀ τὰς ᾠμασίᾳς τῶν ψαλμῶν ἐκυμβάλον. Καὶ ἔχρει αἴετο διὰ τὸ παιξίμον τῶν ὀργάνων ταῦτων μεγάλη προσοχὴ καὶ κόπος τοῦ ἐφερεῖν ὄμας με γάλο κέρδος. «Κάθε πνοὴ ζωῆς ἕως ἡμῆς τοῦ Κυρίου». Ἐπε δὴ λοιπὸν ἐκάλεσε τοὺς ἐξ οὐρανοῦ ἀγγέλους, ἔπε δὴ παρεκίνησε ὅλον τὸν λαόν, ἔπε δὴ ὅλα τὰ μουσικὰ ὄργανα ἐκίνησεν εἰς τὴν φωνὴν ὁλοκληρῶς ἐξέρχεται καὶ καλεῖ εἰς ὑμναλογίαν κάθε ἡλικίαν, τοὺς πρεσβύτες, τοὺς ἀνδρας, τοὺς νέους, τοὺς ἐφήβους, τὰς γυναῖκας, ὅλους τοὺς κατοικοὺς τῆς οἰκουμένης καὶ ἔτσι πλέον ἐκ των προτέρων ρίπτει τὰ σπέρματα τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τοὺς ποταχοὺς τῆς γῆς ἐγκατεσπαρμένους.

Ἄς ψάλλωμεν λοιπὸν διαρκῶς τὸν Θεόν, χάρις νὰ παραλεπομένη νὰ εὐχαριστοῦμεν Αὐτὸν δι' ὅλα μετὰ τὰ λόγια καὶ μετὰ τὰ ἔργα μας. Β Διὸς αὐτὴ εἶναι θεία καὶ προσφορὰ ἰδική μας, αὐτὴ εἶναι ἡ τοῦργα ἀριστὴ τοῦ ὁμοῦ αἰετῆ μετὰ τῶν ἀγγέλων καὶ πολλοῦ τεινῶν. Καὶ ἔάν ἐπιμένωμεν ἔτσι νὰ ἀνυμνοῦμεν τὸν Θεόν καὶ τὸν παρόντα ὅσον χωρὶς δυσκολίας θα δέλωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ θὰ ἀπολαύσασθαι. Εἴθε ὅλοι ἡμεῖς νὰ ἐπιτυχωμεν πάντα τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ μετὰ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποῖου εἰς τὸν Πατέρα μαζί καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα πρέπει δοῦναι καὶ κράτος καὶ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚὸν ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τὸ ὅπαιμμα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸν Ἑσάβον εἶναι ἐν ἐκ τῶν ὁραιστέρων ἔργων του ἐξ ἐπέσεως ἴφους, μορφῆς καὶ περιεχομένου.

Δυσκόλως δύναται κανεὶς νὰ ἀπορνήσῃ ὅτι πρόκειται περὶ ἑλπίων, αἱ ὁποῖαι ἐλέχθησαν εἰς ἀνάφεσις τῶν ἡμῶν πρόκειται περὶ αὐστηρῶς ὑποσημασιωτικῶν ἔργων. Μάλλον ὅμως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι ὑπόμνημα, ὅτι αἱ ἡ ἀπορρὸν ἐνόητες δὲν ἔχουν οὔτε προλήτους, οὔτε ἡδὴ παρηγγελήματα, οὔτε καταλείπονται μετὰ δαξίοναν τῆς Ἀγίας Τριάδος, ὅς παρρηρεῖται εἰς τὰς ὁρίδας τοῦ ἔργου Χρυσοστόμου.

Ὁ χρόνος συντάξεως τοῦ ἔργου μᾶς εἶναι ἀγνωστος. Γινέσ ὑπάρθων ἐπὶ ἐγγραφῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ, τινε; δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἄλλοι κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξορίας τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός.

Μέχρις ἡμῶν διεσπάρησαν ἐλλήνιστι μὲν καὶ κεφάλαια Α' Ε' τοῦ ὁπαυήματος τούτου, τὰ ὁποῖα ἐκλιθεῖναι εἰς τὸν παρόντα καὶ τὸ ἐπόμενον τόμον, πλῆρες δὲ τὸ ὑπόμνημα τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸν προσήγον Ἑσάβον διεσπάρη μόνον ἀρμενιστῶν.*

Αἱ ἐνόητες εἰς τὰς ὁποίας εἶναι διηρημένα τὰ ὁποῖα πρῶτα κεφάλαια δὲν ἀντιστοιχοῦν εἰς τὴν αἰ κεφάλαια διαίρεσιν τοῦ πρωτοτύπου καμμένου τοῦ Ἑσάβου. Τοῦτο ἀφελεται εἰς ἐν ἐκ τῶν δυο λόγων ἢ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε διαίρεσιν εἰς κεφάλαια δὲν ἀντιστοιχοῦσε εἰς τὴν σήμερον καθιερωμένην, ἢ πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ ἐκλογὴ ὅτι τὸ σωζόμενον καμμένον ἀποτελεῖ συνεστημένην ἐκδοσιν τοῦ ἔργου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, εἰς τὴν ὁποῖαν ὁμοῦς διεσπάρη ἡ καὶ ἐνόητος διαίρεσις του.

* Περὶ τῆς ἐνόητης διαίρεσεως καὶ ἐλλείπειν ἐπὶ καὶ τὸ καμμένον τοῦ τοῦ ἐκ προσφάτου αἰ, ἐλλογὴν καὶ μεταφραστικῶν, ἀπορρὸν ὁρμενῶν τῶν αἰδ. καὶ πρὸς τοῦτο προτιθέμενον.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΗΣΑΪΑΝ

¹ Α Τὴν ἀξίαν αὐτοῦ τοῦ προφήτου ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ ἴδῃ ἰδιαιτέρα, εἰς τὸ ἔργον τοῦ δεικνύει, ὁμοίαν αὐτῇ κατὰ τελειότερον τρόπον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐγνωρίζε πῶς καλὰ ἀπὸ θλούς τὰς ἀρετὰς τοῦ, ὁ Παῦλος, ἀφοῦ πηγὴ τῆς ὁμιλίας τοῦ ἦτο ἡ πλούσια χάρις τοῦ Πνεύματος. Δε κύων οὗτος τὴν ἐλευθερίαν καὶ εὐθαρσίαν ὁμιλίας τοῦ, καὶ τὴν ἀδουλωτον ψυχὴν τοῦ καὶ τὴν ἀνωτέραν σκέψιν καὶ τὴν μεγάλην σαφήνειαν εἰς τὴν προφητείαν περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐξέφρασε ὅλα αὐτὰ μὲ ἓνα λόγον· Β· Ὁ Ἰσραὴλ ἀποτολμᾷ καὶ λέγει· Ἐυρέθην ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν με ἀνέστητοῦσαν, ἔγινον φανεροὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐρωτοῦσαν δι' ἐμέ·¹ Μεγάλη ἦτο καὶ ἡ συμπάθεια τοῦ πρὸς τοὺς συνανθρώπους τοῦ. Διότι δὲν ἐξεγέρετο μόνον κατὰ τῆς παραφροσύνης τοῦ λαοῦ καὶ μὲ ἐλευθερίαν γλῶσσαν καὶ ἀνωτέραν σκέψιν καὶ μὲ πολλὴν παρηγορίαν ἀνήγγελε τὰ λυπηρὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ τοὺς εὗρουν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν γεγονότων δὲν πονεῖ καὶ δὲν παραινέται ὀλιγωτέρων ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι πτωποῦν εἰς τὰς συμφορὰς καὶ κλαίει πῶς πολλὰ ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὡδηγήθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Καὶ ὅλοι, δύνανται κανεῖς νὰ εἴπῃ, οἱ προφῆται καὶ οἱ ἅγιοι εἶχον τοιοῦτοι εἶδους συλήθειαν μὲ τὴν στάσιν των ἔναντι τοῦ λαοῦ των ἀπέκρυψαν τὴν πατρικὴν ἀγάπην καὶ ἔγινον πολὺ πῶς τυραννικοὶ ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς τυραννοὺς.² Α· Ὅμως οὐδεὶς, οὐδεὶς φιλόσοφος κατὰ ἐφλογίζετο ποτὲ κατὰ τοιοῦτον τρόπον διὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ ἔπας οὗτο, ἀπέβησκαι πρὸς χάριν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εὗρισκοντο ὑπὸ τῆς πνευματικῆς τοῦ ἐξουσίας, μὲ τὸ νὰ κλαίουν, νὰ θρηνοῦν, νὰ παρακαλοῦν τὸν Θεόν, ὅταν ὑπέφερον αὐτοί, νὰ δδηνόνται εἰς τὴν ἔξοριαν μετὰ τοῦ ποιμνίου των νὰ συμμέτεχον εἰς τὰς συμφορὰς, νὰ πράττουν καὶ νὰ ὑποφέρουν τὰ πάντα, διὰ νὰ λυτρώσων αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὴν

¹ Γεν. 9·20.
² Ψα. 68·1.

οὐράνιον ὄργην καὶ ἀπὸ τῆς ἑαφικῆς ἐπιβρομῆς. Καὶ πράγματι τίποτε δὲν εἶναι τόσο καταλλήλιον διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐξουσίας, ὅσοι ἡ ψυχὴ ἢ ὅποια ἀγαπᾷ τὴν γνῶσιν καὶ γνωρίζει νὰ συνυποφέρῃ. Διὰ τοῦτο ἀνεθέ-
θασεν ὁ Θεὸς καὶ τὸν μέγαν Μωυσῆα εἰς τὸν βρόνον τῆς ἀρχηγίας τοῦ λαοῦ. Ἐπειδὴ πρότερον μὲν ἀπέδειξε ὁ ἅ-
των ἔργων του τὴν ἀνάστην του πρὸς τὸν λαόν, ὁ μετὰ
ταῦτα δὲ ἔλεγεν· «Ἐάν θέλῃς νὰ συγχωρήσῃς αὐτοὺς
συγχώρησέ τους ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσε· ἐξάλειψε μοῦ
μὲ αὐτούς καὶ ἐμὲ ἀπὸ τοῦ θ' ὅλβιον τῆς ζωῆς, ὅπου με ἔ-
χεις γραμμένον».³ Καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Ἰσάϊας, ὅταν ἔ-
θελε αὐτοὺς νὰ δηγούνῃ εἰς τὴν ἀπώλειαν, ἔλεγεν·
«Ἀφήσατέ με, διὰ νὰ κλαύσω πικρῶς. Μὴ προσπαθῇτε
νὰ με παρηγορήσετε διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς θυγα-
τρὸς τοῦ γένους μου».⁴ Ὁ Ἱερεμίας συνέταξε ἀκόμη καὶ
ἐκτενεῖς θρήνους, ὅταν ἔπασεν ἡ πόλις Ὁ Ἱερουσαλὴμ
ἀλλοιῶν τοὺς ἡκολούθησεν εἰς τὴν ἐξαρίαν καὶ ἐπίστευεν,
ὅτι ἡ ξενὴ χώρα ἦτο ἀνετώτερά ἀπὸ τὴν πατρίδα του,
ἐπειδὴ εἶχεν ὡς καταλλήλιστατον μέσον παρηγορίας διὰ
τὴν συμφορὰν τὴν νὰ εὐρίσκεται πλεονέκτημα πασχόντων
καὶ νὰ ρυθμίσῃ καὶ ὑπηρετῇ τὰς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων.
Καὶ ὁ Δανιὴλ πρὸς χάριν τῆς ἐπιστροφῆς τῶν παρέ-
μεινον ἀνευ τροφῆς εἵκοσι καὶ περικοπτεράς ἡμέρας καὶ
μεγάλαν προθυμίαν ἐπέδειξε, παρακαλῶν τὸν Θεόν νὰ
ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν πικρὰν δουλείαν. Καὶ ὁ κά-
θε ἄνθρωπος παρουσιάζει ἀκτινοβολίαν εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον.
Ἔτσι καὶ ὁ Δαυὶδ, ὅταν ἔδωκε τὴν ὄργην ἐκείνην, ἡ
ὅποια εἶχεν ἀποσταλῇ ἀπὸ τὸν Θεόν, νὰ στρέφεται ἐναν-
τίον τοῦ λαοῦ ἐζητοῦσε νὰ στραφῇ ἐναντίον του καὶ ἔλε-
γε· «Ἐγὼ ὁ Θεοκὸς ἡμάρτησα καὶ ἐγὼ ὁ Θεοκὸς δέ-
πραξα τὸ κακόν καὶ αὐτοί, δηλ. τὸ πῶμνιον, τί ἔπραξαν,
ἵνα πέσῃ ἡ τιμωρὸς χεὶρ σου ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπ' αὐτοὺς
εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου».⁵ Καὶ ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ,
ὅν καὶ εὐρίσκειτο μακρὰν τῶν κακῶν καὶ οὐδεμίαν σχέσιν
εἶχε μετὰ τὰς συμφορὰς αἱ ὅποια θὰ ἐπληττοῦν τοὺς κακοί-
κους τῶν Σαδδουμαίων, ὡς πολλὴν παρακαλοῦσε καὶ ἠκέ-
τευε τὸν Θεόν, ὥσταν νὰ εἶχεν ἐισέλθῃ ὁ ὢσις εἰς τὸ μέσον
αὐτῶν τῶν συμφορῶν. Καὶ δὲν θὰ διέκοπτε τὰς προσποι-

3. Ἐξ. 32, 32.

4. Ἰερ. 22, 4.

5. Β. Ψαλ. 24, 17.

θείας των με ἔργα καὶ με λόγους, ὥστε νὰ ἀποτρέψῃ
τὸν φοβερόν ἐκείνον ἐμπρησμόν, ἐπὶ δὲ τὸν ἐγκατέλει-
πεν ὁ Θεὸς καὶ ἀπεμακρόνυτο. Οἱ ἄνθρωποι τῆς Καινῆς Δια-
θήκης ἔδειξαν ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, μεγαλυτέραν
ἀρετὴν, ἐπειδὴ εἶχον λάβει περισσότεραν χάριν καὶ ἐκλή-
θησαν εἰς μεγαλυτέρους ἀγῶνας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πέ-
τρος, ὅταν ἤκουσε τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ, ὅτι διὰ τοὺς
πλουσίους εἶναι πάρα πολλὸ δύσκολος ἡ εἰσοδος εἰς τὸν
οὐρανὸν ἀγωνιοῦσε καὶ ἔτρεψε καὶ, ὅν καὶ ἦτο ἀσπό-
δοτος ὡς πρὸς τὴν σωτηρίαν του, ὑπέβαλε τὸ ἐρώτημα·
«Καὶ ποῖος λοιπὸν δύναται νὰ σωθῇ;».⁶ Καὶ ὑπεβλήθη τὸ
ἐρώτημα, διότι, δὲν ἐφρόντιζον οἱ ἀπόστολοι, διὰ τὸν ἑ-
αυτὸν τῶν, ἀλλὰ δι' ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Ἐ καὶ ὁ
Παῦλος εἰς ἑκαστὰς ἐπιστολάς τὸ ἴδιον μᾶς δεικνύει. Οὗ-
τος χάριν τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἐπρωτιμοῦσε νὰ
παραμείνῃ εἰς τὴν ζωὴν καὶ νὰ μὴ ἴδῃ τὸν Χριστὸν ἔκ-
φράζει τοῦτο μετὰ ἐλπίδος· «Τὸ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν ζωὴν
αὐτὴν καὶ νὰ εἶμαι μαζί με τὸν Χριστὸν εἶναι καλύτε-
ρον τὸ νὰ παραμείνω ὅμως μετὰ τὸ σώμα εἰς τὴν παρού-
σαν ζωὴν εἶναι ἀναγκαϊότερον διὰ τὴν πνευματικὴν σὰς
ὠφέλειαν».⁷ Τέτοιον χαρακτῆρα διατηρεῖ πρὸς χάριν μας
καὶ οὗτος ὁ προφήτης. Καὶ ὁ ὅτι ἀνακρινόμενι με μεγα-
λὴν παρηγορίαν τὰς ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, καὶ διότι ἐλέγ-
χει τοὺς ἀμαρτωλοὺς.⁸ Ἀ καὶ διότι, παρακαλεῖ αὐτοὺς ἀ-
διάκοπα καὶ με ἐκτενεῖς λόγους, βῆται ὄργανον, κατ'
αὐτῶν. Τοῦτο δυνάμεθα ἰδιαίτερα νὰ ἴδωμεν πρὸς τὸ τέ-
λος τῆς προφητείας. Προηγουμένως δὲμος εἶναι ἀνάγκη
νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τοῦ προλήμνον τῆς προφητείας.

6. Λουκ. 18 26.

7. Φιλιπ. 1 23 24.

οχύν.²⁰ Καὶ ἄλλος προφήτης πάλιν ἔλεγε «Ρῆμα τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅποιον ἔγινε πρὸς τὸν Ἰερεμίαν τὸν υἱὸν τοῦ Χελκίου».²¹ Καὶ ἄλλος προφήτης πάλιν ἔλεγε «Λήμματα περὶ Νινευὶ ἡ Βιβλίου ἀράσεως τοῦ Νασου τοῦ Ἑλκασαίου».²² Καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος μὲ διαφορετικὴν λέξιν τὸ ἴδιο μὲ τοὺς προηγουμένους δεκνὲς ἀφοῦ ἀνόμασε ἡ ἡμῖα τὴν κατοχὴν τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅταν καταλαμθάνοντο ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, ἔτο ὡμολοῦσαν, ἐκάλεσε μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα τὴν ἐνέργειαν τῆς χάριτος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν ὄλων τῶν ἐπιστολῶν τὴν λέξιν ἁ π ὁ σ τ ο λ ο ς²³ καὶ ἐκφράζει μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἀποστολῆς ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐξέφραζον οἱ προφῆται μὲ τὰς λέξεις ὁ ρ α σ ι ς, λ ὁ γ ο ς, λ ἡ μ α καὶ ρ ῆ μ α. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιοῖ τοὺς ὄρους ὁ ρ α σ ι ς καὶ ρ ῆ μ α Θεοῦ δὲν διδάσκει, κατ' ἰδικόν του, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος καλεῖ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἁ π ὁ σ τ ο λ ο υ, δὲν διδάσκει κατ' ἰδικόν του, ἀλλ' ἐκεῖνα, τὰ ὅποια διέταξε ὁ ἀποστολὸς Ὁ Πράγματι τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀποστόλου δὲν παρουσιάζει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν τοῦ κατὰ νῦν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε Μὴ ὀνομαζέσθε κάποιον διδάσκαλον εἰς τὴν γῆν διότι, ἔνας εἶναι ὁ διδάσκαλός σας, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς.²⁴ Μὲ τοὺς λόγους τούτους δείκνυε, ὅτι ὅλα τὰ δόγματα μας ἔχουν λαμβάνει τὴν ρίζαν των ἀπὸ ἐπάνω, ἀπὸ τὸν οὐράνιον δεσπότην, ὃν καὶ εἶναι ἀνθρώποι οἱ ὑπηρετοὶ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. «Τὴν ὁποίαν εἶδεν ὁ Ἰσαάκ».²⁵ Μὲ ποῖον τρόπον ἔλαβον τὰς ὁράσεις οἱ προφῆται, δὲν εἶναι ἔργον ἰδικόν μας νὰ εἰπώμεν. Διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐξηγηθῇ μὲ λόγους ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ὤλεπον. Γνωρίζει τοῦτον σαφῶς μόνον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔλαθε πέραν τοῦ πράγματος. Διότι, ἂν πολλὰκις ἀδυνατῇ κανεὶς νὰ παραστήσῃ μὲ τὸν λόγον ἔργα Ὁ καὶ πάθη φυσικά, κατὰ μείζονα λόγον εἶναι δύσκολον νὰ παρουσιάσῃ τὸν τρόπον τῆς ἐπεργείας τοῦ Πνεύματος. Πρέπει, νὰ ρησικινύ-

20. Πρβλ. Μκ 3, 8.

21. Ἰερ. 1, 1.

22. Νασου 1, 1.

23. Τὸ ἑνὸς ἁ π ὁ σ τ ο λ ο ς ἀνατίζεται εἰς τοὺς προλόγους ἐνεία ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου.

24. Πρβλ. Ματθ. 23, 7 β.

25. Ἰσα 1, 1.

δυνεύσῃ κανεὶς νὰ χρησιμοποίησιν σκοτεινὰς εἰκόνας, ὅχι διὰ νὰ παρουσιάσῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν παραστήσῃ μὲ αἰνιγματικὸν τρόπον. Ἐμὲνα μοι φαίνεται, ὅτι τὸ ἴδιο συμβαίνει εἰς τοὺς προφῆτας μὲ ἐκεῖνα, κατὰ κάποιον ἀναλογίαν, τὸ ὅποιον λαμβάνει χώραν εἰς τὰ διαγῆν νερά τοῦ καταυγάζοντος, ὅταν δεχθῶν τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου. «Ἔτσι καὶ αἱ ψυχαὶ τῶν προφητῶν ἀφοῦ καθαρίσθωσαν κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν ἰδικὴν των ἀρετὴν ὑποδέχονται τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀφοῦ ἀποκτήσωσι ἐκείνην τὴν ὑπερκόσμιον λάμπειν, οὕτω καὶ μόνον οὕτω θέχονται τὴν ἰκανότητα νὰ γνωρίζουν τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶν. «Υἱὸς τοῦ Ἀβραάμ».²⁶ Διὰ τοῦτο ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, Ἐπειδὴ φέρουσι καὶ ἄλλοι τὸ ἴδιον ὄνομα ἢ διὰ νὰ μάθωσι οἱ ἄνθρωποι, ὅτι δὲν ἐπισκίψε τὴν ἀρετὴν τοῦ πατρὸς τὸ ταπεινὸν γένος τοῦ πατρὸς καὶ ὅτι δὲν εἶναι εὐγένεια τοῦτο, τὸ νὰ γεννηθῇ κανεὶς ἀπὸ ἐνδοσφύς προγόνους, ἀλλὰ τὸ νὰ γινῶν αὐτοὶ μεγάλοι. Καὶ αὐτὸς, ὃν καὶ ἐγεννήθη ἀπὸ δαίμονα πατέρα, ἔγινε πρὸ λαμπρὸς ἀπὸ ὅλων καὶ διέτρεψε μὲ τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἰδικῆς του ἀρετῆς. «Τὴν ὁποίαν εἶδεν ἐναντίον τῆς Ἰουδαίας καὶ ἐναντίον τῆς Ἱερουσαλὴμ».

Διὰ τοῦτο ἀπέφερε χάριστά τοις ἔνα καὶ τὸν ἄλλοι τοῖν, Ἐπειδὴ καὶ αἱ τιμωρίαι ἔγινον χωριστά καὶ εἰς διαφορετικούς χρόνους. Ὁ Ὁ Θεὸς ἐρρυθμισε καὶ τοῦτο μὲ σοφὸν τρόπον, νὰ μὴ καταστρέφῃ δηλαδὴ διὰ μίαν δίλυσιν τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἀργὰ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Ὡστε μὲ τὴν τιμωρίαν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἀδελγώθησαν εἰς τὴν ἀλματώσιν, νὰ σωφρονισθῶσι οἱ ὑπόλοιποι. «Ἄν δὲν ἐχρησιμοποίησαι τὸ φάρμακον ὅπως πρέπει, τὸ σφάλμα δὲν εἶναι τοῦ ἱατροῦ, ἀλλὰ τῶν ἀσθενῶν. Πράττει, τοῦτο πάντοτε καὶ εἰς κάθε γενεάν, δὲν τιμωρεῖ δηλαδὴ συγχρόνως ὅλους ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι πῖπτον κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰς τὸ ἴδιον ἀμάρτημα. Διότι, ἂν ἔπραττε τὸ ἀντίθετον, θὰ εἶχεν ἐξαφανισθῇ ἀπὸ πολλῶν χρόνων ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἀλλὰ ἀπὸ ὅλων ἀπαιτεῖ τιμωρίαν εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν. Ἔτσι ἀπ' ἑνὸς μὲν ὁ μετριάξει τὴν τιμωρίαν αὐτῶν τῶν ἰδίων εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ἀπ' ἑτέρου δὲ παρέχει, εἰς τοὺς συγχρόνους τῶν ἀετιόλογον εὐκαιρίαν μεταβολῆς πρὸς τὸ καλὸν.

26. Ἰερ. 1, 1.

27. Ἰερ. 1, 1.

τερον. Ἐκείνους ὅμως, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ κερδίσουν κάτι οὔτε μὲ ἰδιὴν των πρακτοδουλλῶν οὔτε ἀπὸ τὴν τοιαύτην οἰκονομίᾳ, τοὺς προορίζε, διὰ τὴν ἀναπόφευκτον καὶ φοβεράν ἡμέραν τῆς κρίσεως. «Κατὰ τὴν βασιλείαν Ὁζίου καὶ Ἰωάθαν καὶ Ἀχαζ καὶ Εζεκιᾶν, οἱ ὁποῖοι ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν»²⁸ Καὶ τὸν χρόνον κατ' ἀνάγκην παραθέτε καὶ παραπέμπει τὸν φιλόπουν ἀκροατὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν γεγονότων διότι μὲ αὐτῶν τὸν τρόπον καὶ πᾶς καταληπτὴ καὶ πᾶς σαφὴς θὰ γινῇ ἡ προφίτις ἂν γινῶν σωμέν ποία ἦτο ἡ πολιτικὴ κατάστασις, ποία ἦσαν τὰ τραύματα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ καὶ πῶς οὗτοι κατασκευάσαν τὰ φάρμακα διὰ τὴν θεραπείαν. Ὁ «Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἀκροάσου, γῆ, διότι ὁ Κύριος ἐλάλησεν»²⁹ Τὸ προαίμιον εἶναι πλήρες θυμοῦ. Διότι, ἂν δὲν ἦτο παράφορος καὶ ἀνεκφράστος ἡ ὀργή, δὲν θὰ εἶπνε κατὰ μέρος τοὺς ἀνθρώπους καὶ θὰ ἐστρεφε τὸν λόγον πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως. Πράττει δὲ τοῦτο ὅχι μόνον διὰ νὰ γίνῃ φανερά ἡ ὀργή, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἐλέγξῃ μὲ ὑπερβολικὸν τρόπον τοὺς μέλλοντας ἀκροατάς του. Δεικνύει, ἔτσι, ὅτι ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι ἐτιμῆθησαν μὲ τὸ χάρισμα τοῦ λόγου, συμπεριφέρονται χειρότερα ἀπὸ τὰ ἀνοήθητα ἐκ φύσεως στοιχεῖα. Αὐτὸς ὁ τρόπος ἐκφράσεως ἦτο συνηθὴς καὶ εἰς ἄλλους προφῆτας. Ὁ Δαὶ τὰυτο καὶ ὁ προφήτης ὁ ὁποῖος ἀπεστάλη πρὸς τοὺς Ἱεροβοάμ, ἀφοῦ ἄφησε κατὰ μέρος τὸν θαυλεῖα πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπεστέλλετο, ὠμολόγησε μὲ τὸ θαυαστήριον.³⁰ Καὶ ὁ ἱερεμίας ἐκαλοῦσε τὴν γῆν καὶ ἔλεγε «Γῆ γῆ, γῆ γράψε αὐτοὶ τὸν ἀνθρώπων ἀνθρώπων ἀποκακηρυγμένων»³¹ Καὶ ἄλλος προφήτης πάλιν ἔλεγε «Ἀκούσατε, φάρμακες θεμέλια τῆς γῆς»³² «Ὡς οὐς ἐγενήσα»³³ Δὲν ἀναφέρει, εἰς αὐτοὺς, τὴν κοινὴν πρὸς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐεργεσίαν, τὴν εἰσοδόν εἰς τὴν ζωὴν ἀλλὰ τὴν ἐξαιρετικὴν εὐεργεσίαν τὴν υιοθεσίαν τοῦ ἰσραηλικοῦ λαοῦ. Πάντοτε ὁ Θεὸς ἀρχίζει τὰς εὐεργεσίας. Ὅπως ἀκριβῶς ἐπραξεν εἰς τὴν δη-

28. Ἡσ. 1, 1.
29. Ἡσ. 1, 9.
30. Γ' Βασ. 13, 1 ε.
31. Ἰερ. 22, 29, 34.
32. Μτθ. 6, 2.
33. Ἡσ. 1, 2.

μουργίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῶ ἀκόμη δὲν εἶχε δημιουργηθῇ ὁ ἀνθρώπος, ὁ Θεὸς τὸν ἐτίμησε μὲ τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ εἶπε «Ποιῶμεν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ κατ' ὁμοίωσιν»³⁴ Ἐ εἰς τὴν καὶ γῆν διώκας διαθήκην τοὺς ἐχάρσατο μεγαλύτερα δῶρα διότι τοὺς ἐτίμησε μὲ τὸ λαυτρὸν τῆς ἀναγεννήσεως, ἂν καὶ δὲν εἶχον πρᾶξει κάτι ἀξιόλογον καὶ μάλιστα εἶχον διαπράξει ἀναρίθμητα κακά. Ἔτσι εἶναι δυνατόν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς, ὅτι τοὺς ἐτίμησε μὲ τὴν υιοθεσίαν ἂν καὶ δὲν εἶχον καταρθῶσαι, καὶ καὶ μάλιστα εἶχον ὑποπέσει εἰς σφάλματα. Ὅμως ἐπειδὴ τὴν πρὸ τῶν πόνων δὲν ἀφαίρει τὴν τιμὴν μετὰ ἀπὸ τοὺς πόνους, ἀλλὰ τότε διδε μεγαλύτερα φανταί, «Καὶ θυώσα»³⁵ Ὅσα ἀνέθεσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην τὰ ξεπέρασε μὲ ἕνα λόγον.³⁶ Ἀ εἶνα, τοῦτο συνέθε αἰετὶ τὸν Θεόν νὰ μὴ ἐπιμένη εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν γεγονότων ἐξ αἰτίας τοῦ πλουτοῦ τῶν εὐεργεσιῶν. «Αὐτοὶ μὲ ἠθέτησαν»³⁷ Παρέβησαν, λέγει, τὸν νόμον μου, ἐγκατέλειψαν τὰ προστάγματα μου. Ἐγνώρισεν ὁ Θεὸς τὸν κήτορά του καὶ ὁ δυνος τὴν φατὴν τοῦ κυρίου του»³⁸ Αἱ συγκρίσεις μεγαλύνουν τὴν κατηγορίαν, καὶ ἰδιαίτερα, ὅταν τὰ μέλη των συγκρίσεων εἶναι ἀνίστα. Καθὼς καὶ ὁ Χρ. στὸς λέγει. «Ἄδρες Νινευίτα θὰ ἀναστήθω κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν μαζί με αὐτὴν τὴν γενεάν καὶ θὰ τὴν καταδικάσω»³⁹ Καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον πάλιν λέγει «Βασίλισσα τοῦ νότου θὰ ἀναστήθῃ κατὰ τὴν ἐσχάτην κρίσιν καὶ θὰ καταδικάσῃ αὐτὴν τὴν γενεάν, διότι ἦλθεν ἀπὸ τὴν ἀκρὴν τοῦ κόσμου, διὰ νὰ ἀκούσῃ τὴν σοφίαν τοῦ Σολομώντος»⁴⁰ Β Καὶ ὁ ἱερεμίας πάλιν λέγει «Ὑπάγετε εἰς τὰς νῆσους Χετιμ καὶ ἴδετε εἰς Κεδάρ. Ἀποσταλάτε καὶ μάθετε ἔσθι θὰ ἀλλοφύουν οἱ εἰδωλολάτρες τοὺς Θεοὺς τῶν ὁλοῦς μου ὅμως ἡλλάξε τὴν δόξαν του μὲ ἄλλους Θεοὺς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους δὲν θὰ ὠφελῇ»⁴¹ Μὲ τὸ ἀνωτέρω χωρίον δεῖκνυται τὸ μὴ δυσθεάτακτον τοῦ νόμου καὶ πόση προσοχὴ ἀπαιτεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὴν ὁ-

34. Γεν. 1, 26.
35. Ἡσ. 1, 2.
36. Ἡσ. 1, 2.
37. Ἡσ. 1, 3.
38. Λουκ. 11, 32.
39. Ἰερ. 13, 27.
40. Ἰερ. 1, 10, 11.

ποῖαν εἶνα εὐκολον νὰ διαθέσων καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, ἀκόμη καὶ τὰ πιά ἀνέητα. Ἀλλὰ θά εἴπῃ κάποιος ὅτι ἐκεῖνα ἔχουν ἐκ φύσεως τὴν γνῶσιν. Ἀλλὰ εἶναι δυνατοὶ θεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπιτυχάνονται ἀπὸ ἐκεῖνα κατὰ φυσικὸν τρόπον, νὰ ἐκτελεστοῦν ἀπὸ ἡμᾶς μετὰ τὴν βοήθειαν τῆς ἐλευθέρας θεολήψεως. «Ἐγνώρισεν ὁ θεὸς τὸν κτήτορα του»⁴¹. Δὲν ἀναφέρει αὐτοὺς διὰ τὸ ἐξοάρτεσθαι τῆς δωρεᾶς, ὅ ἀλλά αὐξάνει τὴν κατηγορίαν μετὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κακίας των. Ὅτι, ὅπως διὰ τὰ τοῦς ντροπιάσει καλεῖ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ἔτσι παλιν δὲν συγκρίνει αὐτοὺς μετὰ ἀνθρώπων, ἀλλά μετὰ ἄλογα ζῶα, καὶ μάλιστα μετὰ τὰ πιά ἀνέητα, καὶ ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι χειρότεροι ἀπὸ ἐκεῖνα. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ ὁ Ἰερεμίας καὶ φέρει ὡς παράδειγμα τὴν προγόνον καὶ τὴν χελιδόναν⁴². Καὶ ὁ Σολομῶν ἐπίσης παραπέμπει τοὺς ἀκνήρεν ἄλλοτε εἰς τοὺς μωμῆγκα⁴³ καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν μέλασση⁴⁴. «Ὁ Ἰσραὴλ ὅμως δὲν με ἀναγνώριζε»⁴⁵. Εἶναι ἐπιτασις τῆς κακίας ἀφοῦ ἀκόμη καὶ οἱ στενοὶ φίλοι καὶ μετὰ ἀπὸ τόσας τιμὰς, καὶ ὅλοι διὰ μᾶς ἡτοιμάσθησαν πρὸς τὴν κακίαν. Δὲν εἶπει Ἰακώβ, ἀλλ' Ἰσραήλ, ὅστε μετὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ προγόνου των νὰ φανερώσῃ μεγαλυτέραν τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν ἀπογόνων. Διότι αὐτὸς μετὰ τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς ἀπέσπασε τὴν εὐλογίαν τῆς ὀνομασίας, ἐνῶ αὐτοὶ μετὰ τὴν παρανομίαν τὴν ἐπροδῶσαν. «Καὶ ὁ λαὸς μου δὲν με ἀνταλαμβάνεται»⁴⁶. Ἐμὲ, λέγει, ὁ ὁποῖος εἶμαι πῶς φανερός καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιον. «Ἀλλοιμονον εἰς σέ ἔθνος ἀμαρτωλόν»⁴⁷. Καὶ τοῦτο εἶναι συνηθὲς εἰς τοὺς προφήτας, νὰ θρηκοῦν δηλαδὴ αὐτοὺς ὁ ὁποῖος πάσχει ἀπὸ ἀθεράπευτον νόσον. Ἔτσι καὶ ὁ Ἰερεμίας μεταχειρίζεται τοῦτο εἰς πολλὰ σημεῖα κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Χριστὸς καὶ λέγει. «Ἀλλοιμονον εἰς σέ Χωραὶ, ἀλλοιμονον εἰς σέ Βηθσαϊδάν»⁴⁸. Ἐπειδὴ καὶ τοῦτο εἶναι εἶδος διδασκαλίας. Διότι ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον δὲν ἐπανεφέρει ὁ λόγος, τὸν διώρθωσε πολλὰκις.

41. Ηρ. 1, 3.
42. Πρβλ. Ἰερ. 8, 7.
43. Πρβ. 6, 6.
44. Πρβλ. Παρ. 6, 6.
45. Ηρ. 1, 8.
46. Ηρ. 1, 3.
47. Ηρ. 1, 4.
48. Μτθ. 23, 21.

ὁ θρήνος. Εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι πλήρης ἀμαρτιῶν»⁴⁹. Ἀλλ' ἡ προσθήκη κατηγορίας καὶ μάλιστα μετ' ἐπιτασιως, διότι φέρονται ὅλοι ὡς ἀμαρτωλοί. «Σπέρμα πονηρὸν»⁵⁰. Δὲν κατηγορεῖ τὴν γέννησίν των, ἀλλά δεικνύει ὅτι ἦσαν κακοὶ ἀπὸ τὴν πρώτῃν ἡλικίαν των. Πράγματι ὅπως ὁ Ἰωάννης, ὅταν λέγῃ «φῶς», ἀπόγονοι τῶν ὁρίων»⁵¹. Ἀ δὲν κατηγορεῖ τὴν φύσιν, ὅ ὅτι δὲν θὰ ἐλεγέ «Ἰαίμετε καρποὺς ἀδίκους τῆς μετανοίας»⁵². Ἐάν ἐκ φύσεως καὶ ἀπὸ τὴν γέννησίν των ἦσαν τέτοιοι, ἔτσι καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ὅταν λέγῃ «σπέρμα πονηρὸν» δὲν κατηγορεῖ τὴν γέννησίν των. Ὑποὶ ὀνόματι»⁵³. Δὲν εἶπε παρὸντο, ἀλλὰ ὀνομα. οἱ ὁποῖοι δὲν συμπεριφέρονται καλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον λάβει τὸν νόμον. Ἀλλὰ τοῦτο φανερώνει τὴν διαφορὰν τῆς προθέσεως. «Ἐγκαταλείψατε τὸν Κύριον καὶ ἔτσι παραργισατέ»⁵⁴. Χάρην ἐμφάσεως τὸ εἶπε. Διότι ἦτο ἀρκετὸν διὰ κατηγορίαν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴν τὴν στάσιν κατηγορεῖ ὁ Ἰερεμίας καὶ λέγει. «Ὅτι ἀπειμακρυλῆσαν ἀπὸ αὐτὸν καὶ προσπλώθησαν εἰς τοὺς δαίμονας»⁵⁵. Ἰὸν ὄνομα τοῦ Ἰσραὴλ»⁵⁶. Εἰ καὶ τοῦτο εἶναι ἐπιτασις τῆς κατηγορίας, διότι ἀν καὶ ἦτο κοινὸς Δεσπότης ὅλων, τότε ἦτο γνωστὸς μόνον εἰς αὐτοὺς. «Ἐστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω»⁵⁷. «Ποῦ ἔμεινεν ὁ γίγας μέρος διὰ τὰ τὸ πληγώσατε, μετὰ τὸ νὰ ἐξακολουθήτε νὰ προσθέτετε ἀμαρτίας»⁵⁸. Πόρα πολὺ μεγάλη εἶναι ἡ καταδίκη, ὅταν δὲν θελιώνουνται οὔτε μετὰ τὰς τιμωρίας. Καὶ τοῦτο εἶναι εἶδος εὐεργεσίας, ἡ τιμωρία. Διότι δὲν ἠδύναντο νὰ λέγουν, ὅτι ὁ Θεὸς μόνον τοὺς ἐτίμωσε καὶ εὐεργέτησεν, ὅταν αὐτοὶ ἡμάρτησαν, τοὺς ἐγκατέλειψε, ἀλλὰ καὶ τιμὰς ἐκλήροδότησε καὶ μετὰ τὸν φόβον τῶν τιμωρῶν τοὺς ἐσωφρόνησε. Ὅμως καὶ εἰς τὴν πρώτῃν καὶ εἰς τὴν δευτέραν περιπτώσει συνεχῶς νὰ ζοῦν μέσα εἰς μιαν ἀνίατον κατάστασιν.

49. Ηρ. 1, 4.
50. Ηρ. 1, 4.
51. Μτθ. 3, 7 καὶ 23, 39.
52. Μτθ. 3, 8.
53. Ηρ. 1, 4.
54. Ηρ. 1, 4.
55. Πρβλ. Παρ. 4, 7, 8.
56. Ηρ. 1, 4.
57. Ηρ. 1, 4. Ἡ φράσις ὑπάρχει μόνον εἰς τὸ ἀρραβὸν πελμένον.
58. Ηρ. 1, 6.

Ὁ Θεὸς ἐχρησιμοποίησε κάθε εἶδος θεραπείας. Ἀλλοτε μὲν ἀπέκοπτε τὰ σάπια μέλη, ἀλλοτε δὲ μὲ τὴν φωτιά ἀπελάμβανε τὰς πληγὰς. Ὅμως ἡ κατάστασις τῆς νόσου δὲν ἠκολούθησεν ἀνάλογον πρὸς τὴν θεραπεία. πορείαν. Ἰδιαίτερα τοῦτο ἦτο ὁ σημεῖον τῆς ἀνίσταται νόσου τῶν, τὸ ὅτι ἦσαν ἀνεπίδεκτοι κάθε εἰδους θεραπείας. «Ὁλόκληρος ἡ κεφαλὴ σας πονεῖ καὶ ὁλόκληρος ἡ κορδὸν πάσχει». Ἀπὸ τὰ πόδια μέχρι τῆς κεφαλῆς δὲν ὑπάρχει κάποιο ὑγιὲς μέρος. Δὲν ὑπάρχει οὔτε μώλωψ, οὔτε τραῦμα, οὔτε αἰματηρὰ πληγὴ.⁵⁹ Μετὰ τὰ ἀνωτέρω φαίνεται τὰς καλῶσεως καὶ τὰς τιμωρίας. Διότι τοῦτο δὲν εἶναι μικρότερον εἶδος εὐεργεσίας, ἀκόμη καὶ τῆς τιμῆς, ἢ ὅποια ἐγίνετο εἰς αὐτοὺς. Διότι ἄλλως, λέγει τοὺς ἐκκατοποίησε καὶ τοὺς ἔρριψε μέσα εἰς τὴν λύπην. Ἐάν ποτὲ ὁλόκληρος ἡ κεφαλὴ, διατὶ δὲν ὑπάρχει, οὔτε τραῦμα οὔτε μώλωψ. Τὸ τραῦμα τότε φανερὸν ὅτι εἶναι τραῦμα, ὅταν τὸ ὑπόλοιπον σῶμα εἶναι ὑγιὲς. **Δ** Ἐὰν ὁμως συμπέσει νὰ εἶναι ὁλόκληρον τὸ σῶμα πληγωμένον ποτε δὲν θὰ φανῇ ἡ πληγὴ. Τοῦτο λοιπὸν ἐπιθυμῶν νὰ δεῖξῃ, ὅτι ὁλόκληρον τὸ σῶμα ἦτο μία πληγὴ. Δὲν ἦτο ἄλλο μὲν μέρος ὑγιὲς, ἄλλο δὲ πρησμένον, ἀλλὰ ὁλόκληρον ἦτο μία φλεγμονὴ ὁλόκληρον ἦτο εἶναι μώλωψ. «Δὲν ὑπάρχει, καταπραυννύκον ἐμπλαστρον διὰ νὰ τοποθετηθῇ ἐπάνω εἰς τὴν πληγὴν». **Η** κατάστασις αὕτη εἶναι θαυρότερα ἀπὸ τὴν προηγουμένη. Διότι δὲν εἶναι τῶσον φοβερόν τὸ νὰ εἶναι κάποιος ἀσθενής, ὅσον τὸ νὰ μὴ ὑπάρχῃ δυνατότης νὰ θεραπευθῇ ὁ ἀσθενής, καὶ ἰδιαίτερα, ὅταν ὁ ἱατρός εἶναι τῆς μεγάλης ἀξίας. «Οὐτε ἔλαον, οὔτε ἐπίδεσμος». **Ε**πιμένει εἰς τὴν μεταφοράν, διὰ νὰ κίνησιν ἐκφορὰς καὶ τὸν λόγον διότι εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον εὐρίσκεται τὸ ἐξαιρετικὸν τῆς μεταφορᾶς. «Ἡ γῆ σας ἐρημός».⁶⁰ Αὐτὰ τὰ ἀναγγέλλει, ὅχι ὡς γεγονότα τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ τὰ προλέγει, ὅτι τὸ μέλλον. **Β** Μὲ τὴν χρῆσιν αὐτῆς τῆς μεθόδου ἐπιπυχάνουσι οἱ προφῆται ταυτοχρονα νὰ ἐκφοβίζουσι τὸν ἀσρατὴρ καὶ νὰ δεικνύουσι τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας τῶν. Διότι, ὅπως δὲν ἦτο δὲν νὰ μὴ πραγματοποιηθῶν τὰ πεπραγμένα. **Α** ἔτσι καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια πρόκειται νὰ λεχθῶν ἀπὸ τοὺς

⁵⁹ Ψα 1 δ 8.
⁶⁰ Ψα 1 6.
⁶¹ Ψα 1, 8.
⁶² Ηα 1.

προφήτας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ συμβοῦν, ἐκείνος δὲν κάποτε ἤθελον μετανοήσῃ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἐμέλλον νὰ τιμωρηθῶν. «Αἱ πόλεις σας εἶναι καμμένα, ἀπὸ τὴν φωτιά». **Δ**ιότι δὲν τὰς ἐξηφάνισε τελειῶς, ἀλλὰ ἐπέτρεψε νὰ ἴστανται. Ὁρθία τὰ λείψανα τοῦ θαρβάρου καὶ ἐμπρησμοῦ, τὰ ὅποια δύνανται νὰ μαστιγώσουσι καλύτερα τὰ πρόσωπα τῶν θεστών. «Τὴν χώραν σας κατατρωγούν ἐνοπλῶν σας ξένοι καὶ κεῖται εἰς ἔρεβτα κατεστραμμένη ἀπὸ ξένους λαούς». **Τ**οῦτο εἶναι ἐπίτασις τῆς συμφορᾶς, ἀφοῦ ἀκόμη καὶ θεσται γίνονται τῶν συμφορῶν τῶν καὶ δὲν μεταβαίνουν αὐτὰ μόνον ἐξ ἀκοῆς. «Θὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ θυγατὴρ Σιών, ὅπως ἐγκαταλείπεται ἡ σκηνὴ εἰς τρυγημένον ἀμπελῶνα καὶ ἡ ἀποθήκη σπέρων εἰς ἕνα "μυστῶν".»⁶³

Β Αἱ εἰκόνες, καὶ ἰδιαίτερα ἐκεῖνα, αἱ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τὴν Γραφήν, περὶ ἔχουν μεγάλην δύναμιν πρὸς παράτασιν τῶν λεγομένων. Ὀνομάζει τὴν Ἱερουσαλήμ θυγατέρα Σιών. ἔπειθ' εὐρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸ ὄρος. «Ὅπως ἐγκαταλείπεται ἡ σκηνὴ εἰς τρυγημένον ἀμπελῶνα καὶ ἡ ἀποθήκη σπέρων εἰς ἕνα "μυστῶν".»⁶⁴ Ἀφοῦ εἶναι σηκωθῇ ὁ καρπὸς καὶ ἔχου μεταφερθῇ μακριὰ οἱ γεωργοί, εἶναι περιττὴ ἡ οἰκδομὴ τῆς πόλεως, «Ὡς πόλις, ἢ ὅποια πολιορκεῖται». **Τ**οῦτο εἶναι τὸ σκοτεινὸν σημεῖον τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς ἐγκαταλειψιμότητος. **Δ** ὅτι, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ κάποιος, ὁ ὅποιος θὰ σπεύσῃ νὰ τοὺς βοηθήσῃ, τότε εἶναι ἀνάγκη νὰ κλεισθοῦν ἐντὸς τῶν τευχῶν καὶ νὰ ἀναμένουν τὴν ἀσφάλειαν μόνον ἀπὸ αὐτῶν. «Ἐὰν δὲ ὁ Κύριος τῶν Δυνάμεων ὁ παντοκράτωρ δὲν ἀφῇν ἐπὶ τοὺς πόδας τοὺς ποταμούς, (ἡ καταστροφὴ μας θὰ ἦτο πλήρης καὶ παντοτεινὴ), ὅπως ἦτο ἡ καταστροφὴ τῶν Σαδδουκαίων καὶ θὰ εἴχαμε» κατὰ πάντα τὴν τύχην τῶν Γομόρρων». **Γ** Εἶναι πάντοτε σὺνθεσις εἰς τοὺς προφήτας, νὰ προλέγουσι ὅχι μόνον τὰ θεῶν ἐκεῖνα, τὰ ὅποια πρόκειται νὰ ὑποστούν οἱ παραβάται τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἦσαν ἀξίαι νὰ πάθουν, ὅτι νὰ ἀναγκασθῶν οὕτω. ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν δ' ἀρκεσιν

⁶³ Ψα 1 7.
⁶⁴ Ψα 1 7.
⁶⁵ Ηα 1 8.
⁶⁶ Ψα 1 8.
⁶⁷ Ηα 1 8.
⁶⁸ Ηα 1 9.

τῆς τιμωρίας, πολλές χάριτος εἰς τὸν Θεόν, ἀφοῦ δὲν ἐλαθὼν τιμωρίαν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν παρὰ πτωμάτων των ἀλλὰ πολὺ ἐλαστικώτεράν. Τοῦτο τονίζει καὶ ἐδῶ ὅτι, δηλοῦν τὰ ἀμαρτήματα των δὲν ἀπα- τοῦσαν ὡς τιμωρίαν μόνον ἀκείναι, τὰ ὁποῖα ἀνεφέρθη- σον, ἀλλὰ πονηλεθρίαν καὶ τελείαν ἐξαφάνισιν δλοκλή- ρου τοῦ γένους, πράγματα τα ὁποῖα συνέθεσαν θεαίως εἰς τὰ Σόδομα. Ἡ φυλάνθρωπία ἡμῶς τοῦ Θεοῦ δὲν ἐπέ- τρεψε νὰ γίνῃ τοῦτο ὁ καὶ ἐπέφερε τιμωρίαν πολὺ μικρο- τέραν ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς ἀμαρτίας. Ἐπεὶ δὲ ὑπάρχει στενὴ συγγένεια μετὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, εὐλόγον καὶ ὁ Παῦλος ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν τὴν συνηθειὰ καὶ ὠμίησε μὲ καταλυηλότερον ἀπὸ τὸν προφήτην τοῦτον.⁶⁹ Ὅπως κατ' ἐκείνους τὸν καιρὸν, εὖν δὲν ἦτο μέγα τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ὅλο. θὰ ἀπῆγοντο διὰ τῆς χάριτος εἰς τὴν ἑξορίαν, ἔτσι καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ, εὖν δὲν ἐνεφανίζαντο τὰ δῶρα τῆς χάριτος, θὰ ὤφισταντο ὅλο. πολὺ χειρότερα ἀπὸ αὐ- τοὺς «Ἐγκατέλειπε ὑπόλοιπον τ' μετὰ μου».⁷⁰ Ἐννοεῖ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι διεσώθησαν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ἀρχόντες τῶν Σοδό- μων, δώσατε προσοχὴν εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Γομόρρας.⁷¹ Ἐπεὶ δὲ εἶπεν ὅτι ἦσαν ἀξιοὶ νὰ πάθουν ὅ τι ὑπέστησαν οἱ Σοδομίται, δεκνέει, ὅτι ἀπετόλμησαν νὰ πράξουν ὅ,τι ἐπράξαν οἱ Σοδομίται. Ὁ δὲ αὐτοῦ καὶ τοὺς προσφανεῖ μὲ τὴν κοινὴν ὀνομασίαν. Ἐν ἐκείνῃ περι- πτώσει, ὁ λόγος δὲν θὰ ἦτο ἐπικαιρὸς. Διότι, ὅτι δὲν ἀ- πευθύνετα, τῶρα πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Σοδόμων ἀλ- λά πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς ὁποῖους προσφανεῖ μὲ τὸ κοινὸν ὄνομα, τὸ ἀποδεικνύει ὁ λόγος κατατέρῳ. Πρό- γματ' ἀναφέρει θυσίας καὶ προσφορὰς καὶ τὴν ὑπόλοι- πον νομικὴν λατρείαν, τῆς ὁποίας οὔτε ἴχνος δὲν ὑπῆρ- χεν εἰς τοὺς Σοδομίτας.⁷² Ἀ δώσατε προσοχὴν εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ μου, λέγει, εἰς τὸν ἐλεγχόν.⁷³ «Τί μοῦ χρειάζεται», λέγει, πρὸ πλήθος τῶν θυσιῶν σας, λέγει, ὁ Κύριος. Εἰμαι γεμῆτος ἀπὸ ὀλοκαυτώματα κριῶν καὶ δὲν ἐπιθυμῶ τὸ λίπος τῶν ἀρνίων καὶ τὸ αἷμα τῶν ταύ- ρων καὶ τῶν τράγων».⁷⁴

69 Ρωμ 9, 29.

70 Ἑβρ 1, 9.

71 Ἑβρ 1, 10.

72 Ἑβρ 1, 10.

ρων καὶ τῶν τράγων».⁷⁵ Ὁλοκληρὸς ὁ τεσσαρακοστὸς ἑνατος ψαλμὸς ὁμοιάζει μὲ αὐτὸ τὸ χωρίον. Ἡ δομὴ τοῦ θεοποιῶς ἔχει ὁ ἀφορετικὸς λέξεις ἀλλὰ τὰ ἴδια σήμα- τα. Διότι τὸ χωρίον τοῦ ψαλμοῦ «Θὰ προσκαλέσῃ τὸν σιρανόν ἀνω καὶ τὴν γῆν διὰ τὰ δικάσει τὸν λαόν τοι»⁷⁶ εἶναι ὅμοιον νοηματικὰ μὲ τὸ «Ἀκούε, οὐρανέ, καὶ ἀκρο- ἄσου, γῆ, διότι, Κύριος ἐλάλησε».⁷⁷ Καὶ τὰ ὑπόλοιπα χω- ρία ἔχουν ἀντιστοιχόν ὁμοιότητα. Διότι ὅπως λέγει, ὁ Δαυὶδ «δὲν θὰ σὲ ἐλεῶν διὰ τὰς θυσίας σου, ὅ τὰ ὀλο- καυτώματά σου εἶναι πάντοτε ἐνώπιόν μου»,⁷⁸ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ Ἡσαΐας λέγει, «Τί μοῦ χρειάζεται τὸ πλῆθος τῶν θυσιῶν σας, λέγει, ὁ Κύριος».⁷⁹ Καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον ὁ μὲν Δαυὶδ λέγει, «δὲν θὰ βεχθῶ ἀπὸ τὸν οἶκόν σου μύσχους καὶ ἀπὸ τὰ ποίμνια σου τραγούς»,⁸⁰ ὁ δὲ Ἡσαΐας «Δεῖ θέλω ὀλοκαυτώματα κριῶν καὶ ἄ πως ἀρ- νίων καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων».⁸¹ Ἐπεὶ δὲ, ὅταν σι- νεχῶς κατηγοροῦντο δι' ἁλλήλων πάσης ἀλλῆς ἀρετῆς, ὡς μεγιστὴν ἀπαλογίαν ἐνεφανίζον, ταρ θ.σ.ας, ὅτι δη- θεὶ τὰς ἐκτελοῦσαν ἀδιάκοπος πολὺ ὄρθα καὶ ὁ ἑνας καὶ ὁ ἄλλος προφήτης, μᾶλλον δὲ καὶ ὅλοι οἱ ὑπόλοιποι, τοὺς στεροῦν ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπαλογίαν. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖον γίνεται, φανερόν, ὅτι, δὲν ἐδόθησαν ἀπὸ τὴν ἀρ- χὴν αἱ θυσίαι. Ἐν ἀλλ' ἀρχότερον, διὰ νὰ γινόντων μετὰ ταῦτα εἰς αὐτοὺς διδάσκαλος τῆς ἀλλῆς πραγματικῆς ζωῆς. Ἐπεὶ δὲ ὁμοῦς ἐδεικνυσαν ἀδιαφορίαν διὰ τὰ ἀπολύτως ἀνοητοὶ καὶ ἡσυχολοῦντο μὲ αὐτά, λέ- γει, ὁ Θεός, ὅτι καὶ αὐτὰς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ προσφέ- ρουν. Ὅστε θέλω νὰ ἐρχεσθε νὰ ἐμφανίσεσθε ἐνώπιόν μου».⁸² Ἐάν ἐρχεσθε, λέγει, εἰς τὸν ναόν. Διὸς τοῖς ἐξήγηται αὐτὰ ἀπὸ τὰ χέρσας σας.⁸³ Καὶ παρὰ ταῦτα ὁ πάργε ὀλοκληρὸν διδόν τὸ λεγόμενον λευτικόν, τὸ ὁποῖον νομοθετεῖ διὰ τὴν λεπτομερεῖ ἐκτέλεσιν τῶν θυ- σιῶν. Καὶ εἰς τὸ Δευτερονόμιον καὶ εἰς ἄλλα πλεῖστα θεθλῖα εἶναι διεσπαρμένοι πολλοὶ νόμοι σχετικοὶ πρὸς

75 Ἑβρ 1, 11.
76 Ἑβρ 1, 49, 4.
77 Ἑβρ 1, 2.
78 Ἑβρ 1, 48, 8.
79 Ἑβρ 1, 11.
80 Ἑβρ 1, 11.
81 Ἑβρ 1, 13.
82 Ἑβρ 1, 13.

αὐτάς. Διὰ τοιούτων λέγει «Ποιὸς ἐξήγησεν αὐτὰ ἀπὸ τῆς κρείας σας;»⁸² Διὰ τὴν γνωρίστη, ὅτι δὲν ἦτο προηγουμένως θελημα Θεοῦ **Δ** τοῦ να νομοθετῇ ταυτοῦτης φρεως διατάξεως, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας των ἐλάθεν ἀρχὴν ἢ νομοθεσία δ'. αὐτάς. Δι' οὗτος δέ, ἤθελε να ἐκδικηκεται ἡ γυνὴ ἢ ὅποια αὐλήσεν ἐπὶ αὐτῷ ἀνδρὸς γάμον ἀποφεύγων ὁμῶς μεγαλυτέρας κακίας, τὸ να ἀναγκάζονται δηλαδὴ να σφάζουν τὰς ἐντοὺς τῆς αἰκίας κλεισμένας καὶ μισομένους γυναῖκας, συνεχώρησε τὸ μικρότερον τὸ να μὴ ἐμποδίζονται δηλαδὴ να τὰς ἐκδίκωκουν. κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον λοιπὸν, καὶ ἐδῶ μετὰ τὸ να ἐμποδίσῃ τὰς θύσας εἰς τοὺς ψευδεῖς θεοὺς, ἐδέχθη ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον δὲν ἤθελε δ' αὐτὴ ἐπιτύχη ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον ἐπιθυμοῦσε. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς δεῖκνυε ἐπίσης ὁ προφήτης Ἀμώς καὶ λέγει «Μήπως μοῦ προσεφέρατε σφάγια καὶ θυσίας ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη λέγε Κύριος;»⁸³ Καὶ ὁ Ἱερειῖας ἐπίσης λέγει. **Β** Δὲν εἶναι αὐτὰ ἐκεῖνα, «τὰ ὅποια διέταξα εἰς τοὺς πατέρας σας»⁸⁴

Ἐπεὶ δὲ καὶ ψευτοὶ θεοὶ καὶ αὐτὰς ὁ ἴδιος ἐλάτρευθησαν μετὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, δ' αὐτὴ μὴ γυνὴ αὐτὸ εἰς τοὺς πατέρας αὐτῆς ἀποκλεισας δ' ὅλων τῶν προφητῶν πάντοτε ἐπαναλαμβάνει αὐτὰ τὰ λόγια. Δι' οὗτος ἐκεῖνο ἡγοῦντο, ὅταν δὲν ἐδίδοντο ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ ὅσα ἐξητοῦν καὶ συνεχῶς εὐρισκόντο κινεῖται εἰς τὴν «τοῖκνα» καὶ τὸν καπνὸν προσέβαλλον ἀξιώσεις καὶ ἐλάγον.⁸⁵ **Δ** «Διότι ἡμεῖς ἐλάθομεν αὐτὸ τὸ θραβεῖον δ' αὐτῶν κλήροις»⁸⁶ Αὐτὸς ὁμῶς δὲν ἀπήτησε θυσίας καὶ ἀρχὰς καὶ, ὅταν δέταξε τὴν τέλει, ὁ θυσιῶν ἐδείξε, ὅτι δὲν ἐπέτρεψε τοῦτο εὐχαριστικῶς. Ὅχι μόνον δὲν ἠνεχθῇ αὐτὰς ἐπὶ τοιαύτας αἰθερίας, ἀλλὰ ἐπέτρεψε καὶ τὴν ταχεῖαν καταργεῖν των καὶ, ὅταν ἐπελούντο, τὴν μὴ προσέλευσιν. Καὶ μετὰ τὰς ἐνεργείας γενικὰ ἐφανέρωκε ὅτι ὁ τρόπος αὐτῆς τῆς λατρείας εἶναι πολὺ ἀνάξιος ἐνωπιον τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Αὐτοῦ λοιπὸν τονίζει τώρα ὅτι δηλαδὴ πρὸς χάριν σας ἦνε χορηγία τοῦτο δὲν εἶχα ἀνάγκη δ' ἴδιος ἀπὸ αὐτὰ «Δὲν θέα ἐπέτρεψω να παύ-

82 ε. 1 19.
83 Ἀμὼς 6 2α.
84 ε. 7 29.
85 Ὑμῶν 1 αὐτὸς Δ 49.

τήσετε τοῦ λοιποῦ τὰς ἱεράς αἰκίας τοῦ ναοῦ μου»⁸⁷ Ἡ προλέγει τὴν ἀρχαλῶσιν **Β** ἢ ἀπαγγελλεῖ τοῦτο εἰς αὐτοὺς. Ἐπεὶ δὲ δὲν εἰσῆρχοντο μετὰ καθαρὸν καρδίαν «Εἰς μου φέρετε σκευὰ καὶ εἶναι ἱμάτια»⁸⁸ Δι' οὗτος αὐτὰς ἐντολὰς παρηγγέλλεται να ἐκτελούνται, ἀλλὰ μὲν δ' αὐτὰς τὰς ἰδίας, ἀλλὰ δὲ δ' ἐπιτελεῖν ἑτέροι σκοποῦ. Παράδειγματος χάριν τὸ να γνωρίζῃ κανεῖς τὸν Θεόν, τὸ να μὴ φονεῖ, τὸ να μὴ μοιχεύῃ καὶ ὅσα τοιαῦτα εἶδους ὑπάρχουν, ἐνομοθετοῦντο χάριν τῆς ἀφειλεως, ἢ ὅποια προκύπτει ἀπὸ αὐτῶν. Ὅμως ἡ θυσία καὶ ἡ προσφορά θυμιάματος καὶ ἡ τήρησις τοῦ Σαββάτου, καὶ ὅσα πόλιν τετοῦ ὑπάρχουν, δὲν ἐνομοθετοῦντο διὰ να ἐκτελούνται ἀπλῶς αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, ἀλλὰ δ' αὐτὰ να ἀπομακρυνώνται μετὰ τὴν ἐξάσκησιν αὐτῶν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῆς λατρείας των ψευδῶν θεῶν. Ἐπεὶ δὲ λοιπὸν τα ἐκτελοῦσαν μὲν αὐτὸ δὲν ἐκαρποῦντο ὁμῶς τὸ κέρδος ἀπὸ αὐτῶν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τοὺς ψευδεῖς θεοὺς, **Γ** ποῦ ὅρθα ἀπορριπτόνται καὶ αὐτὰ. Ἐπεὶ δὲ εἶναι φυσικὸν να κοπῇ κανεῖς ἀκόμη καὶ δένδρον, ὅταν ἔχη μὲν φύλλα καὶ κλάδους, δὲν ἔχη ὁμῶς καρποὺς. Δι' οὗτος καὶ ὁ γεωργὸς περιποιεῖται τὸ φυτόν ὅχι διὰ τὸν φλόον καὶ τὸν κορμὸν ἀλλὰ διὰ να ἀπολαμβάνῃ τοὺς καρποὺς. «Τὸ θυμιάματός μου εἶναι σχαμρόν»⁸⁹ Βλέπετε ὅτι δὲν ἔχαριτε μετὰ τὴν φύσιν τῶν προσφερομένων, ἀλλ' ἐξήγαγε τὴν διαθεσιν ἐκεῖνων, οἱ ὅποιοι τὰ προσέφερον. Δι' οὗτος θεοβῶν τὸν μὲν καπνὸν καὶ τὴν τοῖκναν ἀπὸ τῆς θύσας τοῦ Νῦν ἐνόμασε «ὁσμὴν εὐωδίας»⁹⁰ τὸ δὲ θυμιάμα σχαμρόν. Δι' οὗτος, καθὼς εἶπον, δὲν διδὲ σημασίαν εἰς τὴν φύσιν τῶν δώρων, ἀλλὰ εἰς τὴν διάθεσιν ἐκεῖνων οἱ ὅποιοι τὰ προσφέρουν. **Δ** «Τὰς νεομηνίας σας καὶ τὰ σαββάτα»⁹¹ Πρέπει να παρατηρήσωμεν, ὅτι δὲν ἀπορρίπτει τίποτε ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα ἀλλὰ αὐτὰ τα ὅποια κατήχησε καὶ ὁ Χριστὸς ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν γῆν. Δι' οὗτος καὶ ὁ Παῦλος ὅταν ἐμάχετο κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἀφορμὰς προσκόμιζε ὅχι μόνον αὐτὰ ἀλλὰ καὶ ἄλλα περισσώτερα εἰς ἐντονώτερον τόνον εἶπεν ὅτι δὲν κερδίζου τίποτε ἀπὸ τῆς τῆς λατρείας ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι δὲν ἐπιδεδουλοῦν

87 Ἰα. 1 2 13.
88 Ἰα. 1 3.
89 Ἰα. 1 13.
90 Ἰεν. 8 29 ἐξ.
91 Ἰα. 1 13.

κάτι από τὸν ἑαυτὸν τῶν. Διεύθυνσε τοῦτο ὡς ἔβλεπε. Ἐάν σὺ φέρῃς μὲ ὑπερηφανία τὸ ὄνομα ἡ οὐδαίος καὶ ἐκαιοσπασίας ἐπὶ τὸν νόμον καὶ καυχᾶσαι διὰ τὸν Θεόν καὶ γνωρίζῃς τὸ θέλημα τοῦ καὶ διακριτῆς τὴν διαφορὴν μεταξὺ καλοῦ καὶ κακοῦ, διότι διδάσκεις ἀπὸ τὸν νόμον. Ἡ Καὶ πάλιν: «Διότι ἡ περιτομὴ ὠφέλει ἔάν τηρῇς τὸν νόμον ἔάν διώκῃς εἰσαὶ παραβάτης τοῦ νόμου, ἡ περιτομή σου ἔγινεν ἀκροθυσία». ⁹¹ Καὶ οὕτως εἶπεν, ὅτι θὰ ἀποκαρτίουν αὐτοὶ κάποιοι καρπὸν, ἐπειδὴ ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτοὺς ὁ νόμος, ἀφοῦ δὲν ἐπίστευσαν. Τοῦτο λοιπὸν, ὑπεβίβλων με ἄλλον τρόπον καὶ ὁ Δαυὶδ καὶ ἔλεγε: «Εἶπε ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἁμαρτωλόν διὰ τὴν τολμᾶν νὰ ἀναφέρῃς τὰς ἐντολάς μου,» ⁹² Ἡ Ἄ Ἐπειδὴ ὑπερηφανεύοντο καθ' ὑπερβολὴν τρόπον διὰ τὴν ἀκροθυσίαν τοῦ νόμου, ἐνῶ εἰς τὴν πράξιν δὲν εἶχον νὰ ἐπιδείξουν κάτι, καὶ ὁ Παῦλος τοὺς ἀπῆλλαξεν ἀπὸ τοῦ καύχημα μὲ τὸ νὰ εἴπῃ: «Σὺ, λοιπὸν, ποὺ διδάσκεις τὸν ἄλλον, δὲν διδάσκεις τὸν ἑαυτὸν σου; Σὺ ποὺ κηρύττεις νὰ μὴ κλέπτουν, κλέπτες,» ⁹³ Ἡ ἴδιον ἔπραξε καὶ ὁ Δαυὶδ μὲ τὸ νὰ εἴπῃ: «Ἐάν ἐθέλῃς κλέπτειν, τὸν ἐδοξαθύρας, καὶ μὲ τοὺς μοιχοὺς ἦσαν συμμέτοχοι» ⁹⁴ Ἡ καὶ δὲν ἀνέχομαι ἐπίσημον ἡμέραν» ⁹⁵ Ἐννοεῖ τὴν Πεντηκοστήν τὴν Σκηνοπηγίαν, τὸ Πάσχα καὶ τὰς ὑπολοίπους ἑορτάς. «Τὴν νηστείαν, τὰς ἀργίας τῶν ἑορτῶν σου καὶ τὰς ἑορτάς σου μὲσὶ ἡ ψυχῇ μου.» Ἡ συναμιχά τοι με αὐτοὺς γίνεται με ἀνθρωπινώτερον τρόπον. «Σὺς ἐχόρτασας» ⁹⁶ μέγα κορεσμοῦ καὶ μισοῦς. Τοῦτο δεικνύει τὴν ἀνεκφορὰν μακροθυμίας τοῦ. Καὶ διότι τοὺς ὑπέφερεν, ἔαν καὶ πλάκας ἡμάρτησαν καὶ διότι δὲν ἐστράφη προσηγουμένως ἐναντίον τῶν, μέχρις οὗ τὸν προσεκάλεσαν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ πλάνημένοι με τὸ μέγεθος τῆς πονηρίας τῶν. «Δὲν θὰ ὑπομείνω πλέον τὰς ἁμαρτίας σου» ⁹⁷ Δὲν θὰ μακροθυμήσω πλέον. Εἶναι ταυτῶσμοι με ἐκεῖνο ποὺ εἶπει ὁ

91. Ρωμ. 2, 17-18.
92. Ρωμ. 2, 20.
93. Ρωμ. 4, 10.
94. Ρωμ. 7, 21.
95. Ρωμ. 4, 18.
96. Ψαλ. 1, 18.
97. Ψαλ. 1, 14.
98. Ψαλ. 1, 14.
99. Ψαλ. 1, 14.

Δαυὶδ: «Αὐτὰ ἔπραξες καὶ μακροθυμήσας» ⁹⁸ «Ὅταν ἀπλῶναιτε πρὸς ἐμὲ παρακλητικῶς τὰ χεῖρά σου, θὰ ἀπομακρυνῶ ἀπὸ σοῦ τὰς ὀφθαλμούς μου καὶ ἐάν ἀνέλῃς τὴν προσευχήν, δὲν θὰ σοῦ ἀκούσω» ⁹⁹ Ἀπὸ αὐτὸ τὸ χωρίον γίνεται φανερόν, ὅτι οὐδὲν ὀφελὸς προέρχεται ἀπὸ τὴν προσευχήν ἔστω καὶ ἂν εἶναι μακράς διάρκειας, ὅταν ὁ προσευχόμενος ἐπιμείνῃ εἰς τὰς ἁμαρτίας του. Ὁ Διότι τίποτε δὲν εἶναι ἴσον με τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν φωνήν, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὰ ἔργα. «Διότι αἱ χεῖρές σου εἶναι πλήρεις ἀπὸ αἵματος» ¹⁰⁰ Δηλαδή εἶναι φοινικαὶ. Δὲν εἶπε, δὲν φοινικαὶ ἀλλὰ «πλήρεις ἀπὸ αἵματος» ¹⁰¹ ὅτι ἐμελετοῦσαν τὴν ἁμαρτίαν με εἶναι σὺ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς.

Καὶ τοῦτο εἶναι σημεῖον τῆς ἡμετέρας ζωῆς, τὸ ὅτι, ἂν καὶ ἀπελθῇ ἀπολογεῖται διότι ἀναφέρει τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποίας δὲν ἀποδέχεται τὴν προσευχήν. «Λοιπὸν σὺ γίνεσαι καθαρὸν ἐσωτερικῶς» ¹⁰² Ἀπὸ ἐνῶ εἶπε «δὲν θὰ ὑπομείνω πλέον τὰς ἁμαρτίας σου», δίδει συμβουλίας, καὶ ἐνῶ βδίζειν, ὅτι πάσχουν ἀπὸ ἀνάστατον νόσον εἰσάγει διαβάσεων, εἶναι συνήθεις εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὅταν ἀπελθῇ νὰ ἀποκλείῃ τὴν σωτηρίαν, ὥστε νὰ ἀνέλθῃ τὸν φόνον, καὶ νὰ μὴ σταματᾷ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον τὸν λόγον, ὡς νὰ προσφέρῃ ἐν συνεχείᾳ ἀναβάθας ἐλπίδας, καὶ με αὐτοὶ τὸν τρόπον νὰ καλέσῃ πάλιν εἰς μετάνοιαν. Θὰ ἠδύνατο νὰ ἴδῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν μεθοδὸν παντοῦ. Εἰς τοὺς Μινεβίτας ἔπραξε τοῦτο ὅχι με λόγους, ἀλλὰ με ἔργα. Διότι ἐνῶ δὲν ὑπέσχετο με τὰ λόγια τίποτε ἀγαθόν, ἀλλὰ ἄφησε νὰ διαγραφῇ εἰς τὴν ἀπειλήν καθαρά ἡ τιμωρία, ἐπειδὴ ὅλοι οἱ θεοσβέται ἐβδελύοντο ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐξηγοῦντο ἀπὸ αὐτοὺς, ταχέως ἐσταμάτησε τὴν ὁργὴν. Ἡ ἴδιοι παρατηρεῖ κανεὶς καὶ εἰς τὸν μαλιὸν τοῦ Δαυὶδ διότι ἀπέφερον ἥδη ὅτι ὁ ψαλμὸς ὁμοιάζει καθ' ὅσον κληροῦν με αὐτὸ τὸ προοίμιον. Καὶ ὅπως οὗτος ὁ Ἡσαίας μετὰ τὰς ἀπειλὰς λέγει ὁ Θεοσβέτης γίνεσαι καθαροί» ¹⁰³ Ἐἴτω καὶ ἐκεῖνος, ἀφοῦ εἶπε «θὰ σὲ ἐλέγξω καὶ θὰ παρουσάσω ἐνώπιόν σου τὰς ἀνομίας σου» ¹⁰⁴

100. Ψαλ. 49, 21.
101. Ψαλ. 1, 14.
102. Ψαλ. 1, 14.
103. Ψαλ. 1, 16.
104. Ψαλ. 1, 14.
105. Ψαλ. 49, 21.

προσέθεσε « Ἀρκεῖ ἡ θυσία τῆς αἰνεσεως νὰ με δοξάσῃ καὶ ἐκεῖ ὑπάρχει ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας θὰ δεῖξω τὴν ἐν Θεῷ σωτηρίαν ».¹⁰⁶ Ὅταν λέγῃ αἰνεσὶν ἐννοεῖ τὴν με τὰ ἔργα δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πλήρη γνώσιν τῶν θεῶν. Διὰ τὴν ἐννοήσασιν τοὺς συνηθισμένους καθαρισμούς, ὅταν ἀκούσῃν τὸ « Λουοῦντε γίνετε καθαροί », ¹⁰⁷ προσέθεσε **2 Α** « Ἀφαιρέσατε τὰς ποιηρίας ἀπὸ τὸ θάθος τῶν ψυχῶν σας, ὥστε νὰ εἴσθε καθαροὶ ἐμπρὸς εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ Παύσατε τὰς ποιηρίας σας ».¹⁰⁸ Ἐδεῖξεν τὴν εὐκόλῃν τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν δύναμιν διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ αὐτοῦς ἐξήρτατο ἡ μεταβολὴ « Μάθετε νὰ κάμνετε τὸ καλόν ».¹⁰⁹ Ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ποιηρίας τῶν εἰχόν ἐκδιώξε, καὶ τὴν πραγματικὴν γνώσιν τῆς ἀρετῆς ὧς ἐξῆς ὁμιλεῖ καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ « Ἐλάτε τέκνα μου ἀκούσατέ με θὰ σας διδάξω τὸν φόβον τοῦ Κυρίου ».¹¹⁰ Πραγματικὰ ἀπ' ὅλης τῆς ἐπιστήμης αὐτὴ εἶναι ἀναγνώρισις καὶ ἀπατεῖ μνηστικὴ φροντίς, καθ' ὅσον ἔχει περισσότερα ἐμπόδια δηλαδὴ τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν τῆς φεισεως τὴν ὀκνηρίαν τῆς βελήσεως. Β τὰς ἐπιβολὰς τῶν δαμιῶν καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπασχολήσεων. Κατὰ τὸν Ἰσὺν τρόπον καὶ ὁ Βαρούχ « Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεὸς μας οὐδεὶς ἄλλος εἶναι ὁμοῦς με αὐτόν. Αὐτὸς εἶρει δὴν τὴν ὁδὸν τῆς σοφίας ».¹¹¹ « Ζητήσατε τὴν δικαιοσύνην ».¹¹² Τοῦτο σημαίνει νὰ λαβετε ἐκδικίαν πρὸς χάριν τῶν ἀδικουμένων, πραγματὸν τὸ ὅποῖον χρειάζεται πολλὴν μάχην καὶ νηφάλιον μνην. Διὰ τοῦτο εἶπε « ζητήσατε » Διότι εἶναι πολλὰ τὰ ἐμπόδια τὰ ὅποια καλύπτουν καθ' ὁλοκλήρην τὸ δίκαιον, δηλαδὴ καὶ ἡ δωροδοκία καὶ ἡ ὀργισία καὶ ἡ ἐξουσία καὶ ἡ ἐντροπή καὶ ὁ φόβος καὶ ἡ προσωπολατρεία. Ἡ ἀσκῆσις τῆς δικαιοσύνης ἔχει ἀνάγκη καὶ μεγάλης ἀγρυπνίας « Ἐλευθερώσατε ἑκείνον, ὁ ὁποῖος ἀδικεῖται ».¹¹³ Τοῦτο εἶναι σημαντικώτερον ἀπὸ τὸ πρὸς νόμῳν διότι δὲν ἀπατεῖ ἀπλῶς τὸ νὰ ἀποφασίζω-

106. Ψαλμ. 49, 28.
107. Ψαλμ. 1, 15.
108. Ψαλμ. 1, 15.
109. Ψαλμ. 1, 17.
110. Ψαλμ. 33, 19.
111. Βαρούχ. 3, 30, 31.
112. Ψαλμ. 1, 17.
113. Ψαλμ. 1, 17.

ται διὰ ψηφοφορίας τὰ δίκαια, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ πραγματοποιῶν τελετικῶς αἱ κρίται τὰς ἀποφάσεις. « Ἀποδώσατε δικαιοσύνην εἰς τὸ ὄρφανον καὶ δικαιώσατε τὴν χήραν ».¹¹⁴ Ὁ Θεὸς κάμνει πολλοὺς λόγους περὶ τοῦ νὰ μὴ κακοποιήται, καὶ εἰς τὸν τοῦ ἀλλοῦ, ὅπως ἐπιμένει, περισσότερον, ὅταν ὠριμένοι ἀνθρώποι, μάλ' μετὰ τὴν κακοποιήσιν φέρουν τὸ ἐνδύμα καὶ ἀλλῆς συμφορᾶς. Διότι ἡ χηρεὶα καὶ ἡ ὄρφανία εἶναι αἰτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀνυπόφορα ὅταν ὁμῶς ἀπεικονῶνται καὶ ἀπὸ ἄλλων δε νὰ τότε τὸ κακά μόνον εἶναι διπλόν. « Καὶ ἐλάτε νὰ συζητήσωμεν, λέγει ὁ Κύριος ».¹¹⁵ Πρέπε νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἰς ὅλην τὰς προφητείας τίποτε δὲν ἐπικρίθη ὁ Θεὸς τῶν ἐπιμένων ὅσον τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἀδικουμένων. Κατὰ τὸν Ἰσὺν τρόπον καὶ ἄλλοι ὅπως εἰς τὸν Μιχαῖαν « Ὅταν λέγουν οἱ Ἰουδαῖοι « Εἰς προσφύρας τὰ πρωτότοκά μου δὲν τὴν ἀπέθεον μου τὸν καρπὸν τῆς κοιλίας μου διὰ τὴν ἀμαρτίαν τῆς ψυχῆς μου », ὁ συμπληρώσει καὶ λέγει « Θὰ σοῦ ἀνακοινώσω, ἀνθρώπε, τὸ εἶναι καλόν καὶ τὸ ζῆτε, ὁ Κύριος ἀπὸ σέ. Δὲν ζητεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον νὰ ἀποδῇς δικαιοσύνην καὶ νὰ εἴσαι εὐσπλαγχνός καὶ νὰ εἶσαι πρόθυμος νὰ ζῆς σιωπῶν με τὸ βέλημα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σοι ».¹¹⁶ Καὶ πάλιν ἔλεγεν ὁ προφήτης Δαυὶδ « Πῶς εὐσπλαγχνὸν σου καὶ τὴν ἐκκαυσίνην σου θὰ ὑμνήσω, Κύριε ».¹¹⁷ « Καὶ ἐλάτε ».¹¹⁸ Αἱ οἱ τοὶ Ἀφού τοὺς ὥπλιν προηγουμένως με δικαιολογίας τῶν τοῦ σφαι εἰς τὸ δικαστήριον καὶ ἀφού τοὺς ἐβίβαζε τὸν τρόπον ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ ἐγκλήματα, τότε ζητεῖ εὐθύνας, διὰ νὰ μὴ τοὺς κατὰδικάσῃ, ἀφού τοὺς συλλάβῃ ἀναπολογητάς, « Καὶ ἂς σιζητῶμεν ».¹¹⁹ Ἀς δικαιοσώμεν λέγει, Ἐκείνος, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει τὸ δίκαιον γίνεται ἐκ γῆρας καὶ ἰσχυρῶς. Ἐμετὰ ταῦτα ἀφού δεκνύει δὲ καὶ ἐν κάμνωμεν μεγάλα ἔργα, πάλιν ἔρχεται ἀνάγκη τῆς φιλανθρωπίας τοῦ, δὲ νὰ ἀπαλλαγθῶμεν ἀπὸ τὰ ἀμωρήματα λέγει. « Εἰς εἶναι οἱ ἀμαρτίαι σας ἐρυθραί, θὰ τὰς κάμνω λευκάς, ὥς εἶναι ἡ χιών ».¹²⁰ Ἀσκη-

114. Ψαλμ. 1, 17.
115. Ψαλμ. 1, 18.
116. Ψαλμ. 6, 7.
117. Ψαλμ. 6, 8.
118. Ψαλμ. 100, 1.
119. Ψαλμ. 1, 18.
120. Ψαλμ. 51, 18.

θανε. δύο ποιήσεως ἐντελώς ἀντιθέτους καὶ ὑπόκειται, ὅτι θά μεταθέσῃ τὴν μίαν εἰς τὴν ἀντίθετον καταστάσιν. Ἐάν δὲ εἶναι κατακόκκιναι θά τας κάμνω λευκάς ὅπως τὸ λευκὸν ἔρουν.¹²² 13 Α. Μεγάλη εἶκα ἡ δύναμις τῆς προστασίας τῶν χηρῶν.¹²³ ἔαν θεθείας τὴν ψυχὴν, ἡ ὁποία κατερεπόθη τόσοι πολλοί, ὥστε νὰ δεχθῇ καὶ θεοφὴν ποιηρίαν, ὅχι μόνον δὲν τὴν ἀπαλλάτῃ ἀπὸ τῆς κακίας, ἀλλὰ καὶ τὴν κάμνῃ τόσοι λαμπροί. «Ἐὰν ἔαν θελήσετε καὶ με ἀκούσετε, θὰ ἀπολαύσετε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς. Ἐάν ὁμως δὲν θελήσετε καὶ δὲν με ἀκούσετε, θὰ σὰς καταφάγῃ ἡ σάρκα ῥα. Διότι τὸ στόμα τὰς Κυρίων οὐρίζει ταῦτα».¹²⁴ Ἐπειδὴ εἰς τοὺς περισσότερους ἀνασῆτους δὲ εἶναι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας τόσον ἐπιθυμητὴ καὶ ἐλκυστικὴ ὥστε εἶναι ἡ ἀπόλαυσις τῶν θεοῦ ἀγαθῶν τῆς παροχής ζωῆς, μαζί με τὰ ἄλλα ἀγαθὰ προλέγει καὶ αὐτὰ Β. ὅτι καὶ ἡ τιμωρία τῶν ἀδίκων φάρον ἀπὸ ἐκείνων ἐξαρτᾶται.

Μετὰ ταῦτα, ἀφου δεκνύει ὅτι εἶναι εὐκολός ἡ ἐπίτευξις τῆς ἀρετῆς, τὴν ἐξαρτᾷ μόνον ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν θέληαι τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τὴν μὴ ἀπειπίσῃ τοὺς ἀγαθοὺς ἀφου κατέκλεισε τὸν λόγον τάλη με φοβερὰς ἀπειλάς, τὸν κάμνῃ. Ἄς ὁπιοσὺν με τὴν δουλειάν ἐκεῖνοι, ὁ ὁποῖος τὰ δ ἀκηρυττεῖ. «Πῶς ἐγὼ νῦν πόρνη ἢ πιστὴ πόλις Σιών».¹²⁵ Ἡ ἐρώτησις ἐκφράζει καὶ τὸν πόνον τοῦ ὁμιλητοῦ, καὶ τὴν μεγάλην ἀνακρίσιν τῶν αὐδαίων καὶ τὸ ἀνέλεστον τοῦ γεγονότος. Κατὰ τὸν ἴσον τρόπον καὶ ὁ Παῦλος τὰ ἔχει κυριολεκτικὰ χαμένα με τὴν συμπεριφορὰν τῶν Γαλιατῶν καὶ λέγει, «Ἀπορώ διότι τόσοι γρηγόρα ἀπομακρύνεσθε ἀπὸ πάν Θεοί».¹²⁶ Τοῦτο εἶναι εἶδος κατηγορίας καὶ προτροπῆς τὸ ὁποῖον προσκαλεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἀρετὴν. Ὁ Δ. ὅτι ἀν καὶ τὸ λέγε ὁ μὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστον καὶ ἀναμειγμένον με ἐγκώμια, διὰ τῆς κατηγορίας κάμνῃ τὴν κατηγορίαν ἀκόμη μεγαλυτέραν. Διότι δὲν κακολογεῖται τόσοι ἐκεῖνους οἱ ὁποῖοι εἶναι ἀσημοί, καὶ ζοῦν ἐν τῷ θένον, ὅσον ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι, ἐν τῷ εἰς τὴν προτέραν τῶν ζωὴν ἐφάνοντο ὅτι ἡ-

¹²² Π. 1 18.

¹²³ Ἐδὼ οὐδὲν ποτὲ χρηστὸν ὡσεὶ τὴν λέξιν ἡ ὁποία μεταφορικῶς Χρῆς εἶναι κατὰ ἀποστάσεις. Κατὰ συνέπαιον χῆρας οὐ καὶ ἡ ἀποστάσεις τῆς ψυχῆς.

¹²⁴ Π. 1 19 20.

¹²⁵ Π. 1 21.

¹²⁶ κα 1 6.

σαν χρηστοί, μετὰ ταῦτα ἀκολουθοῦν τὸν παῖλον θ.ον. Μετὰ τὸ νὰ ἀποκαλῇ εἰς τὸ χωρίον τοῦτο πόρνην τὴν Σιών δὲν ὑποβλήσκει τὴν σωματικὴν ἀκολασίαν, ἀλλὰ τὴν ἀγναμοσύνην πρὸς τὸν Θεόν, ἡ ὁποία εἶναι χειρότερα ἀπὸ τὴν σωματικὴν πορνείαν. Διότι εἰς μὲν τὴν πρώτῃν περιπτώσιν τοπικινώνεται ὁ ἀσθρῶπος εἰς τὴν δευτέραν διὼς περφορνέται ὁ Θεός. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἐκφράσεως τὸ χρησιμοποιοῦ καὶ οὗτος καὶ ὅλοι οἱ ὁποιοῖτο προφήται. Ὁ χρησιμοποιοῦν τοῦτο ἐπεὶ καὶ ὁ Θεός ἐτίμησε τὴν πόλιν μετὰ τὸ νὰ γίνῃ ὁ πνευματικὸς τῆς ἀνὴρ καὶ νὰ δελεῇ με αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν ἀπειρὸν ἀγάπην τοῦ πρὸς αὐτοὺς. Καὶ ὅταν ὁμιλοῦν εἰς πολλὰ σημεῖα τοῦ λόγου τῶν περὶ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, δὲν χρησιμοποιοῦν τὴν εἰκόνα, δὲ νὰ ἀναφερθοῦν εἰς ἀσθρῶπινους μικρότητας, ἀλλὰ με συνήθειας εἰς αὐτοὺς παραστήσει νὰ τοὺς ὅθι γήσουν νὰ γνωρῶσιν τὴν τρυφεράν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς. Συγχρόνως ὁμως οἱ προφῆται ἐπιθυμοῦν μετὰ τὸ αἰσχρὸν τοῦ ὀνόματος νὰ τοὺς προσβάλουν. «Πιστὴ» δηλαδὴ ἡ εὐσεβὴς καὶ ἡ στολισμένη με κάθε εἶδος ἀρετῆς. Ὡστε καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖον γίνεταί σαφές, ὅτι δὲν ὁμιλεῖ δὲ τὴν σωματικὴν πορνείαν. Ἐπεὶ δὲ ὁ ὁμιλοῦσε δι' αὐτὴν, θὰ ἔλεγε πόλις ἡ σαφρὴν. Ἐ. Διότι ἡ ἀντιθετος τῆς λέξεως πορνὴ εἶναι ἡ λέξις σώφρων. Ἰωρὰ ὁμως μετὰ τὸ νὰ δεκνύῃ, ὅτι κατὰ τὴν λέξιν πορνεία κρύπτεται ἡ ἀσέβεια, θέτει τὴν ἀντιθετον τῆς ἀσεβείας λέξιν δηλαδὴ τὴν πιστὴν. «Πλήρης κρίσεως».¹²⁷ Δηλαδὴ γεμάτη ἀπὸ δικαιοσύνης. Πάλιν διέπραξαν μέγιστοι ἐγκλήματα ὅχι διότι ἐδραπέτευσαν καὶ κατέφυγον εἰς ὅλον κληρον τὴν κακίαν, ἀλλὰ διότι ἐπρόβωσαν ὁλόκληρον τὴν ἀρετὴν, καὶ μετὰ τὸ νὰ ῥῶσιν διὰ μάς κατὰ γῆς μετὰ τὰ χέρια τῶν ὁλόκληρων τῶν θησαυρῶν τῶν ἀγαθῶν.¹²⁸ Α. καὶ μετὰ τὸ νὰ περιέλθουν εἰς τὴν ἐσχάτην πνευματικὴν πτώχευσιν τῶν κακῶν. «Εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεπαύθη ἡ δικαιοσύνη».¹²⁹ Κατέλωσε, λέγει, κατεσκήνωσε ἡ δικαιοσύνη εἰς αὐτὴν με ἄλλα λόγια, ἐφυτεύθη ὡς βένδρον ἡπλώσε τὰς ρίζας τῆς εἰς θάβος, με προθυμίαν ἀπέδωκετο ἐπιτυχῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς πολίτας. Ἐπὶ μὲν νὰ ἀναφερῇ ἐγκώμια διὰ πράγματα τοῦ παρελθόντος. Μετὰ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀφ' ἑνὸς μὲν αὐξάνει τὴν κατηγορίαν διὰ τὴν μεταβολὴν

¹²⁷ Π. 1 51.

¹²⁸ Π. 1 21.

ἀφ' ἑτέρου δὲ προβάλλει ἀγαθὰς ἐλπίδας καὶ δεικνύει ὅτι εἶναι ἐδκόλον νὰ ἐπανέλθῃ ν εἰς τὴν προηγουμένην κατὰστασιν «Τώρα ὅμως οἱ κάτοικοι τῆς εἶναι φονεῖς»¹²⁹ Εἶναι ἔνοχοι φόνου λέγει «Ο ἄρχηγός σας εἶναι νοθευμένος»¹³⁰ Δηλαδή παρὰκοινημένος, νοθεύς κίβδηλος «Οἱ οἰκονόμοι σου νοθεύουν τὸν οἶνον δι' ὕδατος»¹³¹ Β Επειδὴ δὲν ἀπρηθμίσαν εἰς τὸ προσωινὸν λεπτομερῶς τὰς κακίας τῶν ἀλλ' ἀνέφερε γενικά ὅτι τὸν «ἠβέτησαν»¹³² καὶ ὅτι ἦσαν «σπέρμα πονηρὸν» καὶ «οἱ οἱ ἀνομοί»¹³³ τὸ ὅποσον ἐφάνιστο νὰ εἶναι περισσότερον ὢν δ' οὐδὲν πρὸς κατηγορίαν, δὲ αὐτοῦ ἀπαρβμε¹³⁴ ἐδῶ ἰδιαίτερα τὰς παραθοσεῖς τῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς ἀναφέρει ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶναι ἡ ἀρχή, τὸ μέσον καὶ τὸ τέλος τῶν κακῶν τὴν φιλαργυρίαν, καὶ τὴν ἀπάτην εἰς τὰ συμβολαία. Ἀλλὰ μερικὸν, ἐπειδὴ δὲν ἀτελειφθῶσαν κολῶς τὴν ἀρρητὸν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἐδεχθῆσαν μεταφορικά τοὺς λόγους τούτους. Διότι λέγουσιν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὁμολήσῃ ὁ μέγας καὶ ἱψητετής. Ησαΐας δ' αὖτὰ κακοκαργῆματα τῶν τραπεζῶν καὶ τὴν ἀφθορίαν τῶν οἰκονομῶν, ἀλλὰ μὲ τὸ ἀργύριον ἐν τοῖς τὸν λόγοι τοῦ Θεοῦ Ἰ καὶ μὲ τὸν οἶνον τὴν διδασκαλίαν, τὴν ὅποσαν ἐβόλωναν με τὸ νὰ ἐσπῶν εἰς αὐτὴν τὰ ἱδικά ται δ' ὁ λόγος ἔστιν ἔτι περὶ φρονῶ αὐτὴν τὴν ἐξήγησιν ἀλλὰ λέγω ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι περισσότερον ἀληθὴς Διότι, ὅχι μόνον δὲν εἶναι ἀνάξιον τοῦ τραφῆναι τὸ νὰ ὁμολῇ δ' αὐτὰ τὰ θεματα, ἀλλὰ καὶ πανάξιον καὶ αὐτοῦ καὶ τῆς φιλοανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Καὶ διατ' πρέπει νὰ πολυλογῶ, «Ὅταν ἦλθεν ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ φέρων τὰ ὑψηλὰ διδασκόμενα καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἱδρυσῇ τὴν ἐγγεληκὴν πολιτείαν δὲν ἀνέφερε καὶ αὐτὸς ὀλίγα διὰ τὰ μέτρα, καὶ μάλ' ὅσον δι' ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἐφάνοντο ὡς περὶ σόστερον ἀνάξιον λόγου, δηλαδή δ' αὐτοὺς ἀποσιμῶν, τὰς πρωτοκαθεδρίας καὶ διὰ τὰς πρώτας καὶ τμητικὰς θέσεις εἰς τὰς τραπεζίας»¹³⁵ Β Διότι, ὅταν παραμελοῦνται αὐτὰ τὰ ὅποια φαίνονται ὅτι εἶναι ἀσημαντά, γίνονται ἐπικίνδυνα προσαναμματα τῶν ἀμαρτημάτων. Ἐὰν ἐπρεπε νὰ διορθωνόνται αὐτὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς

129. Ησ. 1. 21
130. Ησ. 1. 22
131. Ησ. 1. 22
132. Πτ. 1. 2
133. Ησ. 1. 4
134. Μτ. 9. 33, 6-7

ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης, κατὰ μέλλονα λόγον ἔπρεπε νὰ συμβῇ τούτο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅταν καὶ οἱ ἀκούρατοι ἦσαν σκληρότεροι καὶ ἀκόλλητοι ἢ ζωὴ τῶν ἐρρυθμ. ζετο ἀπὸ αὐτὰ, ἀφοῦ ὁ λαὸς καθώδη εἰς περισσώτερον με αὐτὰ καὶ νὰ ἀπέχῃ πάσης ἀδίκας καὶ νὰ μὴ ἔχῃ ποτὲ πλεονεκτικὰς διαθέσεις εἰς βάρος τοῦ πλησίον καὶ νὰ μὴ ἐπιδεύῃ νῶν τὴν ἐνδεῶν τῶν ἀσθενεστέρων, με τὴν ἐγκλημὰ κτὴν ἀπάτην.

Ὅταν λοιπὸν παρημελήθησαν αὐτὰ, πολλὰς καὶ πόλεις καταστράφησαν Ε καὶ ἀρχόντες καταβεβήθησαν ἀπὸ τὸν θρόνον καὶ πόλεμος δ' ἐξήχθη ἀμεικτος ὅταν ὅμως ἐτηρήθησαν ἐδασάλευσε παλαιχρόνιος εἰρήνη, τάξις καὶ ἀσφάλεια, ἡ ὅποια ἐγένετο ὁδηγὸς πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς «Ὁ ἀρχὸντὲς σου ἀπεθύν»¹³⁶ Εἶναι σημεῖον με γίσεως νοσηρότητας καὶ διαστροφῆς, ὅταν οἱ ἱατροὶ ἐπιδεῖναι τὰς ἀσθενείας¹³⁷ Α Διότι ἔργον τῶν ἀρχόντων εἶναι νὰ καταστέλλουσιν τὰς στάσεις τοῦ λαοῦ νὰ τὸν ἐπαναφέρουσιν εἰς τὴν τάξιν καὶ νὰ τὴν καθύστωσιν εὐπειθῆ εἰς τοὺς νόμους ὅταν ὅμως αὐτοὶ οἱ ἱδιοὶ πρώτοι παραβῶνται τοὺς νόμους, τὰς θὰ γίνουσιν δ' ἄσκαλοι τῶν ἐλλέων, Διότι τὸ ἀπεθύν σημαίνει ὅτι δὲν πείθονται εἰς τὸν νόμον, δὲν ἀνέχονται τὰς ἐντολάς. Τούτο μετὰ καὶ ὁ Παῦλος καὶ λέγει «Σὺ λαὸν ὁ ὁποῖος διδάσκει τὸν ἄλλον, δὲν διδάσκεις τὸν ἑαυτὸν σοί»¹³⁸ Ὅταν λοιπὸν εἶναι καταστραμμένη ἡ ρίζα τί καλὸν μπόρεῖ κανεὶς νὰ φαντασθῇ δια τοὺς κλάδους, «Εἶναι συμμετοχοὶ τῶν κλεπτῶν»¹³⁹ Εἶναι προσθήκη κατηγορίας ὅτι ὅχι μόνον δὲν προσπαθοῦν νὰ καταστέλλουσιν τὰ κακὰ ἀλλὰ καὶ ἀντιτίθενται εἰς τὴν καταστολήν Β ὅχι μόνον δὲν καταδικάζουσιν τοὺς κλέπτας, ἀλλὰ καὶ συνεννιάζονται με αὐτοὺς ἀφοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀριελεύουσιν εἰς τὸν ἀρχόντα ἀρετὴν ἀκολοθοῦν τὴν κακίαν «Ἀγαποῦν τὰ δώρα»¹⁴⁰ Τοῦτο εἶναι ἀλλή φθορὰ ὅψης τῆς φιλοχρηματίας, ἐπειδὴ ἔχει μὲν θάλασιν εἰλόγον με τὸ προσχηματικῶς τῆς φιλοφροσύνης ἐπιδεῖναι κινεῖται ἢ ἀπεριόριστος φιλοχρηματία «Ἐπιδώκουν νὰ λάβωσι ἀναποδοίμοι»¹⁴¹ Μὲ τὸ νὰ τρέφουν κακίαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ μετὰ τὸ νὰ ἐπιδικάζουν

135. Ησ. 1. 28
136. Ρωμ. 8. 21
137. Ησ. 1. 23
138. 1. 1. 23
139. Πτ. 1. 28

να ἀνταποδώσουν τὸ κακὸν εἰς αὐτούς, οἱ ὅποιοι, τοὺς ἐπὶ κράναν Πρῶγμα τοῦ ὁποῖον εἶναι πάρα πολὺ μεγάλο εἶδος κακίας Διὰ τοῦτο ὅχι, μόνον εἰς τὴν Κακίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ποσειάν Διαθήκην καταβάλλεται μεγάλη προσπόθεια δια τὴν ἀποτροπὴν ταύτην. Διότι λέγει ὁ προφήτης «Μὴ ἐνθυμήσῃς τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον σὰς ἔκαμε ὁ πλησίαν σου»¹⁴⁰ Διότι ἰδιαίτερα μὲν ὁ λαὸς, πολὺ δὲ περισσότερο οἱ ἄρχοντες, πρέπει νὰ εἶναι καθαροὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν κακίαν. Ὁ καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοῦ καὶ καταδικάζου ἀπὸ μίσους τοὺς κρινόμενους, δια νὰ μὴ μεταβληθῇ ὁ λῆγν τῆς ἐξουσίας εἰς σκόπελον. «Δὲν κρίνουν δικαίαι τὰ ἀδικούμενα ὁφραίνον»¹⁴¹ Δηλαδή δὲν τὰ ὑπερασπίζου, ὥστε νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτὰ ὁ καιρὸς αὐτοῦ. «Οὐτε προσέχουσιν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δικαίου εἰς τὰς χεῖρας»¹⁴² Πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν δὲ δὲν χαρακτηρίζεται, ὡς ποιητὰς μόνον τὸ νὰ διαπράττει κανεὶς τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ μὴ ἐργάζεται τὸ ἀγαθόν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὴν Κακίαν Διαθήκην Διότι, ἐκείνοι, οἱ ὅποιοι δὲν προσέφεραν προφῆν εἰς τὸν πεινῶμενον, ὅχι διότι ἠρπασάν τὰ ξένα ἀγαθὰ ἀλλὰ διότι δὲν ἔβωσαν τὰ ἰδικὰ τῶν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, ἀποστελλόντες, εἰς τὸ πῦρ τῆς πείνης»¹⁴³ Ὅπως ἀκριβῶς καὶ οὗτοι τῶρα κατηγοροῦνται ὅχι διότι εἶναι πλεονέκται. Ὁ αὐτὸς δὲν καταπέλξει νὰ τοὺς ὑπηκόους τῶν, ἀλλὰ διότι δὲν ἀπλώνουν τὰς χεῖρας τῶν πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι, ἔχουν ἀνάγκην τῆς βοήθειας τῶν. «Διὰ τοῦτο αὐτὰ λέγει ὁ Κύριος ὁ Παντοκράτωρ ὁ Ζῶν θεὸς ὁ ἄρχων, τοῦ Ἰσραὴλ»¹⁴⁴ δηλαδή τοῦ λαοῦ Δὲν ἔθεσεν ἄνευ αἰτίας τὸν χαρακτηρισμὸν «ὁ ἄρχων τοῦ Ἰσραὴλ», ἀλλὰ μὴ αὐτὸν ἵπενθυμίζει εἰς αὐτοὺς καὶ τὰς ἀνεπίστους εὐεργεσίας καὶ τὰς φοβεράς τιμωρίας, τὰς ὁποίας ὑπέμεναν. Ἐπεὶ δὲ, ἐνὶ πολλάκις καὶ πολλὰ διέπραττον ἁμαρτήματα καὶ ἀπειλαμῶσαν τὴν με γὰρ τὴν μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ περιέπαιπον εἰς ἀκηρίαν τοῦτο θέλει νὰ καταστήσῃ σαφές, διὰ δύνανται, ὅταν θέλῃ, νὰ λάβῃ τὴν ῥάβδον τῆς τιμωρίας, καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ ἑκαρῶν καὶ καταλλήλων χρονικῶν στιγμῶν ἀλλὰ πάντοτε εἶναι εἰς αὐτοὺς τὰ πάντα ἔτοιμα καὶ παρεσκευασμέ-

140. Εξ. 7. 10.
141. Ησ. 1. 23.
142. Ησ. 1. 23.
143. Ματθ. 23. 41 εἰ.
144. Ησ. 1. 2.

να «Ἀλλοίμοισιν εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ὁ θυμὸς μου κατὰ τῶν αὐτῶν πόλιν μου δὲν θὰ παύσῃ»¹⁴⁵ Π. εἶναι, ἀληθεῖς ἀβελώτερον ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐχθροὺς τὸν Θεόν, λέγει, δὲ ὅτι «δὲν θὰ παύσῃ», ὅχι διὰ νὰ τοὺς ρίψῃ εἰς ἀπὸ γνασκῶν ἀλλὰ, ἀπὸ αὐξήσεως τὸν φόβον τῶν, νὰ τοὺς καλέσῃ εἰς μετάνοιαν. «Διὰ τὸ δὲν θὰ παύσῃ ὁ θυμὸς μου» φοβερώτερον εἶναι τὸ «κατὰ τῶν αὐτῶν πόλιν μου». Διὸ συνήθως τίποτε δὲν ἐξοργίζει, τόσον πολὺ τὸν Θεόν ὅσον ἡ πόλις, ἡ ὁποία γινέται ἀπὸ αὐτοὺς εἰς ὄρατος τῶν πτωχῶν. Μετὰ τὸ νὰ λέγῃ «Ἀλλοίμοισιν εἰς τοὺς ἰσχύοντας», δὲν κατηγορεῖ ἄνευ ἐξαιρέσεων τὴν δύναμιν, ἀλλὰ τὴν δύναμιν, ἡ ὁποία χρησιμοποιοῦται διὰ τὴν ἀπάραξιν τοῦ κακοῦ. Δὲν ἐννοεῖ θεοὺς ὡς ἐδῶ τὴν σωματικὴν ἰσχύ, ἀλλὰ τὴν δύναμιν, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀκαταψύχῃ τῶν κοινῶν. «Καὶ θὰ κρίνω τοὺς ἐχθρούς μου»¹⁴⁶ Θὰ τιμωρήσω τοὺς ἐχθρούς μου. Ἐχθροὺς τοῦ καλεῖ τοὺς ἐχθρούς τῶν πτωχῶν, ἐπεὶ δὲ πράγματι ἐφέροντο περιφρονητικά πρὸς αὐτούς. Ἐλεγε δὲ ταῦτα, διὰ νὰ γνωρίσῃς τὸ μέγεθος τῆς ἀδικίας. Β. Βαρεῖα θὰ πῶς ἐκαστίαν σου ἡ χεὶρ μου, Ἱερουσαλὴμ καὶ θὰ σὲ περάσω μέσα ἀπὸ τὸ πῦρ πρὸς καθαρῶσιν σου»¹⁴⁷ Τοῦτο λέγεται, διὰ νὰ μάρτυς ὅτι, ὅποιαδήποτε καὶ ἀν εἶναι ἡ ὁργὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ ποινὴ ἐπιβάλλεται, ὅχι μόνον πρὸς δι. στυλίαν καὶ τιμωρίαν ἀλλὰ καὶ πρὸς δειλίαν καὶ αὐτῶν τῶν τιμωρουμένων. «Καὶ θὰ σὲ περάσω μέσα ἀπὸ τὸ πῦρ πρὸς καθαρῶσιν σου»¹⁴⁸ Διότι εἶναι ὀρθὸν νὰ ὑποφέρωμεν, ὅχι ὅταν τιμωρούμεθα ἀλλ' ὅταν ἁμαρτάνωμεν διότι ἡ μὲν ἁμαρτία προεἰσὶν ῥύπον, ἡ δὲ τιμωρία καθαρῶν. Τὴν δὲ σημαίνει «πρὸς καθαρῶσιν σου» Θὰ γίνῃς τόσοι καθαροὶ ὥστε δὲν θὰ παραμεινῇ εἰς σὲ οὔτε ἴχνος κηλίδος. Διὸ δὲ, ἀκριβῶς εἶναι, τὸ πῦρ διὰ τὴν δοκίμην τοῦ χρυσοῦ, τοῦτο εἶναι διὰ τοὺς δικηνοτέρους ἡ τιμωρία. Γ. «Καὶ θὰ καταστρέψω τοὺς ἀπειθῶντας καὶ θὰ ἀφανίσω ἐκ μέσου σου ὅλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι παραβαίνουν τὸν νόμον μου καὶ θὰ ταπεινώσω ὅλους τοὺς ὑπερηφάνους»¹⁴⁹ Ἐκείνοι, οἱ ὅποιοι πιάσονται ἀθεράπευτοι, λέγει, καὶ δὲν ὑποχωροῦν οὔτε μετὰ τὰς τιμωρίας, θὰ κα-

145. Ησ. 1. 24.
146. Ησ. 1. 24.
147. Ησ. 1. 25.
148. Ησ. 1. 25.
149. Ησ. 1. 25.

παστραφούν. Διότι ποίον είναι το όφελος από την ζωή των όσων κατά την διάρκεια της ζωής των είναι επικίνδυνο, και διά τους θαυμάσιους των και διά τους ύπολοιπους, Έκείνοι όμως οι όποιοι θύναται από την τιμωρίαν εκείνων να θελιωθούν, θα παραμείνουν εις την ζωήν. Μοῦ φαίνεται, ότι εδώ υπαινίσσεται και την αλχημείαν. «Καθάρσας τοις δικαστάς σου εις την παλαιάν δικαιοσύνην, και τοὺς συμβούλους σου εις την ἀρχαίαν συνέσιν και φρόνησιν».¹⁵⁰

Έδώ αναγγέλλει την επιστροφήν από την αλχημείαν. Διότι, αφού κατεστράφησαν εκείνοι ο όποιοι έπασχον από άνιστοι νόσον, και αφού θεωρώθησαν εκείνοι, οι όποιοι ήδυναντο να διεξέρουν επιμέλειαν προς τούτο εις την καταλληλὴν περιστάσιν προστίθεται και το ήπύλοπον είδος της θεραπείας, δηλαδή ή εξουσία δοκιμασμένων άρχόντων και ή άφθονία άγαθών συμβούλων, διά να κληθούν πάλιν τά τιμήματα της πολέως να επιστρέψουν και τά πάντα τρώπων εις την υγιή κατάστασιν.¹⁵¹ Διότι και τό σώμα είναι θετικόν φαρμάκιον και οι Ιατροί άριστοι. Διότι, εἴν είναι μικρόν είδος ευεργεσίας το να εἶρη και να ε ἀγαθούς άρχοντας. «Και μετά ταῦτα θα άνομασθής πόλις δικαιοσύνης, θα γίγης πσιτή μητρόπολις ζών».¹⁵² Καί όμως οὐδαμῶς εύρωσκαίει να άποδίδεται τούτο τό όνομα εις την πόλιν τῶν «Ιεροσολύμων. Πιθα ήδυνάμεθα να σχολάσκαμεν διά τούτο, θα ήδυνάμεθα να εἰπωμεν, ότι εδώ διδεδε την άνομασίαν, ή όποία πηγάζει από τά ήδια τά γεγονότα. Η τριαυτή έρμηνευτική άρχή θα είναι πολύ ωφέλιμος εις ήμάς, όταν ζητην από ήμάς οι Ιουδαίοι την έρμηνείαν τού όνόματος Έμμανούηλ. Έπειδή ο Ησαίας εἶπεν, ότι Εἴται θα άνομασθή ο Χριστός, όμως πάλιν θενά δέν ελαθε αὐτό τό όνομα, θα ήδυνάμεθα να άπαντήσωμεν εις αὐτούς, ότι εἶπεν, ότι τό όνομα εκείνοι είναι έκφρασις αὐτῆς τῆς πραγματικότητος.¹⁵³ ὅπως άκρῶς συμβαίνει, και, εδώ «Διότι με κρίσιν θα τεθῇ τέρας εις

150 1ο 1, 26.
151 1ο 1, 26.
152 Ηο 14. 1 Παλιόν «προσθή» πάλι διά την εἰσαγωγήν τοῦ Κυρίου
το «ὅσο ή παρθένος έν γαστρὶ ἔβη» και καλῶς το «εἰς
αὐτὴν ἔμμενον ήλ» 1ο 1ο 1, 26. 2ο 1, 26. 3ο 1, 26. 4ο 1, 26.
5ο 1, 26. 6ο 1, 26. 7ο 1, 26. 8ο 1, 26. 9ο 1, 26. 10ο 1, 26.
11ο 1, 26. 12ο 1, 26. 13ο 1, 26. 14ο 1, 26. 15ο 1, 26. 16ο 1, 26.
17ο 1, 26. 18ο 1, 26. 19ο 1, 26. 20ο 1, 26. 21ο 1, 26. 22ο 1, 26.
23ο 1, 26. 24ο 1, 26. 25ο 1, 26. 26ο 1, 26. 27ο 1, 26. 28ο 1, 26.
29ο 1, 26. 30ο 1, 26. 31ο 1, 26. 32ο 1, 26. 33ο 1, 26. 34ο 1, 26.
35ο 1, 26. 36ο 1, 26. 37ο 1, 26. 38ο 1, 26. 39ο 1, 26. 40ο 1, 26.
41ο 1, 26. 42ο 1, 26. 43ο 1, 26. 44ο 1, 26. 45ο 1, 26. 46ο 1, 26.
47ο 1, 26. 48ο 1, 26. 49ο 1, 26. 50ο 1, 26. 51ο 1, 26. 52ο 1, 26.
53ο 1, 26. 54ο 1, 26. 55ο 1, 26. 56ο 1, 26. 57ο 1, 26. 58ο 1, 26.
59ο 1, 26. 60ο 1, 26. 61ο 1, 26. 62ο 1, 26. 63ο 1, 26. 64ο 1, 26.
65ο 1, 26. 66ο 1, 26. 67ο 1, 26. 68ο 1, 26. 69ο 1, 26. 70ο 1, 26.
71ο 1, 26. 72ο 1, 26. 73ο 1, 26. 74ο 1, 26. 75ο 1, 26. 76ο 1, 26.
77ο 1, 26. 78ο 1, 26. 79ο 1, 26. 80ο 1, 26. 81ο 1, 26. 82ο 1, 26.
83ο 1, 26. 84ο 1, 26. 85ο 1, 26. 86ο 1, 26. 87ο 1, 26. 88ο 1, 26.
89ο 1, 26. 90ο 1, 26. 91ο 1, 26. 92ο 1, 26. 93ο 1, 26. 94ο 1, 26.
95ο 1, 26. 96ο 1, 26. 97ο 1, 26. 98ο 1, 26. 99ο 1, 26. 100ο 1, 26.

την αλχημείαν της και με έλεημοσύνην».¹⁵⁴ Το «με κρίσιν» σημαίνει με δικήν και κρίσιν και τιμωρίαν τῶν ἐχθρῶν. 7 Α Τό «με έλεημοσύνην» σημαίνει με πλουσίαι φιλανθρωπίας. Έδώ τοὺς υπόσχεται δύο πάρα πολὺ μεγάλα δώρα και τό ότι θα άπολαύσουν αὐτοί μεγάλην ευφροσύνην, από τα όποια τό καθένα χωρστά και μόνοι του είναι εἰς θέσιν να προσφέρη με γιστήν τέρας. Ὅταν όμως συμβαδίσουν και τά δύο, ή ευφροσύνη θα είναι άπεριγραπτος. Και προ πάντων προσέθετε τό «με έλεημοσύνην» διότι ήθελε να δείξη, ότι επαναφέροντα μετά από την μακροχρόνιον αλχημείαν εις την πατρίδα, ήχι έπειδή έτιμωρήθησαν όπως έπρεπε και έπειδή άπεκόπησαν ριζικά τά άμαρτήματα των, άλλ' έξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας τα, και ότι ή σωτηρία των είναι άποτέλεσμα περισσότερο ευσεπταγχνίας παρά άνταποδόσεως και άμοιβῆς. Β «Καί θα συντριβούν οι παράνομοι κατόικοι σου και οι άμαρτωλοί σου διά μάς».¹⁵⁵ Τούτο είναι τρίτον είδος ευεργεσίας, τό να μη ύπάρχη κανείς, ο όποίος παραιοῖται, και όδηγεῖ εις την άπάτην, αλλά να άπομακρυνονται από τό μέσον οι διάσκαλοι τῆς πονηρίας. «Καί εκείνο οι όποιοι εγκατέλειψαν τόν κύριον θα εξολοθρευθούν».¹⁵⁶ Οι άσεβεις, λέγει, θα καταστραφούν έντελῶς. Διότι τώρα θα κατασχυνθού οἱ οἱ διά τά είδωλά των τά όποια έπρότμοσαν».¹⁵⁷ Ωριαμένο, προσπαθούν να συνδέσιν τους λόγους τούτους με γεγονότα τοῦ παρόντος. Ἀλλ' ήμεῖς δέν θα κατηγορήσωμεν εκείνους και θα ακολουθήσωμεν την εξέλιξιν τῶν γεγονότων. Διότι αὐτά είναι εκείνα, τα όποια λέγει, ότι θα συμβούν κατά την έφοδον τῶν ἐχθρῶν. C Διότι έβλογα από τα ίδια τα γεγονότα θα αἰξηθῇ πολύ ή έντροπή εκείνων, οι όποιοι ελάτρευον τά είδωλα, βίαν, ενώ ο θαρραλὸς λεηλατοῖ την χώραν και πολιορκεῖ την πόλιν και κρατεῖ όλους κλεσμένους ὡς εἰς δίκτυα. Δε, ύπάρχει έξ αἰτίας τῆς εγκαταλεψείας των ἐκ μέρις του Θεοῦ, κανείς, ο όποίος θα τους εοήθησιν και θα άπομακρυνῇ τό σέλιος εκείνο τῶν ανθρωπῶν. «Τά όποια έπρωτμοσαν» Με τά όποια εἶχον άσχοληθεῖ με πάλιν ζηλον, λέγει. «Καί θα κατασχυνθού οἱ διά τά γλυπτά

153 1ο 1, 27.
154 1ο 1, 28.
155 1ο 1, 28.
156 1ο 1, 28.
157 1ο 1, 28.

των, τὰ ὅποια ἐποίησαι.» ¹⁷ Μὲ τὴν ἴδιαν τὴν διήγησιν ἐκ-
ταξεύει, κατηγορίαν ἐνοητικῶν των πράγματι, ἢ το ἀρκε-
τὸς, ἀκόμη καὶ πρὶν ἀπὸ τὰς συνεπειὰς τῶν τραυμάτων
των, καὶ μόνον ὁ τρόπος τῆς τῆς αὐτῆς κατασκευῆς εἰδω-
λων νὰ τοὺς κατασχῶν. Διότι, τί εἶναι αἰσχροτέρων ἀπὸ
τοῦ νὰ κατασκευῇ κανεὶς Θεὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ,
«Καὶ θὰ κατεντροπισθεύω δ' αὐτοὺς εἰδωλολατρικούς κη-
πους, εἰς τοὺς ὁποίους ἡγάριστε τὸν ἥ ψυχὴν των» ¹⁸ D
Διότι δὲν προσκυνουσι θεοῖς μόνον ἑδῶνα, ἀλλὰ
λάτρευον ἀκόμη καὶ δένδρα εἰς κήπους «Θὰ γ' νουὺ ὡς
τὸ δένδρον τερέθινθος, τοὺ ὁποῖα ἔπασον τὰ φύλλα» ¹⁹
φύλλα δηλαδὴ εἶναι, τὰ εἰδωλα ἢ αὐτοὶ οἱ κατοικοὶ τῆς
πόλεως. Ἐφερον ὡς παράδειγμα τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ
δένδρου, καὶ ἐπειδὴ ἐφύετο καὶ ἐξοχὴν καὶ εἰς με γάλην
ἐκτασσιν εἰς τοὺς τοῖποι των καὶ ἔπε δὴ ἔφερε πάρα πολλά
ἀνθὴ καὶ φύλλα ὅταν εὐρίσκετο εἰς τὴν πλήρη ἀνάσσειν
καὶ, ἐφαίνετο ἀσχημότερον ὅταν ἀπέρριπτε τὰ φύλλα
«Καὶ ὡς κήπος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχε ὕδωρ» ²⁰ H δειτέροι εἰ-
κὼν εἶναι πρὸ σαφὲς ἀπὸ τὴν προηγουμένην καὶ κάμνε,
ὅς, ὅποια τὰ λόγια τὰ ὅποια ἐλέχθησαν ὡς σχόλια δ' αὐ-
τὴν προηγουμένην. Αὐτὰ τίποτε δὲν εἶναι πιο εὐχάριστον
ἀπὸ τὸν ἀνδριανένου κήπον B καὶ τίποτε δὲν εἶναι πιο ἁ-
χαρον ἀπὸ τὸν ἐξηραμένον κήπον. Αὐτὰ θεοθεῖας καὶ τὰ
δύο συνεθέσαν εἰς τὴν μετὰ τὴν ἐκείνην. Διότι, πᾶντοτε
ἦτο ἡ ἀριστή καὶ ἡ λαμπροτάτη στολίσμένη με ἀναρίστη
τα στολίσια. Παρὰ ταῦτα ἔγενε ἡ πρὸ ἀσχημ. καὶ ἡ πρὸ ἀ-
σχημ. ἀφοῦ ἀπέθεκε τὸσον αἰφνιδίαν τὸν θηοσεῶν τῆς
μεγαλοπρεπείας τῆς «Καὶ θὰ εἶναι ἡ δύναμις των ὅπως
ἡ καλὰ αὐτὰ τοῦ κοπανισμένου λιναρίου» ²¹ 18 A. Αἱ προη-
γουμέναι μὲν εἰκόνες παρελήφθησαν διὰ νὰ δηλώσωσι τὸ
ἁχαρον καὶ τὴν ἀσχημίαν, αὐτὴ δὲως παρελήφθη διὰ νὰ
φανερῶσι τὴν ἀδυναμίαν. Ὅλα αἱ εἰκόνες εἶναι πάρα
πολὺ εὐκρινεῖς καὶ ἔχουν μεγάλην σαφήνειον καὶ λάμψιν.
«Ὡς ἡ καλὰ αὐτὰ τοῦ κοπανισμένου λιναρίου», δηλαδὴ ἀ-
δυνατοί. «Καὶ τὰ ποιητὰ ἔργα των ὡς σπινθήρες πυ-
ρός» ²² Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δεῖκναι, ὅτι τὰ κακὰ προ-

107	H: 1 29
108	H: 1 29
109	H: 1 30
110	H: 1 30
111	H: 1 31
112	H: 1 31

έρχοντα, ἀπὸ τοὺς ἰδίους. Καὶ τὴν ἀχμαλώσειν αὐτοὶ
τὴν ἐγέννησαν, καὶ τὴν κάμινον αὐτοὶ τὴν ἤνασαν. Διότι,
ὅπως ἀκριβῶς οἱ σπινθήρες ὅταν πίπτουν εἰς εὐφλέκτους
ὕλας, δημιουργοῦν ἐστίας πυρός, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον
καὶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν, ἀφοῦ συνεκεντρώθησαν ἤνα-
σαν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ «Καὶ θὰ κατακαοὺν συγχρόνως
οἱ ἄνομοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ δὲν θὰ ὑπάρχη κάποιος
νὰ σβῇ τὴν πυρκαϊάν» ²³ B Δ. αὐτὴν ἀκόμη φοράν ἀπο-
καλεῖ τὴν σπηρίαν. Ἡ αἰτία εἶναι πάλιν ἡ ἴδια. Ὅχι δ' αὖ-
τὰ ὀδηγηθῶν εἰς τὴν ἀπόγνωσιν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποτινά-
ξωσι τὴν μεγάλην ραθυμίαν ἀφοῦ δεχθῶν θεοθεῖας με-
αὐτὸν τοῦ τρόπου ἰσχυρὸν φόβον. Ἐπίσης καὶ κατὰ ἄλλο
ὕποπαισεται ἐδῶ, τὸ ἀκαταμάχητον δηλαδὴ τῆς δυνάμε-
ως τοῦ καὶ δὲ, ὅταν αὐτὸς τιμῶρη καὶ λάμψαν ἑκδίκη-
σιν, οὐδεὶς θὰ δυνηθῇ νὰ προσβάλῃ ἀντίστασιν καὶ νὰ ἀ-
ποτρέψῃ τὰ δεινὰ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

«Ὁ λόγος, ὃς ὁποῖος ἐγνεπρος Ἡ-
σαΐαν, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀμώς»¹ C

Ἀπὸ τὸ χωρὸν τοῦτο γίνεται φανερόν, ὅτι δευ. ἐξ-
φώνησαν οἱ προφῆται ἐκαστὸς ἑκάστης τῆς προφητείας, ἀλλὰ,
ἀφοῦ ἐνεπνεύοντο εἰς διάφορα χρονικά σημεῖα, ἀπὸ γαλ-
λόν ὡρισμένης περιόδου, αἱ ὁποῖαι συγκεντρώθησαν
μετὰ ταῦτα εἰς ἓνα σῶμα καὶ ἀπετέλεσαν ὁλοκλήρην θ-
βλῶν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀρχίζει τὴν προφητείαν μετὰ
τὸν τὸν τρόπον. Τοῦτο γίνεται εἰς ἡμῶς φανερόν καὶ σα-
φές διὰ μόνον ἀπὸ τῶ χωρίου τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ
χωρία μετὰ τὰ ὅποια, εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου, καθο-
ρίζει τὸν χρόνον τῶν γεγονότων. Εἰς ἄλλο μὲν σημεῖον
λέγει «ἔτος κατὰ τὰ ὅποια ἐσθλῆθη ὁ Νάβαρ εἰς τὴν
Ἀζωτὸν»² εἰς ἄλλο δὲ «καὶ συνέβη κατὰ τὸ ἔτος, κατὰ
τὰ ὅποια ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ὁζίας, εἶδον ὅτι ἐκάθηντο
ὁ Κύριος ἐπάνω εἰς ὑπερμεγέθη καὶ μετέωρον θρόνον»³
Ὅπως ἀκριβῶς αἱ ἑπταστολαὶ τοῦ Παύλου καὶ τὰ Εὐαγ-
γέλια. Δι' ἐτοὶ καὶ αἱ προφητεῖαι δὲν συγκεντρώθησαν
αὐτόματα εἰς ἓνα σῶμα ἀλλὰ, ὅπως ἀνεφέρουν προηγου-
μένως προοδευτικὰ καὶ εἰς ὁ ἀφορμὰ χρονικὰ σημεῖα. Αὐ-
τὴ εἶναι ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποῖαν ἡ ἀρχὴ τοῦ παρόντος λό-
γου εἶναι ὁ ἀφορμὸς τοῦ προηγουμένου. Καὶ διὰ μόνον διὰ
ταῦτα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἡ ὑπαθεύς, περὶ τῆς
ὁποίας πρόκειται νὰ ἀμύληση ἀφ' ἑνὸς μὲν δ' ἀστέλλεται
καθ' ὑπερβολὴν καὶ πρόπον ἀπὸ τὰ προηγουμένα, ἀφ' ἑτέ-
ρου δὲ θεωρεῖται ἀνωτέρας διὰ τὴν κάμινε λόγον εἰς ἡμῶς
διὰ τὴν κλήσιν τῶν ἐθνῶν διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ
κινήματος, διὰ τὴν γνῶσιν, ἣ ὁποία θὰ ἐκπλωθῇ εἰς ὁ-
λοκλήρην τὴν οἰκουμένην, καὶ διὰ τὴν εἰρήνην ἣ ὁποία θὰ
καταλάβῃ τὴν γῆν. Ἀν τωρὰ ἀναφέρῃ τὴν Ἰουδαίων καὶ
τὴν ἑρουμενῶν, διὰ καὶ πρόκειται νὰ ἀσχυλῇ μετὰ

τοῖον ἐξῆς θέματα, τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον. Ἐν αὐτῇ
τὸ λεγόμενον ἦτο προφητεία ἡ ὁποία ἐπὶ ἓνα διάστημα
ἐκαλύπτετο καθ' ὁλοκλήρην ἀπὸ τῆς προσηγορίας τῶν
ὀνομάτων. Καὶ ὁ Δαυὶδ, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γράψῃ τὴν
ἐβδομηκστὴν πρῶτον ψαλμὸν, ἀνέφερεν αὐτὸν εἰς τὸν
Σολομῶνα, ἀλλὰ εἰς συνεχείᾳ εἶδε πολὺ περ σότερα ἀπὸ
τὴν ἀξίαν τοῦ Σολομῶντος, ἢ μᾶλλον πολὺ περ σότερα
ἀπὸ τὴν ἀξίαν ὁλοκλήρην τοῦ ἀνθρώπου γένους. Διὰ
οὐδεὶς ἀκόμη καὶ ἀπὸ τοὺς πᾶρα πολλοὺ παραλόγους, θὰ
ἤδυνοντο νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνθρωπ-
νὴν φύσιν αἱ φράσεις «θὰ παραμύνη λαμπρὸν καὶ ἀκατά-
λυτον ὡς ὁ ἥλιος τὸ ὄνομα τοῦ»⁴ καὶ «ὁ θρόνος τοῦ θ-
εοῦ εἶναι αἰώνιος ὡς ἡ σελήνη»⁵ καὶ ὅμοια. ταῦτα εἰδούς
¹⁹ Α. Το ἴδιο συνέβη καὶ μετὰ τὸν Ἰσάκ, ὅταν ταῦτα, τὰ
ὁποῖα πρόκειται νὰ εἴπῃ τῶρα ὁ Ἡσαΐας, καὶ περισσώτε-
ρα ὑπὸ αὐτῶν προεφήτευσεν. Διὰ τὴν κλήσιν τῶν
ἐθνῶν ἀνέφερε καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ
τῶν χρόνων, κατὰ τὸν ὅποιον ἐπρόκειτο νὰ ἐμψανθῇ ὁ
Χριστός.⁶ Ὅτε ἐκεῖνος ἐνεφανίσαι γυμνὴν τὴν ἀλήθειαν,
ἀλλὰ ἀφοῦ ἀπεκρύψε κατὰ ἀπὸ τὴν προσωπιδία τοῦ ὀ-
νόματος τοῦ Υἱοῦ ἐκεῖνος, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ εἴπῃ
κατὰ τέτοιον τρόπον προεφήτευσεν αὐτῶν, ὥστε ἄλλος μὲν
νὰ νομίσῃ ὅτι ἀναφέρει τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶν εἰς τὸν
Ιουδα, ὅπως ὁμοῦ μαρτυρεῖ αὐτὰ τὰ γεγονότα προφη-
τεῖται ἐκεῖνος, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ φέρῃ εἰς πέρας ὁ
Χριστός. Διὰ τὴν οὐτε προσδοκίαν τῶν ἐθνῶν ἐγνεῖ ὁ Ιου-
δας, οὐτε πάλιν ἐδοξάσθη τότε ἡ φυλὴ διὰ κατεστράφη
τὸ κράτος τῶν ἀλλὰ διὰ αὐτὰ ἐπραγματοποιήθησαν, διὰ
ἧλθεν ὁ Χριστός. Β. Ἄν δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἤθελον ἀνακρί-
νει ἀποκρούσει αὐτὸν τὸν νόμον τῆς προφητείας, θὰ ἤλεγ-
χοντο ἐκκαλὰ μάλιστα καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐλέχθη-
σαν, ἔαν καίτοις ἀφοῦ ἐρμηνεύει λεπτομερῶς τὰς προ-
φητείας καὶ ἐξηγεῖ καθεὶ λόγον μετὰ τὴν ἀρμόζουσαν προ-
σοχήν, ἤθελε προσπαθῇ νὰ ταυρίσῃ ἀρμονικὰ τὰς
προφητείας μετὰ τὰ γεγονότα. Διὰ τὴν ἀποφράξιν τὰ σπ-
ματα μετὰ τὸν πλοῦτον τῶν, διὰ τὴν ἀποφράξιν τὰ σπ-
ματα μετὰ τὸν πλοῦτον τῶν, διὰ τὴν ἀποφράξιν τὰ σπ-
ματα μετὰ τὸν πλοῦτον τῶν, διὰ τὴν ἀποφράξιν τὰ σπ-
ματα μετὰ τὸν πλοῦτον τῶν, διὰ τὴν ἀποφράξιν τὰ σπ-

1 H: 2 1
2 H: 20 1
3 T: 6 1

4 H: 2 1 17
5 H: 2 1 17
6 J: 49 8 17

παθήσω νά φανερώσω ἀποδεκνύων, ὅτι πολλοί προφητεῖαι ἐλέγχθησαν μὲν εἰς τοὺς ἀρχηγούς των φυλῶν, ἐξεπληρώθησαν ὅμως εἰς τοὺς ἀπογόνους των. Ἀφοῦ ὁὖν φέρω ὡς παραδειγμα μίαν ἢ καὶ δευτέραν ἱστορίαν. Ὁ θὰ ἔλθῃ εἰς τὸ συζηταυμένον θέμα. Πράγματι ὅταν προέλεγεν ὁ Ἰακώβ τὰ μέλλοντα νά συμβοῦν εἰς τὸν Συμεῶν καὶ τὸν Λευί, ἀφοῦ τοὺς ἐκάλεσε, τοὺς προσεφώνησε μὲ τὸ «Συμεῶν καὶ Λευί ἀδελφοί», καὶ ἀφοῦ ἐμέεα τὴν παρὰ νομον προῶν των καὶ τὴν ἀδικον σφαιγὴν, ἣ ὅπου εἰ γινε εἰς θάρος των Σκλημῶν, ἐν συνεχείᾳ εἶπε «Θα δικασκοῦνται μετὰ τῶν ἄλλων ἀπογόνων των ὡς τοῦ Ἰακώβ καὶ θὰ διασπαροῦν εἰς τὸν ἱσραηλιτικὸν λαόν». Δὲν θὰ ἡδυνάτο θεοδώς νά ἰσχυρῶθαι κανεὶς, ὅτι ἐπραγματοποιήθη τοῦτο εἰς τὸν Λευί καὶ τὸν Συμεῶν, ἀλλὰ εἰς τὰς φυλάς, αἱ ὁποῖαι προῆλθον ἀπὸ αὐτῶν. Καὶ πραγματικὰ ἡ φυλὴ τοῦ Λευί διεσκορπίσθη ἀπὸ κάθε φυλῇ ἔλαβε τὸ ἕν δέκατον αὐτῆς. Καὶ ἡ φυλὴ τοῦ Συμεῶν, ἣ ὁποῖα ἔπαθε σχεδὸν τὰ ἴδια, ἀφοῦ ἐκλήρωθη μετὰ τὸν δὲκατον φυλῶν δὲν ἔλαβεν, κληρονομίαν μὲ ὀριζόμενα σύνορα καὶ αὐτοτελῶς ὀργανωμένην, ὅπως κάθε μίᾳ ἀπὸ τὰς ἄλλας φυλάς. ⁹ Ὁ Ἐπίσης ὁ Ἰακώβ, ὅτι καὶ ἐδέχθη εὐλογίας ἀπὸ τὸν πατέρα του, οὐδέμιαν ἀπὸ αὐτῶν ἀνέλασεν ὁ ἴδιος. Διότι ὁ μὲν πατήρ προέλεγε δι' αὐτὸν χρόνους καρποφόρους καὶ συνεχῆ κυριαρχίαν ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ οὗτος ὅμως καὶ ἐσπερίτω ἀκόμη καὶ τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ἐδούλευεν ὡς δοῦλος διὰ τὴν τροφὴν τοῦ, καὶ τὸσον πολὺ ἀπέχετο ἀπὸ τοῦ νά εἶναι κυριὸς τοῦ ἀδελφοῦ του, ὥστε ἐκινδύνεε αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς του ἀπὸ αὐτοῦ. ¹⁰ καὶ ὅταν ἐπαῖ συνεθῇ μόνον μὲ μεγάλαν φόβον νά τὸν συναντήσῃ ἐπιοτιμῆσε νά τὸν ἀποφύγῃ καὶ νά σωθῇ. ¹¹ Ἰδοὶ πῶς θὰ ἡδυνάμεθα νά σχολιάσωμεν ὁ αὐτὰ. Ὅτι εἶναι ἡ προφητεία ψεύδος. Μὴ γένοιτο! Ἀλλὰ δυνάμεθα νά εἰπώμεν, ὅτι, πολλὰκις ὁ χαρακτὴρ αὐτῆς εἶναι τοιοῦτος ὥστε νά ἀποδίδῃ τὰ μέλλοντα νά συμβοῦν εἰς ἄλλους

⁹ Ἰσα. 49, 5 εἰ.
¹⁰ Ἰσα. 19, 25. Ἰσα. 19, 25. Ἡ φυλὴ τοῦ Συμεῶν θὰ εἶχε μερίδα ἐκείνη τῆς μερίδος τοῦ Λευί, τὴν φυλὴν. Διὰ τοῦτο ἐκλήρωθη μετὰ τὸν Λευί φυλῶν. Τελικὰ ἔλαβεν ἀπορρέοντα, πᾶσι καὶ νῦν καὶ, μερίδας τοῦ Ἰσραὴλ.
¹¹ Ἰσα. 27, 27 εἰ.
¹² Ἰσα. 27, 27 εἰ.
¹³ Ἰσα. 28, 28 εἰ.

ἐνῷ κατὰ ἀπὸ τὰ ὀνόματα κρύπτονται. ἄλλα πρόσωπα, καὶ νὰ μεταχειρίζεται ἄλλα ὀνόματα εἰς τὴν θέσιν ἄλλων. Τοῦτο συνεθῇ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Χαναάν. Δὲν οὔτε βλέπομεν αὐτὸν νά ὑπηρετῇ ὡς δοῦλος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ, οὔτε θεοδώς νά ἀποδεκνύεται ψεύδους ἢ κατάρτας ἀλλὰ νά ἐκπληρώνωνται εἰς τοὺς Γαθαῖαντας ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπροφητεύθησαν διὰ τοῦ Χαναάν. Καὶ πράγματι, ἐκεῖνο τὸ ὅπου ἐλέχθη, ἦτο προφητεία μὲ μορφήν κατάρτας.

¹² Ἀ. Αφοῦ λατὸν ὑπάρχουν τὸσον μεγάλα καὶ τέτοια εἶδους παραδείγματα, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς ὅτι πολλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐλέγχθησαν, ἀναφέρονται μὲν εἰς ἄλλους ἐκπληρώνοντα ὅμως εἰς ἄλλους, καὶ ὅτι μεταχειρίζονται ὀνόματα οἱ προφῆται, τί τὸ παράδοξον, εἰ καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὁ προφήτης ἀφοῦ παραθέτει τὰ ὀνόματα τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, προλέγει διὰ τὴν Ἑκκλησίαν. Διότι, ἐπειδὴ ὁ λόγος τοῦ ἀνεφέρετο εἰς ἀγνωμοσύνας, οἱ ὁποῖοι ἐφόνευον προφήτας ἔκαον τὰ θεῖα καὶ κατέστρεφον ἐκ θεμελίων τὰ θυσιαστήρια, δικαιολογημένα διετηρεῖτο «το κάλυμμα» κατὰ τὴν ἀνάγκην τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης» καθὼς ἀναφέρει ὁ μακάριος Παῖλος. Ἐάν ἐγνώριζον τὴν δύναμιν Β τῆς περὶ τοῦ Χρ. στοῦ προφητείας, θὰ ἡδυνάτο νά ἐξαφανίσουν τὰ θεῖα. Ἀφοῦ δὲν τὸν ἐαβόσθησαν, ὅταν ἦτο παρὼν καὶ ἐτελοῦσε θαύματα καὶ εἶδε πραγματικὰ τεκμήρια τῆς δυνάμεως τοῦ καὶ τῆς συμφωνίας καὶ τῆς ὁμονοίας μὲ τὸν Πατέρα ὅτε ἀπεσώθησαν ἀπὸ κάθε ἐπιχειρήσεως ἐναντίου του, μέχρις ὅτε τὸν ἐσταύρωσαν, οὐδὲν ὡς θεοδώς θὰ ἐλπιούντο εἰς κείνους, οἱ ὁποῖοι ὠμολοῦσαν δι' αὐτόν, τοὺς ὁποῖους καὶ χωρὶς αὐτῶν τὰς προφητείας, συνεχῶς τοὺς ἐλθοῦσιν ἔλαβον. Διὰ τοῦτο πρὸς χάριν αὐτοῦ τοῦ προσώπου συσκόζον τὰς προφητείας καὶ χρησιμοποιοῦν ὀνόματα συγγενῶν καὶ γινώσκων των. Ὅτι θεοδώς δὲν ἀναφέρεται ὁ λόγος εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ, θὰ τὸ γνωρίζωμεν μὲ ἀκριβείαν, εἰ φέρωμεν εἰς τὸ μέσον καὶ σχολιάσωμεν κάθε λέξιν ἰδιαίτερα. ¹³ Ὅτι κατὰ τὰς ἐσχάτας ἡμέρας θὰ γίνῃ ἐμφανὲς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου. ¹⁴

¹² Β. Ἰσα. 2, 14.
¹³ Ἰσα. 2, 2.

Παρατήρησε τὴν ἀκριβολογίαν τοῦ προφήτου, ὅτι δὲν ἀναφέρει μόνον τὰ γεγονότα ἀλλὰ παρὰ ὀρθῶς, καὶ τὸν χρόνον. Διότι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον λέγει ὁ Παῦλος μετὰ τὸ «ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου»¹⁴ καὶ εἰς ἄλλο μέρος πάλιν, μετὰ τὸ «εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν»¹⁵ τοῦτο τὸ λέγει ὁ προφήτης μετὰ τὸ «κατὰ τὰς ἐσχάτας ἡμέρας». Ὁρῶς καλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἀκατανίκητον τῶν δογμάτων. Εἰς αὐτὴν συμβαίνει πραγματικῶς, ὅτι καὶ εἰς τὰ ὅρη καὶ ἐν ἀκρόμῃ τὰ προσβάλλου ἀνερρίψηται, στρατιῶται οἱ ὅποιοι τευνώνου, τὰ τόξα ρίπτου, δόρατα καὶ φέροι, πολὺ ὀρεκτὴ καὶ ἡγχανάς, εἰς ἐκεῖνα μὲν δὲν θὰ ἡμπορέσονται νὰ προεβήσονται οὔτε τὴν παρὰ κρῖν θλάσιν αὐτοὶ δὲ, ἀφοῦ ἀπολέσονται τὴν δύναμιν τῶν ἰδίων ἀποχωρήσουσι. Τὴν ἴδιαν τύχην εἶχον οἱ αἰδοὶ ἐπαλεῖψαν τὴν Ἐκκλησίαν Αὐτὴν μὲν, δὲν κατάρθουσαν νὰ κλονίσαι, οἱ ἴδιοι θυμῶς, ἀφοῦ ἀπώλεσαν τὴν δύναμιν τῶν κατεντροπιάσθησαν. Ἐνῶ κατὰ φερὸν κτύπημα, διελύοντο, ἐνῶ ἐρριπτοὶ θέλη, ἔχονον τὰς δυνάμεις τῶν, καὶ ἐνῶ ἐπολεμοῦσαν ἐνικνόντο ἀπὸ τοῦ ἀσθενεῖς. Τοῦτο εἶναι, παρὰ τὸν τρόπον νίκης καὶ δυνατοῦ ὄχι, εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ μόνον εἰς τὸν Θεόν. Διότι τὸ ἀξιοθαύμαστον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι ὅχι, τὸ ὅτι ἐνίκησεν, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἐνίκησε ὑπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις. Διότι, ὅτι καὶ ἐπλήττετο ἐδῶκετο καὶ κατεκρίτετο μετὰ ἀνὰ θυμῶς τοῦ τρόπου ὄχι μόνον δὲν ἐσμεκρίνετο, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἐμεγαλύνετο καὶ ἐκείνοι, οἱ ὅποιοι ἐτολμοῦσαν νὰ πράξουν αὐτὰ κατεστρεφοντο μόνον ἀπὸ τὴν δυστυχίαν τοῦ ἀντιπάλου. Ἐπειὶ ὁ Θεὸς καὶ νυνὶ ὁ ἀδύνατος εἰς τὸν σιδηρὸν δηλαδὴ καὶ μόνον τὸ κτύπημα ἐξουθενῶν τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ὁ ὅποιος τὸ διδίδει καὶ ὅτι, κάμμουσι τὰ κοίτην ὄντου εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὰ κλάωσιν, δηλαδὴ αὐτὰ μὲν δὲν χάνουσι τὴν ἀξίαντα μετὰ τὸ λάτρεσθαι, θυμῶς ματαιώνουσι τὰ πόδια, τὰ ὅποια τὰ κλάωσιν. Διὰ τοῦτο λαοὶ ἐκόλεσαν ὁρῶν τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐάν θυμῶς δὲν δεχέται, ὁ Ἰουδαῖος τὴν μεταφάσαν, πάλιν ὡς ἐλεγχθῇ ἀπὸ τὴν ἴδιαν τὴν ἀποφύγαν. Διότι ὁ Ἰουδαῖος ὁ προφήτης εἶπεν ὅτι, θὰ βασικήσονται καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ ὅτι θὰ σφωρῇ πρὸς τὴν ἑκείνη καὶ με-

14. Γαλ. 4, 4.
15. Εφ. 1, 10.
16. 1 Κο. 11, 6 καὶ 20, 26.

λίσσας¹⁷ καὶ ὅτι, θὰ στρέψη κατὰ τῶν Ἰουδαίων ὀρεκτικὸν ποταμὸν. Ἐπειδὴ δὲν ἤθελον αὐτοὶ νὰ ἔχουν τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλαίου.¹⁸ 2. Α' Ἐάν κανεὶς δεχθῇ αὐτὰς τὰς φράσεις κατὰ γράμμα, τὸ περιεχόμενον τῶν εἶναι πολὺ ἀκατανόητον. Διὰ τὰς ἀντιλήψεις τὸ πνεῦμα τοῦ πρέπου, ἀφοῦ δεχθῶμεν ἐκεῖνα, τὰ ὅποια σημαίνονται δι' αὐτῶν, νὰ δώσωμεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ποικίλον εἰς τὴν σεράσει τῶν νοημάτων. Ποῖον νοῦμα λοιπὸν ἔχου, αὐτὰς. Μὲ τοὺς λυκοὺς καὶ τὰ ἀρνία δηλώνει, τὴν θηριώδη καὶ τὴν προεῖαν συμπεριφορὰν τῶν ἀνθρώπων μετὰ τὰς μίαιας τὴν ἀναίδειαν τῶν Αἰγυπτίων, μετὰ τὸν ποταμὸν τὴν ὀρεκτικὴν τῆς θορυβικῆς ἐκστρατείας, καὶ μετὰ τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλαίου τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιεικειαν τοῦ τότε ἀρχόντος, τοῦ βασιλέως τῶν Ἰουδαίων Κονεῖς θεοφίλου ἀκαμῆ καὶ ὁ πῶς ἀνόητος, δὲν θὰ μᾶς φέρῃ ἀντίρρησην δι' αὐτὴν τὴν ἐρμηνείαν. Β' Διὰ τοῦτο ἐδηλώθησεν ἐκεῖνα μετὰ ἄλλα ὀνόματα, ἔτσι ὑπενοήθη μετὰ τὴν λέξιν ὁρῶν τὸ στερεόν τοῦ ἀμετάκλητον, τὸ ὑψηλόν καὶ τὸ ἀπάρρητον τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ διότι καὶ ἄλλος προφήτης παρομοιάζει μετὰ τὸν ἐκεῖνον, οἱ ὅποιοι ἔχου ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Θεόν, καὶ δεικνύει τὸ ἀκαταγνώριστον αὐτῶν «ἐμφανές». Τοῦτο δὲν ἔχει ἀνεγκλήτως λογικὴν ἐρμηνείαν. Μόνον καὶ μόνον αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνεις τῶν πραγμάτων ἐκπέμπει πᾶσι ἰσχυρὰν ἀπὸ τὴν σάμπι γὰ φωνήν καὶ δεικνύει τὴν περίσπτον θέσιν τῆς Ἐκκλησίας. Διότι οὔτε ὁ ἥλιος οὔτε τὸ φῶς τοῦ εἶναι, τόσο φωτεινὰ, ὅσοι εἶναι λαμπρὰ τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Διότι, ἐὰν οἶκος τοῦ Θεοῦ εὐρυσκεταὶ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων.¹⁹

Γ' Πῶς θὰ ἐρμήνευε τοῦτο ὁ Ἰουδαῖος. Διὰ τὸ δὲν εὐρυσκεταὶ ὁ ναὸς εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, θυμῶς ἡ δυναμὶς τῆς Ἐκκλησίας ἡγήσεται τὸν Ἰσραὴλ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅπως ὁ οἶκος ὁ ὅποιος εὐρυσκεταὶ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων, εἶναι ὁρατός ἀπὸ βλαύς, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἔτι, περισσότερον, ἔγινε καὶ αὐτὴ καταφανέρας εἰς οὐρανὸν τοὺς ἀνθρώπους, ἐκαὶ θὰ ὀψωθῇ ἐπάνω ἀπὸ τὰ θάλασσιν.²⁰ Ὁ προφήτης ἡρμήνευσεν αὐτὸ τὸ ἴδιον πάλιν, τὸ ὅποιο οὐδέποτε συνέβη εἰς τὸν ναὸν οὔτε οὔτε ἐφαίνετο ὅτι εὐρυσκεταὶ εἰς μεγίστην ἀκμὴν. Πῶς ἦτο δυνατόν

17. Π. 1, 18.
18. 1 Κο. 8, 6, 7.
19. 1 Κο. 2, 2.
20. 1 Κο. 2, 2.

τόν νά συμῆθῃ τοῦτο. ἀφοῦ πολλάκις περιεφρονεῖτο καί ἀπό τοῦς ἰδίοις τοῦς Ἰουδαίους καί κατεστρέφετο ἐκ θεμελίων ἀπό τοῦς θαρσύνους. **Δ** Ἡ δύναμις ὁμῶς τῆς Ἐκκλησίας κατεπολεμήθη μὲν πιο σφοδρά ἀπὸ ἐκείνων, καί ἀκόμη περισσότερο, οὐδέποτε ὁμῶς ὑπετάχθη εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν. ἀλλ' ἐμεγαλύνετο καί ἐλάμπρυνετο ἰδιαίτερα ἀπὸ τοῦς πολέμιους. τότε θεσπιάς ἐνεφανίσθησαν οἱ δῆμοι τῶν μαρτύρων τότε τὰ πλήθη τῶν ὁμολογητῶν, τότε ἀπέθεκε κινεῖτο αἱ ψυχαὶ πιο ἀλόγιστο ἀπὸ τὸν σκληρὸν καί ἐλαμπρὸν καλῶτερον καί ἀπὸ τὰ ἄστρα. Τὰ μὲν σώματα αὐτῶν κατεκόπτοντο, τὸ φρόνημα ὁμῶς τῆς ψυχῆς δὲν ἐνέκατα, ἀλλ' ὑπερσχυε καί ἐλάμπραιε τοῖς στέφανον τῆς νίκης. Ποῖος εἶδε, ποῖος ἤκουσε ὅτι, ὁ φόβος προσφέρει, στέφανον καί ὅτι ἡ σφανὴ φέρει νίκη. Ἐ καὶ ὅτι τότε δοξάζετο περισσότερο τὸ στρατοπεδόν, ὅταν φαίνεται ὅτι σφοδρὸνται περισσότεροι ἥτρωται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, «Καὶ θὰ προστρέξουν εἰς αὐτὸ τὸ ὅρος ὅλα τὰ ἔθνη»²¹. Ἐνῷ προχωρεῖ εἰς τὴν προφητεὶαν γίνεται πιο σοφὴς ὁ προφήτης, ξεσκεπάζει περισσότερο τὸν λόγον, ἐκθέτει μὲ πιο διουγιῇ τρόπον τὴν προφητείαν καί μὲ μεγαλότερον ἀκριβεῖαν ἀπορροᾷ τὰ σπύματα τῶν Ἰουδαίων. Δεῖν θὰ ἠμπορεῖσαι, θεσπιάς νὰ ἀποδώσῃς εἰς τὸν νάον τῶν τὸ νόημα αὐτοῦ τοῦ χωρίου καὶ ἂν ἀκόμη δείξουν, μετὰ τὸν θεσπιάς ἀνασχίσεις, ὅτι εἶχεν ἀπαγορευθῇ καί εἶχε ἐμποδισθῇ μὲ ὑπερβολικὸν τρόπον ἡ εἰσοδος τῶν ἐθνικῶν, εἰς τὸν νάον ἵσα δυνάμι ἀναφέρω μόνον τὴν ἀπαγορεύειν τῆς εἰσοδος εἰς τὸν ναόν. ἀφοῦ καὶ εἰς αὐτοὺς ἀπηγορεύειν ἀπειλητικώτατα ὁ νόμος τὴν συνναστροφὴν μὲ τοὺς ἐθνικοὺς καί ἀπατοῖσε δ' αὐτὸ τὸ παράδογμα τὴν πὸ αἰσθητῶν ποιήν.²² **Α** Ὁ προφήτης Ἀγγαῖος, τοῦλάχιστον ἐξηγήτησε, ὁ λόκληρον τὴν προφητείαν μὲ αὐτὸ τὸ θέμα, μὲ τὸ νὰ κατηγορή νὰ ἀπειλή καί νὰ ἀπατη εὐθύναι δ' αὐτὴν παράνομον σύνναφιν συγγενεῶν. Ὅμως τὰ ἱδικὰ μας ἦθη δὲν εἶναι τέτοια. Ἀλλ' ἄνευ οὐδενὸς φόβου ἡ Ἐκκλησία ἀφοῦ ἦνοιξε τὰς ἀγκύλους τῆς ὑποδέχεται καθήμερ νὰ μὲ ἀπλωμένα τὰ χεῖρα ὅλα τὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης. Πράγματι, αὐτὴν τὴν ἐντολήν ἔλαβον ἀπὸ τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ οἱ πρῶτοι διδασκαλοὶ τῶν δογματῶν, εἰθὺς ὡς ἤκουσαν τὴν ἐξῆς λόγον. «Πορευθέντες μαθητεύσατε

21. 11: 22

τε πάντα τὰ ἔθνη»²³. **Β** Παρατήρησε μὲ τί τρόπον οὐκ ἔχον τὴν κλήσιν τῶν ἐθνικῶν ἀτηνίχθη ὁ προφήτης, ἀλλὰ καί τὴν πρόθυμον ὑπακοήν των. Διότι δὲν εἶπε ὅτι, θα ἀδηγηθῶν, ἀλλὰ «θα προστρέξουν». Τοῦτο ἐδεικνύει σφαιστερον ἄλλος προφήτης καί ἔλεγε. «Καὶ δὲν θα βιδάξῃ ὁ καθέννας τὸν συμπολίτην του καί ὁ καθέννας τὸν ἀδελφόν του καὶ δὲν θα εἴπῃ γινώσκει τὸν Κύριον, διότι ὅλοι θα μὲ γνωρῶσιν ἀπὸ τὸν πὸ μικρὸν ἕως τὸν πὸ μεγάλον»²⁴. Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Ἰουδαίων ἀκόμη καί ἡ τάξις τῆς δημιουργίας ἀντετρέπετο. Καὶ συγχρόνως ὑφίσταντο συνεχεῖς ἀπειλαὶ τιμωρίας. ὁ ἀρκείας, θαύματα τὸ ἕνα κοτόπιν τοῦ ἄλλου, σφύγαι προφητῶν, φόβος, νομῶνται ἀπειλαὶ πολέμου, ἐξοδοὶ θαρσύνων. Ὁ θεοσταλτοὶ ὄργανοι καὶ οὐρανῶν πεμπτοὶ κολάσεως. Παρά ταῦτα παρέμενον σκληροὶ καί ἀλόγιστοι ἐπειδὴ εἶχον ἀκαμπτὸν τράχηλον καί ἀναίσθητον καρδίαν, καθὼς ἔλεγεν ὁ Στέφανος²⁵. Ἐς τοὺς ἐθνικοὺς ὁμῶς ἤκοεσε καί μόνον τὸ ἀκοῖσμα τοῦ ἀπαλῶς λόγου καί ἀμέσως προσετρέξαν ὅλοι. Πράγματι τὸ ὅποσον ὑπενίτητο καί ὁ Δαυὶδ καί ἔλεγε. Ἄσος τὸν ὅποιον δὲν ἐγνώρισαι, ὑπεδάλωθη εἰς ἐμέ»²⁶. Θαυμάζω μάλιστα τὸν τρόπον τῆς ὅσα κοῆς προσέθετε «ὅταν ἤκουσε τὴν φωνὴν μου, ἐγενετο ὑπὸ τῆς μου»²⁷. Τὸ ἴδιο φανερώνει μὲ πιο αἰνωματικὸν τρόπον καί ὁ Ἰσακ καί λέγει. «Θα δεῖν τὸν ὄνον ἀπὸ τῆς ἀμπελὸν καί τὸ «πολλάρι» ἀπὸ τῆς φωνῆς τῆς ἀμπελῶν»²⁸. Ποῖος ἀλήθεια εἶπε «πολλάρι» νὰ εἶναι δεμένον μὲ τὴν φωνὴν τοῦ κληματος. **Δ** νὰ εὑρισκεται ἐντός τῆς ἀμπελῶν καί νὰ μὴ καταστρέφῃ τὴν καρπὸν. Εἰς μὲν τὰ ἀλόγια ζῶα οὐδεὶς θεσπιάς παρετήρησε τοῦτο, εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὁμῶς ἐπαρνημασπονήθη μὲ μεγάλην δαίρει. ὅτι Διότι αἱ Ἰουδαίαι ὦν καί ἐδέχθησαν μὲ ἀμέτρητα δεσμά «συνέτριψαν τὸν ζυγόν»²⁹. Ἐθροασαν τὰ δεσμά, καθὼς λέγει ὁ προφήτης. Οἱ ἔθνη καί ὁμῶς, ἐπειδὴ δὲ ἐδωκεν ὁ Θεὸς μὲ καμμίαν τέτοιον εἶδους ἀναγκαιότητα ἀπὸ τῶν μὲ προθυμίαν ὥσάν τὸ δεμένον μὲ φωνὴν

23. Ματθ 28: 19
24. 12: 34-35
25. 12: 36
26. 12: 37
27. 12: 38
28. 12: 39
29. 12: 40

κλήματος «ποιλάρν», και δεν προσέβαλλαν καμμιάν από τας έντολās, αλλά παρέρχονταν δεκνυσοντας μεγάλην ό- πακοήν· «Είσι θά προστρέξουν έθνη πολλά και θά εΐπουν· 'Εμπρός, ως άναδόμεν' εις το όρος του Κυρίου, και εις τον οίκον του Θεού 'Ιακώβ».⁸⁹ Ε Παρατήρησε άσθρα- πους να σφαιραν τον χορόν, να παρηγυρίζουν, να παρα- κινή θ ένας τον άλλον και να γινανται όλα δδασκαλοι· Καί δεν σπενδε μόνον ένα ή δύο ή τρια έθνη αλλά πολ- λά· Δ ότι· «θά προστρέξουν», λέγει, «ελαοί πολλοί» και από διαφορους ώρας· Τουτό ουδέποτε συ. έβη εις τους 'Ιουδαίους· Όμως και άν προσήλθον μερικοί.⁹⁰ Α δη λαδή όλ.γοι προσήλυστο, αυτοί προσήλθον μετά από πολ- λās φροντίδας και ουδέποτε άνωμάσθησαν έθνη αλλά προσήλυστο· Πράγματι ό προφήτης λέγει· όπ' «θα προσ- έλθουν προσήλυτο εις σε» και θά είναι δοϋλοι σου.⁹¹ Ε άν έπιμένη εις την μεταφοράν ό προφήτης με τό να κα- λή την 'Εκκλησίαν όρος και οίκον του Θεού 'Ιακώβ, μή άπαρήσης· Δ ότι, όπως άνεφερον προηγουμένως άλλοτε μέν άνοίγει, όλ γον την προφητείαν· άλλοτε δε την κα- λύπτει· Πράττε τό πρώτον μεν· δια να δωσθ εύκαιρια εις τους π.ό συνετους να κατανοήσουν τα λεγομενα τό δευτερον· θά δια να συγκρατησθ την άτσικτον όρμην τών αγνωόνων· και έτο, παυτοϋ διδε· πο κίλαιν εις τον λό- γον.

Β Μη θορβηθής άγαπητε, έπειδή ειπεν «οίκος του Θεού 'Ιακώβ», ό ότι· ό μιονογενής Υίος του Θεού ήτο Θε- ός του 'Ιακώβ· Δ ότι· αυτός και τον νόμον έδωκε και έ- τέλεσε· Βλα τα θαύματα τα όποια είχαν σχεσ γ με αυ- τους· Τουτό ήμπορεί και εις να ιδρ· ιδιαίτερα εις αυτήν την Παλαιαν Διαθήκην, άφού μεταξυ των 'Ιουδαίων δεν γινεται λόγος δια την Καινήν Διαθήκην· Ό 'Ιερειας λοιπόν λέγει· «Θα συνάωω μαζι σας εναν θ αθήκην»· «όχι· σάν την διαθήκην την όποιαν ενήμα με τους πα- τέρας σας»·⁹² Με αυτόν τον τροπον δεικνύει· ότι και των δύο νομών ήτο ό 'Ιδ ως ό νομοθέτης· Δ α να δηλώσθ μα- λιστα, ότι ό 'Ιδ ως τους άπήλλαξεν από τα δεσμά της αι- γυπτ ακής δουλείας, προσέθεσεν· «ήταν άφού τους έπια- σα από τό χέρι, τοϋς έξηγαγον από την Αίγυπτον»·⁹³ C

89. 'Εσ 2, 3.
90. 'Εσ 66, 16.
91. 'Ιερ. 38, 81-82.
92. 'Ιερ. 38, 93.

Εάν δε τους έξηγαγε αυτός, άπωοδήποτε έτέλεσε ό 'Ι- δος· όλα τα θαύματα, τα όποια έλαβον χωροι εις την Αίγυπτον και την έρημον· «Και θά μάς άναγγείλη την όδόν του και θά θαύσασμεν· έπάνω εις αυτήν»·⁹⁴ Βλέπε· ό ότι· ζητούν να εύρου κάποιον άλλον νόμον· Διότι· είναι συνηθες να καλή ή Γραφή όδόν τας έντολās του Θεού· Έάν άντεφέρετο ό προφήτης εις την προηγουμένην Δια- θήκην· δεν θά έλεγε· «θα μάς άναγγείλη», ό ότι· αυτή ήτο φανερά και σαφής και γνωστή εις όλους· Καί ότι· δεν λέγομεν αυτά κατά σφ στικόν τρόπον· είναι έπαρ- κείς οι λόγοι του προφήτου να πείσουν και τους πλέον άναιδείς· Δ ότι· έπε δη έμνημόνευσεν άπλωσ την όδον ά- καφέρει· και τό ειδως της όδοϋ και θ δε· πολλά χαρακτη- ριστικά γνωρίσματα αυτής· Συνέχσε λοιπόν και ειπε· «Διότι· από το όρος της Σιών· θά έξελθ η νόμος και από την 'ερουσαλήμ· λόγος Κυρίου»·⁹⁵ D· Εις αυτούς τοϋς λο- γους και άν ακόμη συμπεριφερθών άναιδέστατα οι ' ουδαίοι· δεν θά ήμπαρέσαν· να άνοίξουν τό στόμα· Δ ό- τ, και από τον τόπον· και από τον χρόνον· και από τους άποδέκτας του νόμου· και από τον μετασχημα· και χαρα- κτήρα των πραγμάτων· και από όλα· είναι εύκολον να άπαιτηθής κανείς· ότι αυτά έχουν λεχθ δια την· Και την Διαθήκην· και κατ' αρχάς φαίνεται τοϋτο από τον τό- πον· δηλαδή τό όρος Σιών· Διότι· ό μωσαϊκός νόμος έδό- θη εις τους προγόνους των εις τό όρος Σιών· Διότι· λοι- πόν λέγει· έδώ· «από τό όρος της Σιών»· Και δεν περιω- ρισθ· μόνον εις αυτό, αλλά προσέθεσε και τον χρόνον· Δ στί· δεν ειπε· ότι· έξηλθε νόμος, αλλά ότ· «θα έξελθ η νόμος», τό όποιον θεοδώς ήτο μελλοντικός γεγονός και δέν· είχε πραγματοποιηθ· μέχρι· την ση γμήν· έκεινη· Ε· Όταν έλεγεν· αυτά ό προφήτης, άφ' ενός μεν· ό νόμος της Παλαιας είχε δοθ· πριν· από πολλά έτη· άφ' έτερου· δε· ό νόμος της Καινης έπρόκειτο να δοθ· μετά από ακό- μη περισσότερα έτη· Διό· τοϋτο δεν ειπεν· έξηλθεν· αλλά· «θα έξελθ η»· δηλαδή· μετά ταϋτα· Καί· παύλ· καταφεύ- γει· εις τον ίδιον τόπον· και λέγει· «και από την 'Ιερου- σαλήμ· λόγος Κυρίου»·⁹⁶· Εδώ· μάς παραθέτει· να ακρί- θε· αν τό χαρακτηριστικόν γνωρίσμα της Καινης Διαθή-

88. 'Εσ 2, 6.
89. 'Εσ 2, 3.
90. 'Εσ 2, 6.

κης Διότι ὁ Κύριος ἐνομοθετοῦσε τὰς ἀμύλας καὶ οὐρανίους ἐντολάς, ἐνῶ ἄλλοτε μὲν ἐκάθετο εἰς τὸ ἔθνος, ἄλλοτε δὲ διέπριψε, εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ. Ἀφοῦ ἀνέφερε Λουκᾶ καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον προσέθετε καὶ ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι πρόκειται νὰ τὸν υποδεχθῶν 24 Α' Ἐτσι ἀποφράττει κατὰ πάντα τρόπον τὰ στόματα τῶν ἀντιλεγόντων Ποιοὶ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι θὰ τὸν υποδεχθῶν, Μήπως ὁ ἑβραϊκὸς λαὸς καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, Κατ' οὐδένα τρόπον Ἄλλ' οἱ ἐθνικοὶ Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε Ἡμεῖς θὰ κρίνῃ μετὰ τῶν ἐθνῶν 26 Τοῦτο εἶναι κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν τοῦ νόμου δηλαδὴ το νὰ δικάζῃ αὐτοὺς, οἱ ὅποιοι ἐναντὶ ὧν οὐκ εἰς αὐτόν. Ὁμῶς γίνεται σαφὲς ἀπὸ τὰ γεγονότα, ὅτ' ὁ λόγος δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν Παλαιάν Διὰ τὴν ὅτι οὐτε τὰ σάββατα ἐφορταῖται οὐτε τὴν περιτομήν οὐτε τὰς ἐορτάς τῶν, οὐτε κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐδέχθημεν. Διότι, ὑπηρετούμεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Παύλου «ὅτι, ἔσθ' περ τέμνεσθε ὁ Χριστὸς τίποτε δὲν θὰ σᾶς ὠφελήσῃ» καὶ «φυλάττετε τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας τῆς ἐβδομάδος, τὰς ὁποίας φυλάττουσιν καὶ οἱ Ἑβραῖοι καὶ τὰς ἐορτάς ἐκαστοῦ μηνὸς καὶ τὰς ἐορτασμούς ἐποχῶν καὶ τὰς ἐορτάς τῶν ἐτών 28 Φοβοῦμαι μήπως μάταια ἐκοπίεσα ἢ τὰ σᾶς» 29 Ἀπὸ τοῦτο γίνεται σαφὲς ὅτι ὁ λόγος «θὰ κρίνῃ μετὰ τῶν ἐθνῶν» ἀναφέρεται εἰς τὴν Κορινθίαν Διαθήκην, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει «κατὰ τὴν ἡμέραν ποὺ θὰ κρίνῃ ὁ Θεὸς τὰς ἀποκρυφθεὶς πράξεις τῶν ἀνθρώπων» 30 Πῶς θὰ κρίνῃ Εἴτε εἰς ἐμὲ Κατὰ τὴν Παλαιάν Διὰ τὴν Κορινθίαν οὐδένα τρόπον ἀλλὰ «σύμφωνα μετὰ το εὐαγγελίου μου» 31 Παρατηρεῖται ὅτι εἶναι μὲν διαφορετικαὶ αἱ ἐκφράσεις, ἀλλὰ τὰ νοήματά των παρουσιάζουσι συμφωνίαν. Ὁ μὲν Ἰσάϊας λέγει «Θα κρίνῃ μετὰ τῶν ἐθνῶν», ὁ δὲ Παῦλος «Θὰ κρίνῃ σύμφωνα μετὰ το εὐαγγέλιόν μου» Καὶ θὰ ἐλέγξῃ πολλὸν λαόν 32 Δηλαδὴ ἐκεῖνους οἱ ὅποιοι πολεμοῦν καὶ παραβαίνουσι τὸ εὐαγγέλιον Τοῦτο ἐδήλωσε καὶ ὁ Χριστὸς καὶ εἶπε «Δὲν θὰ σᾶς κρίνω ἐγώ, ἀλλ' ὁ λόγος, τὸν ὅποιον ἐλάλησα Ὁ ἐκεῖνος

26. Ἰσα 2, 4.
27. Ἰσα 3, 2.
28. Ἰσα 4, 0 11.
29. Ρωμ 2, 13.
30. 1 Κορ 2, 16.
31. Ἰσα 2, 4.

θὰ σᾶς κρίνῃ» 33 «Καὶ θὰ μετατρέψουν τὰς φωνὰς καὶ χαίρας τῶν εἰς ἄσπετον καὶ τὰ πολεμικὰ δόρατά των εἰς εἰρημικὰ δρέπανα Καὶ δὲν θὰ ἐγείρουν τὰ ἔθνη τὰς φωνὰς των μαχαίρας τὸ ἔνα κατὰ τοῦ ἄλλου καὶ δὲν θὰ μανθάνουν πλέον οἱ λαοὶ πῶς νὰ πολεμῇ ὁ ἕνας κατὰ τοῦ ἄλλου» 34 Δὲν περιωρίσθη ὁ προφήτης μόνον εἰς τὰ προηγουμένα σημεῖα Διότι ὁ πλοῦτος τῆς ἀληθείας εἶναι πολὺ μεγάλος Διὰ τοῦτο ὁ δ.δ. καὶ ἄλλο χαρακτηριστικὸν γνωρίζουσι τῶν χρόνων τῆς Κοινῆς Διαθήκης, τὸ ὅποιον ἐξέπεμπε τὴν λάμψαν τοῦ εἰς ἀνέκλητον τὴν οἰκουμένην. Ποῦ εἶναι τοῦτο, Ἡ εἰρήνη καὶ ἡ κατάργησις τῶν πολέμων Ὅταν θὰ γίνουσι αὐτά, λέγει, θὰ ὑπάρχῃ τὴν ἐποχὴν μεγάλη τάξις εἰς τὴν οἰκουμένην ὥστε νὰ μετατρέπωνται εἰς γεωργικὰ ἐργασίαι καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ πολεμικὰ ὅπλα 35 Δὲν θὰ ἴδωτο θεοβλασφῶν ἰσχυρισθῇ κανεὶς, ὅτι ἐπραγματοποιήθη τοῦτο κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἰουδαίων. Μᾶλλον συνέβησαν ἀκριβῶς τὰ ἀντιθέτως. Πράγματι, καθ' ὅλην τὴν διάρκεια τοῦ βίου τῶν οὐδέποτε ἐπαύσαν νὰ πολεμοῦν καὶ νὰ πολεμοῦνται ἐπειδὴ οἱ ἔχθροι καὶ ἀπὸ μακρινὰς καὶ ἀπὸ κοντινὰς χώρας ἐπετίθεντο ἀδ' ἀκοπῆς ἐναντίον αὐτῶν. Ἀκόμη καὶ οἱ προηγούμενοι κατόικοι τῆς Παλαιστίνης ἐδημιούργησαν πολλάκις εἰς αὐτοὺς δυσχερεῖς καταστάσεις καὶ τοὺς ἠπελίσσαν μετὰ πληρὴ ἐξαφανισμῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν δεικνύει σαφῶς ἡ ἱστορία τῶν Βασιλεῶν, 36 ἀφοῦ ἀνέκκλητος ὑφαίνεται μετὰ πολέμους. Δεκνύουσι ταῦτα ἐπίσης ὅλοι οἱ προφῆται μετὰ τὰ ἀπαγγέλλοντες αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ πρὶν ἢ πραγματοποιηθῶν νὰ τὰ προλέγουν. Καὶ ἀπὸ τὴν ἡμέραν, δύναται κανεὶς νὰ εἴπῃ, κατὰ τὴν ὅποιαν ἀπηλλοτριώσῃ ἀπὸ τὸν τυραννικὸν ζυγὸν τῶν Αἰγυπτίων, ἔζησαν συνεχῶς καὶ χωρὶς διακοπῆς ἐντὸς πολέμων Ἄλλὰ τώρα δὲν ἔχουν ἔτι τὰ πρόγματα. Ἀντιθέτως, εἰς τὴν οἰκουμένην βασιλεύει ἀδιάκοπη εἰρήνη Ἐάν παρὰ ταῦτα διεξάγονται ἀρισμένοι πόλεμοι, αὐτοὶ δὲν ὁμοιάζουν μετὰ τοὺς προηγουμένους. Διότι τότε συνεκρούοντο καὶ πόλεος μετὰ πόλεος καὶ χώρα μετὰ χώρα καὶ λαοὶ μετὰ λαούς, καὶ ἕνα ἔθνος διεχωρίζετο εἰς πολλὰ ἡμίσητα. 37 Α' Ὅταν διαβάσῃ κανεὶς τὰ δι

33. Ἰωάν 19, 11-15.

34. Ἰσα 2, 4.

35. Ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει, ε., τὰ διότι τῶν βασιλεῶν.

Θλαίει τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ τῶν Κριτῶν θά γινῶσιν πόσους πολέμους ἐδέχθη τότε εἰς σύντομον χρονικόν διάστημα ἢ Παλαιστίνῃ. Καὶ δὲν ἦτο τοῦτο μόνον τὸ φοβερόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι διέταξεν ὁ νόμος νὰ φέρουσι ἅλοι ὅπλα καὶ τὸ ὅτι οὐδεὶς ἀπηλλάσσεται ἀπὸ αὐτῆν τὴν ὑπηρεσίαν. Καὶ δὲν ἴσχυει οὕτως ὁ νόμος μόνον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀλλοκληροὺς τῆς οἰκουμένης. Ἀφοῦ, θεοβαίως καὶ ρήτορας καὶ φιλόσοφοι, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον τιποτέ ἄλλο παρὰ τὸ ἀγερῶδες ἐνδύμα θῆται ἐκκηρύσσεται πόλεμος, καὶ ἀσπιδά μετεχειρίζονται καὶ ἐλάμψανον μένος ἐς τὰς μάχας. Ὁ Σωκράτης, ὅλο πόν, ὁ υἱὸς τοῦ Σωφρονίσκου ὁ ὁποῖος δ' ἐπηρεῖται ἰδιαίτερα μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν ἐξοικονομίαν του δ' αὐτὰ κοινὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν του, ἔλασθε μέρος εἰς μάχας καὶ ἀπαί καὶ τίς. Καὶ ὁ πρῶτος μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων ρητόρων ὁ Δημοσθένης, ἐγκατέλειπε πολέμους τὸ θῆμα διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὰς πεδίνας τῶν μαχῶν. Ἐὰν δὲ αὐδαίος νόμος εἶχεν ἐξαιρέσει τοὺς ρητορας καὶ τοὺς φιλοσόφους ἀπὸ τῶν πολεμικῶν καθήκοντα, μὴ καὶ μετὰ θ' αὖς θὰ ἀπῆλαισε κάποιος ἄλλος πολίτης τοῦ δήμου αὐτὴν τὴν ἀπαλλογὴν ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρέωσης. Οὐδεὶς ὅμως θὰ ἤδυνάτο νὰ ἴδῃ νὰ συμβαίνει τώρα κατὰ ἀπο αὐτὰ διότι ἐπειδὴ ἐλαμψαν ὁ ἥλιος τῆς δεκαοκτονίας, αἱ πόλεις, ὁ λαὸς καὶ ὅλα τὰ ἔθνη τόσον πολὺ ἀπεχσύν ἀπὸ τοῦ νὰ ζῶν ἐν τῶν τοιούτων κινδύνῳ ὥστε δὲν γνωρίζουν νὰ μετοχειρίζονται κατὰ ἀπὸ τῶν πολεμικῶν ὀπλῶν, ἀλλὰ ἀφοῦ κατοικοῦν ἐντὸς τῶν πόλεων καὶ τῶν τειχῶν. Ὁ πληροφοροῦνται ἀπὸ μακρὰν τὰ γεγονότα τοῦ πολέμου καὶ ὅλος ὁ λαὸς ζῇ ἐλευθερός καὶ ἀτηνλαγμένος ἀπὸ αὐτῆς τῆς σκληροτάτης ὑπηρεσίας. Ἐὰν καὶ τώρα πεισανδρὸς γίνονται πόλεμοι, αὐτοὶ διεξάγονται εἰς κάποιον μακρινὸν μέρος καὶ πρὸς τὰς ἀνὰ τὰς ῥωμαϊκῶν κρατειῶν καὶ ὅχι ὅπως προηγουμένως εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰς γῶρας. Δὲν τότε μὲν καθὼς εἶπον προηγουμένως, ἀκόμῃ καὶ εἰς ἕνα ἔθνος ἐλάμψαναι γῶρας αἰνεχῶς ἀκαρθῆτο, ἐπαναστάσεις καὶ πολὺ προσωπο πόλεμοι. Τώρα δὲ δοπὶ γῆν ἐλθέτε ὁ ἥλιος ἀπὸ τοῦ Τιγρην πταταμοῦ μέχρι τὰς θρεττανικὰς ἡσους, ὅλη αὐτὴ ἡ γῆ καὶ νὰς με αὐτῇ, ἢ ἡ θύη ἢ Αἰγύπτου καὶ τὸ ἔθνος τῶν Παλαιστίνων ἀλλοκληροὺς τὸ πᾶν τὸ ὅποιον εὐρύσκεται ὑπὸ τὴν ῥωμαϊκὴν ἐξουσίαν, ἢ ἢ εἰρήν καὶ. Γνωρίζετε δὲ, ὅτι αἱ πόλεις αὐτὰ ἀπολαμβάνουν

κάθε εἶδους ἀσφάλεια ἀφοῦ μακθάνουν τοὺς πολέμους μόνον δι' ἀκοῆς. Ἐδύναντο θεοβαίως ὁ Χριστὸς καὶ τὰ λευκὰ τοῦ πολέμου νὰ καταλύσῃ ἀλλ' ἐπέτρεψε νὰ ὑπάρχουν αἱ ἐπιδόσεις τῶν θεοβαίων ὡς ἀφορμὴ καὶ πρὸς αἰσφρονισμοῦ διὰ τοὺς ἀκηνοῦς καὶ δι' ἐκείνους, οἱ ὅποιοι γίνονται ἀπὸ τὴν εἰρήνῃ μαθητικώτεροι. Καὶ ὁ προφήτης θεοβαίως εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἤδύναντο νὰ κατανοήσῃ ν' εὐκρινῶς ὑπελήθῃ ταῦτα, τὸ ὅποιον ἀνεφέρων προηγουμένως δηλαδὴ τὸ δὲ δὲν γίνονται ποτε πλέον συχνὰ ἐπαναστάσεις. Διότι δὲν εἶπεν, δὲν θὰ ὑπάρχῃ παντελῶς πόλεμος. Ἀλλὰ τί «δὲν θὰ ἐγειροῦν τὰ ἔθνη τὰς φονικὰς τῶν μαχαιρῶν τὸ ἕνα κατὰ τοῦ ἄλλου». Προσέθεσε μάλιστα καὶ τὴν ἐλπίδα τῶν λαῶν καὶ εἶπε. Β «δὲν θὰ μακθάνουν πλέον οἱ λαοὶ πῶς νὰ πολεμῇ ὁ ἕνας κατὰ τοῦ ἄλλου», πλην ὁλντων δηλαδὴ τῶν στρατιωτῶν οἱ ὅποιοι εἶναι ὡρμημένοι διὰ ταῦτα. «Καὶ τώρα Ἰσραηλ καὶ λαὸς ἀπόγονοι τοῦ Ἰακώβ, ὅς περ πατήσωμεν εἰς τὸ φῶς τοῦ Κυρίου. Ὁ Θεὸς ἐγκατέλειπε τὸν λαὸν τοῦ, τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἰακώβ». Ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὴν προφητείαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μεταβαίνει παλιν εἰς τὴν ἱστορίαν, ὥστε νὰ συνεχίσῃ πάλιν τὸν λόγον μετὰ ἀκόλουθα 20 Α. Διότι ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς τοιαύτη συνηθειὰ νὰ ἐπισκεῖσθαι διηλαδὴ τὴν προφητείαν ὅς μόνον μετὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν στήν τῆς ἀκολουθίας. Διὰ τοῦτο θεοβαίως δὲν συμπληρώνει τὸν λόγον, ἀλλὰ γράφει ὥστε νὰ σὴν μὴ ἀλυσθῇ μετὰ πολλοὺς κριτικούς. Μετὰ αὐτὴν τὸν τρόπον πάλιν μεταβάλλει εἰς τὴν νοτιοῦσαν τῶν Ἰουδαίων καὶ λέγει. «Καὶ τώρα, Ἰσραηλ καὶ λαὸς ἀπόγονοι τοῦ Ἰακώβ, ὅς περ πατήσωμεν εἰς τὸ φῶς τοῦ Κυρίου», 20 δηλαδὴ εἰς τὰς ἀποκλῆς του εἰς τὸν νόμον του. Ὅτι, εἰ ἐντολὴ τοῦ νόμου εἶναι λύχνος καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ ἐλεγχος καὶ πᾶς δεῖνα. Καὶ ὁ Δαὲ δὲ πάλιν λέγει «Ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου ἀπὸ νοθεύει εἰς μεγάλῃ ἀπόστασιν καὶ φωτίζει, ὁ φθαλμὸς ἀνθρώπων». 21 Β καὶ «Λύχνος εἰς τὰς διαστάσεις μου εἶναι ὁ νόμος σου καὶ φῶς εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ θείου μου». 22 Καὶ παντοῦ θὰ ἡδύναντο νὰ παρατηρήσῃ κανεῖς,

25 *Πα 9 β 6

26 *Πα 9 β 6

27 *Πα 9 β 6

28 *Πα 9 β 6

29 *Πα 9 β 6

ἔτι. ἔτσι, καλεῖται ὁ νόμος. Μὲ το αὐτὸ πνεῦμα καὶ ὁ Παῦλος λέγει. «Καὶ ἔχεις διὰ τὸν ἑαυτοῦ σου τὴν ἀλαζονικὴν πεποθησθαι, ὅτι εἶσαι ὁδηγὸς τῶν τυφλῶν φῶς ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς τὸ σκοτὸς τῆς ἀγνοίας, παρδαλῶδες τῶν ἀνοήτων».⁵⁰ Διότι, δὲν ἀδηγοῦν οἱ ἀκτὶνες τοῦ ἡλίου τόσο καλὰ τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ σώματος μας, ὅσοι αἱ ἐντολαὶ τοῦ νόμου καταφωτίζουν τὰ ματια τῆς ψυχῆς.

Ἐκάλεισε λοιπὸν ὁ προφήτης τὰς ἐντολάς φῶς, ἔπει δὲ δεικνύει, ὅτι αὐταὶ ὡς ἀνταμειβούνη καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνταπόδοσιν καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀμοιβήν, κατὰ τὴν διάρκειαν δηλαδὴ αὐτῆς ταύτης τῆς τηρήσεως τοῦ νόμου. Διότι, ὅπως ὁ ὀφθαλμὸς ἀποκτὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ φωτισμοῦ τὴν ἰκανότητά νὰ διακρίνῃ τὰ ἀντικείμενα, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ἀποκαμίζει μεγίστους καρπούς, καθ' ὃν χρόνον πειθετα εἰς τὸν νόμον. Ὁ καθαρίζεται, ἀπολλάσσεται, ἀπὸ τὴν κακίαν καὶ ἀνέμχεται πρὸς τὴν ἰδίαν τὴν ἀρετὴν. Κατ' ἀντίστροφον τρόπον, οἱ παρασθότα τοῦ νόμου τιμωροῦνται καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν κόλασιν κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς ταύτης τῆς παραβάσεως. Ζοῦν πιο ἐλβεῖν νὰ ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς τὸ σκοτὸς, εἶναι γεμῆτοι ἀπὸ φόβου καὶ τρόμου καὶ πανοράν συνείδησιν καὶ «μέρα μεσημέρ» φοβοῦνται καὶ τρέμουν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι γινώσκουν τὰς πράξεις των, καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὰς ἀγνοοῦν παντελῶς. «Ὁ Θεὸς ἐγκατέλειψε τὸν λαόν του τοὺς ἀπονόμους τοῦ νόμου».⁵¹ Δηλαδὴ τὸν ἐγκατέλειψε, τὸν ἀφῆκε τὸν παρέδωκε τὸν ἐγγύμνωσε ἀπὸ τὴν πρόνοιαν του. Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἐπικρίθη τὸν φόβον εἰς τὰς ψυχὰς των, ἀναφέρει, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐγκαταλείψεως, ὥστε νὰ ἐπανορθώσων. Δι' αὐτοὺς τὰ σφάλματα των. Ποῖα, λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία, τοὺς ἐγκατέλειψε ὁ Θεός, «ὅσα ἡ χάρις των εἶναι πλήρης μαντεῶν ὡς εἶναι ἡ χάρις τῶν ἀλλοφύλων».⁵² Προηγουμένως τοὺς κατηγοροῦσε δι' ἀπάτας, διὰ φιλαργυρίαν καὶ δι' ἐγκαταλείψιν τῆς προστασίας τῶν χηρῶν. Τώρα τοὺς κατηγορεῖ διὰ πονηρίας, δοξασίας καὶ ὑπολείμματα ἀσεβείας, τὰ ὅποια τοὺς παρσάφουν ὄλιγον κατ' ὄλιγον εἰς τὴν λατρείαν τῶν ψευ-

⁵⁰ Ρωμ. 2, 19-20.
⁵¹ Ἦσ. 2, 6.
⁵² Ἦσ. 2, 6.

δῶν θεῶν. Μετὰ ταῦτα ἐλέγχων αὐτοὺς αὐστηρὰ δὲν εἶπεν, ὅτι ἀσχολοῦνται ἀπλῶς μὲ τὰς μαντείας, ἀλλὰ δι. «ἡ χάρις των εἶναι πλήρης μαντεῶν». Ἡ ἐξήγησιν πάλιν λέγει, ὑπερφου. καὶ ἡ κακία των. Ὅπως προηγουμένως ἔλεγε «Ἄσος», ὅχι ἀπλῶς ἀμαρτωλός, ἀλλὰ ὡς «πλήρης ἀμαρτιῶν», ἔτσι καὶ ἐδῶ λέγει. «εἶναι πλήρης μαντεῶν». Μετὰ ταῦτα ἐπιτείνων πάλιν τὸν ἐλεγχον προαέθεσεν τὸ «ὅπως ἦτο κατ' ἀρχάς».⁵³ «Κατ' ἀρχάς», ἴδιος, «Ὅταν δὲν εἶχον γνωρίαν τὸν Θεόν, ὅταν δὲν εἶχον λάθει νόμον, ὅταν δὲν εἶχον γευθῇ τὰς ἐδερνεσίας του, ὅταν διέτριβον μὲ τὰ ἔθνη. Ταῦτα θεαίως ἦτο ὄλγιον ἐσχάτης κατὰ τῆς τῆς δηλαδὴ τώρα, μετὰ ἀπὸ τὴν πρόνοιαν καὶ ἐπιμέλειαν, δὲν ζοῦν καθόλου καλύτερον ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἀπολαύσει τίποτε ἀπὸ αὐτὰ καὶ δὲν ἐσταμάτησεν ἐδῶ, ἀλλὰ καταπατῶν αὐτοὺς προσέθεσε πάλιν.⁵⁴ Ἀ εὖς εἶναι ἡ χάρις τῶν ἀλλοφύλων». Μὲ αὐτὴν τὴν σύγκρισιν ἀμεινι πιο ἔντονον τὴν κατηγορίαν. Αὐτὸν τὸν τρόπον συγκρίσεως συνήθιζε νὰ κάμνῃ συνέχεια καὶ ὁ Παῦλος. Ὅπως ὅταν λέγῃ «δὲν θέλω ἀδελφοί, νὰ ἔχετε οἷς ἀγνοοῦν διὰ τοὺς ἀποθαμένους διὰ νὰ μὴ λυπήσθε, καθὼς λυποῦνται καὶ οἱ λαῖτοι, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἐλπίδα ἀναστάσεως».⁵⁵ Καὶ πάλιν λέγει ὁ ἴδιος «Πρέπει νὰ γνωρίζῃ ἕκαστος ἀπὸ σᾶς νὰ διατηρῇ τὸ σῶμά του ἡγιασμένον καὶ τιμωμένον καὶ νὰ μὴ εἶναι κανεὶς ἀπὸ σᾶς αἰχμάλωτος ἐμπαθοῦς καὶ ἀκολάστου ἐπιθυμίας».⁵⁶ Καὶ δὲν περιορίσθη μόνον εἰς ταῦτα, ἀλλὰ προσέθεσε καὶ εἶπε «καθὼς εἶναι οἱ ἔθνη καὶ τοὶ δὲν γνωρίζουν τὸν Θεόν».⁵⁷ Συνήθως οὗτος ὁ λόγος κεντρίζει ἀκόμη καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν πέσει εἰς μέναι δόξας ὀλιγωρίας. Β' Ἐάν ἐπικρίνῃται δι' αὐτὰ οἱ Ἰουδαῖοι, ποῖας συγγνώμης θὰ τύχωμεν ἡμεῖς, ποῖας ἀπολογίας, οἱ ὅποιοι, μετὰ ἀπὸ τὴν μὲν ὀλίγην χάριν καὶ ἀπερίγραπτον τιμὴν καὶ τὰς ἀθανάτους ἐλπίδας, καταπίπτωμεν ψυχικὰ εἰς τὴν ἰδίαν μὲ ἐκείνους πνευματικὴν πέναν, διότι ἀκόμη καὶ σήμερον, ὑπάρχουν πολλοί, οἱ ὅποιοι κάμνουν χρήσιν τοῦ νοσήματος τούτου καὶ καταστρέφουν τὴν ζωὴν των. Ὅσοι ἀφοῦ παραδίδουν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὰς παραλόγους μαντείας ἐκτὸς τοῦ ἔτι.

⁵³ Ἦσ. 2, 6.
⁵⁴ Α' Θω. 4, 18.
⁵⁵ Α' Θω. 4, 4-6.
⁵⁶ Α' Θω. 4, 6.

έρχονται εἰς σύγκρουσιν μετ' τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀπολαμβάνουν περιττὰς λύπας καὶ οὐδέμιαν προσπάθειαν καταβάλλουν διὰ τὴν ἀρετὴν. Ὁ διάβολος δηλαδὴ μετὰ τὰ μέσα ἐπιδιώκει νὰ πείσῃ τοὺς ἀφελεστέρους διὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ αὐτοὺς ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, ὅτι δὲν ἔχουν τιμὴν μετ' ὀριζομένην ἐλευθερίαν τῆς δουλείας. Μετ' αὐτὸν τὸν τρόπον θέλει νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὰ τὰ δύο τὰ αἰσχρότατα, καὶ νὰ ἐκμηδενίσῃ δηλαδὴ τοὺς πῦθους ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς μόθους καὶ νὰ ἀφανέσῃ ἀπὸ αὐτοὺς τὸ μέγιστον δῶρον τῆς ἐλευθερίας. Ἀλλοτε μετὰ μαντείας, ἄλλοτε μετὰ σιμύθων, ἄλλοτε μετὰ φύλαξιν ἡμερῶν, ἄλλοτε μετὰ τὸ πονηρὸν δόγμα τῆς μοίρας, ἄλλοτε μετὰ ἄλλα πολλὰ τεχνάσματα εἰσάγαγεν εἰς τὸν θῖον τὸ φοβερὸν νόημα καὶ ἔκαμνε ἄνω-κάτω τὰ πάντα. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ προφήτης ἐξετόξευσε σφοδρὰς κατηγορίας, ὥστε νὰ ξεριζώσῃ τελείως τὸ πάθος. «Καὶ ἐγενήθησαν ἀπὸ αὐτοὺς πολλὰ ἀλλόφυλα τέκνα».⁵⁷

Δ Τί σημαίνει τὸ «τέκνα ἀλλόφυλα»; Ἐπειδὴ πολὺ εὐκόλως μετέβαλλον γνώμην καὶ ἐξηπατῶντο, εἶχε τῆσθ νόμος εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Θεόν, νὰ μὴ ἔρχωνται εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ κανένα ἀπὸ τοὺς ὑπολοίτους ἀνθρώπους, ὥστε νὰ μὴ γίνων αἱ τοιαῦται συγγενεῖς ἀφορμὴ ἀσεθείας πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ ὅχι μόνον δὲν ᾔσαν εἰς θέσιν νὰ διορθώσων ἄλλους, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὴν ἐλάθην, ἣ ὅποια προήρχετο ἀπὸ τοὺς ἄλλους, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποκρούσων, ἀφοῦ τοὺς ὡχάρασε μετὰ τὸν νόμον καὶ τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὰς ἐπιμεινίας μετὰ τοὺς ὑπολοίτους, κατ' ἴδιον τοὺς διέπλυνε καὶ τοὺς διηύθυνε. Διότι ἔπρεπε νὰ ᾔτο εὐχαριστιμένος, καὶ ἂν ἀκόμη κατηυθύνοντο τοιοῦτοτρόπως, μετὰ τὸ νὰ δυνηθοῦν ἔ νὰ διατηρῶσιν τὸν τρόπον ζωῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε δοθῇ εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἀλλ' ὅπως παρέβαινον τὰς ἄλλας ἐντολάς, ἔτσι, λοιπὸν, ἀφοῦ περιεφρόνησαν καὶ ταύτην, συνήμην γάμοις μετὰ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς, καὶ ἀφοῦ ἐλάσαν νόμους ἀπὸ τοὺς Μωσθεῖας, ἀπὸ τοὺς Ἀμμωνίτας⁵⁸ Α καὶ ἀπὸ ἄλλα ἄθεα ἔθνη καὶ ἀφοῦ ἀπεδέχοντο εὐχαρίστως καὶ τὰ ἄλλα εἶδη τῶν σχέσεων, ἀλάμβανον διδασκαλίαν τῆς πονηρίας καὶ κατέστρεφον τὴν καθαρότητα τῆς ὁμηγῆς καταγωγῆς των. Ταῦτα, λοιπὸν, μαζί μετὰ

57. Ἦσ. 2, 8.

ἄλλα ψέγει ὁ προφήτης. «Διότι ἐγέμισεν ἡ χώρα των», λέγει, «ἀπὸ ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν καὶ ἀμέτρητοι ᾔσαν οἱ θησαυροὶ των. Ἐπίσης ἐγέμισεν ἡ χώρα των ἀπὸ ἵππων καὶ ἀμέτρητος ἦτο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρμάτων των».⁵⁹ Καὶ τί εἶδους μίμνη εἶναι τοῦτα ἱσως θὰ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ κανείς, ἡ κατοχὴ χρημάτων καὶ ἡ ἀπόκτησις ἵππων καὶ μάστιγας εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅταν δὲν ὑπῆρχε προσεκτικὴ ἀναζήτησις τῆς ἀληθείας; Τί θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν; Ὅτι δὲν κατέκρινε τὴν χρῆσιν, ἀλλὰ τὴν κακὴν πρόθεσιν των. Β Διότι, ὅπως, ὅταν λέγῃ «ἄλλοιμονον εἰς τοὺς ἰσχύοντες», δὲν κατηγορεῖ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι κάμνουν κακὴν χρῆσιν τῆς ἐξουσίας, ἔτσι θεοδαίως καὶ ἐδῶ δὲν τοὺς καταδικάζει, ἐπειδὴ εἶχον ἀποκτήσει χρήματα, ἀλλὰ ἐπειδὴ, ἂν καὶ εἶχον εἰς τὴν διάθεσιν των ἀσθονα ἀγαθὰ, συνεκέντρωνον περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐχρειάζοντο. «Οἱ θησαυροὶ των», λέγει, «ᾔσαν ἀμέτρητοι». Καὶ ὅχι μόνον διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ, ὑπερήφανοι διὰ τὰ πλούτη καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἱππικοῦ, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὴν ὁδόν, ἣ ὅποια ἐστηρίζετο εἰς τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεόν, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐτόνιζεν εἰς αὐτοὺς ὁ προφήτης καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον «Ἀλλοιμονον εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν πεποιθῆναι εἰς τὰς δυνάμεις των ὅτι καὶ ὑπερηφανεύονται διὰ τὸ πλῆθος τῶν θησαυρῶν των».⁶⁰ Καὶ πάλιν εἰς ἄλλο μέρος λέγει «δὲν σώζεται ὁ βασιλεὺς μετὰ γὰλιν δύναμιν καὶ δὲν θὰ σωθῇ ὁ γίγας μετὰ πλῆθος τῆς ἰσχύος του».⁶¹ Καὶ εἰς ἄλλον πάλιν ψαλμὸν λέγει «δὲν θὰ δεῖξῃ τὴν εὐαρέσκειάν του ὁ Κύριος εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἱππικοῦ καὶ δὲν διακείται εὐμένως εἰς τὰς κνήμας τοῦ ἀνδρός. Ὁ Κύριος δεικνύει τὴν εὐαρέσκειάν του εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὸν φοβοῦνται».⁶² Καὶ ἐγέμισεν ἡ χώρα των μετὰ δολύγμματα τῶν ἔργων τῶν χειρῶν των καὶ προσεκύνησαν ἐκεῖνα, τὰ ὅποια κατεσκεύασαν οἱ δόκτοιοι των».⁶³ Ὡς ἂν σοφὸς ἱατρός ἀναφέρει ὁ προφήτης τὴν αἰτίαν καὶ τὴν πηγὴν τοῦ νοσήματος, Δ Πράγματι, ἐνθ' ἐπρόκειτο νὰ κατακρίνῃ τὴν ἀσέβειαν των, ἀνέφερε κατ' ἀρχὰς τὰς ἀφορμὰς τῆς ἀσέβειας, δηλαδὴ τὴν φι-

58. Ἦσ. 2, 1.

59. Ψαλμ. 48, 7.

60. Ψαλμ. 88, 18.

61. Ψαλμ. 148, 10.

62. Ἦσ. 2, 8.

λαργυρίαν, τὴν ἑλλειψιν σποργῆς πρὸς τοὺς ἀδυνάτους καὶ τοὺς παρανόμους μικτοὺς γάμους, δηλῶν, ὅτι ἀπὸ τοῦ σημείου τοῦτο ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνετράθησαν, ἔπεσαν εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀπολείας καὶ προσεκύνησαν τὰ εἰδώλια. Μετὰ ταῦτα, περιπαίζων τὴν θρησκείαν των, προσέθεσε «τῶν ἔργων τῶν χειρῶν των». Τί ἄλλο ὀλέθριον θά ῥητο ἄξιον περισσώτερου γέλωτος παρὰ ἡ στιγμῇ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀνθρώπος παρουσιάζεται ὡς δημιουργὸς τοῦ Θεοῦ; Βδέλυγμα ἡ Γραφὴ συνήθως καλεῖ τὰ εἰδώλια. Κατὰ συνέπειαν καὶ «βδέλυγμα ἐρημώσεως» ὀνομάζεται ὁ ἀνδριάς, ὁ ὁποῖος εἶχε στηθὴ εἰς τὸν χώρον τοῦ ναοῦ. Διότι λέγει ὁ προφήτης, «ὅταν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως νὰ στέκεται εἰς ἄγιον τόπον ὁ ἀναγνώστης ὡς τὸ νοιώσῃ καὶ ὡς λάθῃ τὰ μέτρα του».⁶⁶ Ἐπειδὴ τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὸν φόβου καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων, ἀπηγόρευσε εἰς αὐτοὺς νὰ κατασκευάσουν οἰκισθῆναι εἰδώλια⁶⁷ καὶ ἐκάλεσε τοῦτο βδέλυγμα. Ἔτσι ἀπὸ μακρὸν τοὺς ἀναγκάζει εἰς τὴν πορείαν των πρὸς τὴν ἀσέβειαν. Διότι τὸ νὰ βδελύσσεται καὶ ἐκεῖ καὶ εἶναι ὅμοιον μὲ τὸ νὰ μισῇ καὶ νὰ ὑπερβολικὰ κατὰ ὡς ἀκάθαρτον καὶ κατηραμένον. Βδέλυγμα, λοιπὸν, εἰς τὴν Γραφὴν ὀνομάζεται τὸ ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἄξιον μίσους καὶ ἀποστρέφης. Κάθε εἰδώλιον εἶναι τοιοῦτον. «Καὶ προσεκύνησαν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα κατασκευάσαν οἱ ἀσκηταὶ τῶν. Καὶ ἐσκύψαν ἐνώπιον αὐτῶν ὁ ἀνθρώπος καὶ τὰ προσεκύνησε καὶ ἐταπεινώθη ὁ ἀνὴρ».⁶⁸ Ἄ Διότι, ὅπως ἐξοψῶναι ἡ προσκύνησις τοῦ Θεοῦ, ἔτσι ταπεινῶναι καὶ ὑποβιάζει ἡ προσκύνησις ἐκεῖνων. Ἀλήθεια, τί πῶς ἐξευτελιστικὸν ὑπάρχει ἀπὸ τὸν ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐκπέσει τῆς σωτηρίας του, ἔχει καταστήσει ἐχθρὸν τοῦ τῶν Θεοῦ τοῦ σύμπαντος, προσκυνεῖ τὰ ἄμωχα καὶ λατρεύει τοὺς λίθους; Διότι ὁ Θεὸς μὲν μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὸσον μεγάλην τιμὴν, ὥστε νὰ μᾶς καταστήσῃ ὑψηλότερους καὶ ἀπὸ τοὺς αὐρανοὺς, ὁ διάβολος ὅμως ἐπαθλοῦσε μὲ ζῆλον νὰ καταβιβάσῃ εἰς τὸσον ταπεινὴν θέσιν ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι ἐπιβόητον εἰς αὐτόν, ὥστε νὰ τοὺς κάμῃ περισσώτερον ὀδία-

66. Ματθ. 24, 15. Ὁ ἀναγγελεὶς Ματθαῖος παραπέμπει εἰς τὴν προφητὴν Δανιὴλ (3, 27).

67. Πρὸς Εἰς 20, 2 εἰς.

68. Ἦς. 2, 8-9.

φόρους καὶ ἀπὸ τὰ ἀναισθητά. Διὰ τοῦτο λοιπὸν λέγει ὁ προφήτης «Ἐταπεινώθη ὁ ἀνὴρ». Ἦτο ἀρκετὴ θεοβίως καὶ μόνον αὕτη ἡ κατηγορία νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν σὺφφωνα ἀπὸ τοῦ νόσημα. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν φοβοῦνται τὸσον τὰς ἀμαρτίας ὅσον τὰς τιμωρίας, β προσέθεσε καὶ τὴν τιμωρίαν καὶ εἶπε: «Δὲν θὰ τοὺς ἀφήσω ὅτιμωρήτους». Δὲν θὰ τοὺς συγχωρήσω, λέγει, δὲν θὰ τοὺς ἀφήσω, δὲν θὰ τοὺς παραλέλω; ἀλλὰ θὰ ἀπαιτήσω δικαιοσύνην καὶ εὐθύναν διὰ τὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα διεπράχθησαν. «Καὶ τώρα εἰσέλθετε εἰς τὰς πέτρας καὶ κρυφθῆτε εἰς τὴν γῆν πρὸ τῆς φοβερᾶς παρουσίας τοῦ Κυρίου».⁶⁹ Ἀποῦ ἐσκύψαν ἀρκετὰ τὴν μωρίαν ἐκεῖνων, οἱ ὁποῖοι ἐλάτρευον τὰ εἰδώλια, καὶ ἀφοῦ ἔδειξε ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας τῶν εἰδωλῶν καὶ τὴν ἀσυναισθησίαν ἐκεῖνων καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῶν εἰδωλῶν, συνεχίζει τὸν ἀγῶνα ἐναντίον αὐτῶν πάλιν μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα. Συγχρόνως ἐμπιστεύεται τὸν ἔλεγχον τῶν λεγομένων εἰς τὴν πείραν τῶν πραγμάτων. Λέγει λοιπὸν: Ἦτο ἀρκετὸ δι' ἡμᾶς αὐτὸ τὸ ἴδιον, ὅτι βηλασθὴ διεπράχθησαν αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ δείξῃ τὴν μωρίαν ἐκεῖνων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀπατηθῇ. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι ναρκωμένοι ἀπὸ τὴν ἀσέβειαν, ὅπως ἀκριβῶς θὰ ᾔσαν ἀπὸ τὴν μέθην, καὶ ἔχουν γίνῃ ἀνάπηροι διὰ τὰ φανερά καὶ σαφῆ πράγματα, τοιαῦτα κακὰ θὰ συμβοῦν εἰς τὴν πόλιν, ὥστε νὰ διδάξουν ἀκόμη καὶ τοὺς πλέον ἀναισθητοὺς, πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἀσθένειά των καὶ πόσον μεγάλη ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ.

Διὰ τοῦτο, λοιπὸν, προστῶ νὰ κάμῃ λόγον διὰ τὸν πόλεμον, ἀναφέρει τὰς συνεπείας τοῦ καὶ τοὺς διατάσσει νὰ εἰσέλθουν εἰς πέτρας καὶ νὰ κρυφθοῦν κάτω ἀπὸ αὐτὴν τὴν γῆν, ὅχι διὰ νὰ κάμουν τοῦτο, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθουν πόσον ἀνυπόφορος θὰ εἶναι τότε ἡ ὀργή, ἡ ὁποία θὰ ἀποσταλῇ ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἰδιαιτέρως λέγει «κρυφθῆτε εἰς τὴν γῆν πρὸ τῆς φοβερᾶς παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ πρὸ τῆς λαμπρότητος τῆς ἰσχύος του, ὅταν ἀναστηθῇ νὰ θρασυῇ τὴν γῆν».⁷⁰ Δὲν εἶπεν ἀπλῶς «πρὸ τῆς ἰσχύος του», ἀλλὰ «πρὸ τῆς λαμπρότητος τῆς ἰσχύος του». Διότι τοιαῦτα εἶναι τὰ κατορθώματά του, τοιαῦτα τὰ τρό-

69. Ἦς. 2, 9.

70. Ἦς. 2, 10.

71. Ἦς. 2, 10.

παια, έχουν δηλαδή μεγάλην καθαρότητα και λαμπρότητα. Είς τὸ σημεῖον τοῦτο, μοῦ φαίνεται, ὅτι ὁποιοῦν τὴν νίκην κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἐζεκιίου. Γῆν καλεῖ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων, θραύσιν τὴν κατάπτωσιν καὶ ἀνάστασιν αὐτῶν τὴν ἐξοδὸν πρὸς βοήθειαν.⁶⁶ Ἀφοῦ καὶ ὁ Δαυὶδ κατὰ παρόμοιον τρόπον λέγει «Ἄς ἐγερθῇ ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ διασκορπισθοῦν».⁶⁷ Ἐ καὶ πάλιν «Ἐγέρθητι, Θεέ, καὶ ἀφάρμοσε τὴν δικαίαν σου κρίσιν εἰς τὴν γῆν».⁶⁸ Ἔτσι χαρακτηρίζει μὲ ἀνθρώπινα πράγματα καὶ σχήματα τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. «Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου εἰναι ὕψηλοι, ἐνὶ δὲ ἄνθρωπος εἶναι μηδαινός».⁶⁹ Μετὰ ταῦτα, διὰ νὰ μὴ διέρῃ τότε καλεῖς ἀπὸ τοὺς ἀκραστάς διωκτοὺς πρὸς τὰ λεγόμενα (διότι διὰ πολλοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐπρόκειτο νὰ συμβῇ, ἦτο κατὰ τὸ ἀνέλπιστον καὶ ἀνώτερον κάθε προσδοκίας), προσέφυγεν εἰς τὴν δύναμιν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ, καὶ εἰς τὴν μηδαινότητα ἐκείνου, οἱ ὁποῖοι πάσχουν. Διότι, λέγει, δὲν ὑπάρχει τίποτε πῶς ὕψηλον ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ τίποτε πῶς μηδαινὸν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.⁷⁰ Ἀ Λακόν, μὴ ἀπορίης, πῶς θὰ δυνηθῇ ὁ μέγας οὗτος καὶ ἰσχυρὸς Θεὸς νὰ ταπεινώσῃ τόσο πολὺ διὰ μιᾶς τοὺς μηδαινοὺς ἀνθρώπους. Καὶ πολὺ ἄρδᾳ εἶπεν «οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου εἰναι ὕψηλοι». Δὲν εἶπεν ἡ δύναμις, ἀλλ' «οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Κυρίου», διότι καὶ μόνον τὸ βλέμμα του εἶναι ἱκανὸν νὰ συντρίψῃ κάθε τι, τὸ ὅποιον ἐναντιώνεται πρὸς τὸ θέλημά του. Τοῦτο θεαίως ἔλεγε καὶ ὁ Δαυὶδ εἰς διάφορον ἀπὸ τοὺς προηγουμένους ψαλμοὺς μὲ τὸ «Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ρίπτει ἐνὰ θλέμμα εἰς τὴν γῆν καὶ τὴν κάμνει νὰ τρέμῃ».⁷¹ Καὶ ἄλλος πάλιν προφήτης μὲ τὸ «Θὰ ρίμω εὐμενὲς τὸ θλέμμα μου καὶ θὰ ἔχω τὴν δύναμιν νὰ τὸν σώσω».⁷² «Διὰ τοῦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν πᾶν ἀνθρώπινον μεγαλείον θὰ ταπεινωθῇ καὶ μόνον ὁ Κύριος θὰ ὑψωθῇ».⁷³ Ἐ Διότι, ὅταν ἐγινεν ἡ ἀπίστευτος νίκη καὶ τὰ λαμπρά καὶ θαυμαστά ἐκεῖνα τρόπαια, καὶ οἱ δαίμονες κατησχύνθησαν, καὶ τὰ εἰδωλα ἐξητυλίσθησαν, καὶ οἱ ψευδοπροφῆται ἀπεστο-

66. Πρὸς. Παρμ. Β' κεφ. 32 καὶ Ἡσ. κεφ. 36 ἔξ.

70. Ψαλμ. 67, 2.

71. Ψαλμ. 81, 6.

72. Ἡσ. 2, 11.

73. Ψαλμ. 108, 32.

74. Ψαλμ. 11, 4.

75. Ἡσ. 2, 11.

μώθησαν, καὶ τὸ τυραννικὸν καθεστὼς τῶν θαρσάρων κατελύθη καὶ κάθε στόμα, τὸ ὅποιον ἐστρέφετο κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἀπεφράγη. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ μόνον ὁ Κύριος θὰ ὑψωθῇ. Οὐδεὶς, λακόν, θὰ ὑπάρχῃ, ὁ ὁποῖος θὰ πρεβάλλῃ ἀντιρροῖς καὶ θὰ ἀμφιβάλλῃ διὰ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἡ ἀπόδειξις ἐγίνε τόσο σαφεινὴ μὲ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Διότι ἡ θεία φύσις κατέχει ἀδιάλειπτα αὐτὴν τὴν ὑψηλὴν καὶ τιμητικὴν θέσιν, ἀφοῦ οὐδέποτε ἔλαθε κάποιαν ἀρχὴν, ἀλλὰ πάντοτε ὑπῆρχε. Τὸ ὑμῶσθαι ἡμῶς ἀναφέρεται εἰς τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι ἀντιλέγουσιν καὶ ἐναντιώνονται εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, Ἐ ἀφοῦ πεισθοῦν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπόδειξιν τῶν πραγμάτων, κάμνουν τὰ γόνυα καὶ προσφέρουν εἰς τὸν Θεόν τὴν ἀρμολύσαν δοξολογίαν. «Καὶ θὰ ταπεινωθῶν, διότι ἔρχεται ἡμέρα Κυρίου τοῦ Παντοκράτορος ἐναντίον παντὸς θαλάσσης καὶ ὑπερηφάνου ἐναντίον πάντων τῶν κέδρων τοῦ Λιβάνου, τῶν ὑψηλῶν καὶ ἐπιγμένων, καὶ ἐναντίον ὅλων τῶν βρυῶν τῆς θαλάσσης καὶ ἐναντίον πάντων τῶν ὑψηλῶν ὀρέων [καὶ ἐναντίον πάντων τῶν ὑψηλῶν θουνῶν]· ἐναντίον παντὸς ὕψηλου πύργου καὶ ἐναντίον παντὸς ὕψηλου τείχους· ἐναντίον παντὸς πλοίου τῆς θαλάσσης καὶ ἐναντίον πάσης ἀραιότητος τῶν πλοίων. Καὶ θὰ ταπεινωθῇ τὸ ὕψος τῶν ἀνθρώπων καὶ μόνον ὁ Θεὸς θὰ ὑψωθῇ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν».⁷⁶ Τείχος καὶ κέδρον καὶ θουνὴν ἢ καὶ βρὺν δυναμάζει ἐδῶ τοὺς ἄρχοντας καὶ δεικνύει μεταφορικὰ μὲ τὸ ὕψος τῶν δένδρων τούτων τὴν ἐξουσίαν των. Καὶ ὅταν ἀναφέρῃ πλοῖον καὶ πᾶσαν ἀραιότητα πλοίων, ὁπαινέσεται τοὺς πῶς εὐπάρους ἀπὸ αὐτοῦ.

Ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐπιθυμεῖ νὰ εἴπῃ, εἶναι τὸ ἑξῆς: «Ὅτι κάθε ἰσχυρὸς, κάθε ὄργαν, κάθε στρατηγός, κάθε κάτοχος πλοίου, ὁλόκληρος, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ δυναμικότης ἀνθρώπων θὰ ἐξαφανισθῇ τότε καὶ θὰ διελυθῇ καὶ τίποτε δὲν θὰ τοὺς προσφύλαξῃ, ὥστε νὰ ἀποφύγουν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, Ἐ οὐτε ἡ κομματικὴ δύναμις, οὐτε ἡ πολεμικὴ πείρα, οὐτε ἡ χρηματικὴ περιουσία, οὐτε τὰ εἰκόμματα, οὐτε τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ, οὐτε κατὰ ἄλλο σχετικὸν μὲ αὐτὰ. Ἡ Ἀνιμω-

76. Ἡσ. 2, 12-17. Ἡ μετάφρασις τῶν Ο' καὶ τῶν καμένων, τὸ ὅποιον παρατίθεται ὁ Χριστόμαχος, ἔχον ἀρτιμένους διαφοράς. Ἡ προσθήκη καὶ ἡ διαθήκη ἐκρήθησαν ἀναγκαστικῶς, διότι τὰ σχήματα τοῦ πατρὸς, τὰ ὅποια ἀκολουθοῦν, προϋποθέτουν τὴν ταύτην ἀρχὴν τοῦ καμένου.

νεύει κέδρους Λιβύης διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: "Ἡ ἐπειδὴ τοῦτο τὸ δένδρον φύεται ἰδιαίτερα εἰς αὐτὸν τὸν τόπον ἢ ἐπειδὴ θέλει νὰ δηλώσῃ ὅτι τὰ γεγονότα εἶναι ἐγγύς. «Ὡρασιώτητα τῶν πλοίων» καλεῖ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν στρατηγῶν, οἱ ὅποιοι περιβάλλονται ἀπὸ πλοῦτον, θύλα καὶ σεμιτοφυλάκας. Μοῦ φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπανίσταται καὶ τὴν μακροχρόνιον ἀποδημίαν τῶν θαρσάρων. «Καὶ θὰ κρύβουν ὅλα τὰ χειροποίητα αὐτῶν εἰδῶλα, θὰ τὰ φέρουν εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰς σχισμάς τῶν θράνων καὶ εἰς τὰς ὁπὰς τῆς γῆς πρὸ τῆς φοβερᾶς παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ τῆς λαμπρότητος τῆς δυνάμεώς του, ὅταν ἐγερθῇ νὰ καταστρέψῃ τὴν χώραν». Τόσον πολὺ θὰ ὀδονατοῦν οἱ θεοί, λέγει, νὰ προσφέρουν εἰς αὐτοὺς κάποιαν βοήθειαν. Ὡστε θὰ ἔχουν ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης βοήθειας καὶ τόπων ἀσφαλείας, διὰ νὰ μὴ συλληφθῶν «πρὸ τῆς φοβερᾶς παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ τῆς λαμπρότητος τῆς δυνάμεώς του, ὅταν ἐγερθῇ νὰ καταστρέψῃ τὴν χώραν». Μάλιστα, διὰ νὰ μὴ ἀποδίδῃ κανεὶς αὐτὰ εἰς τὴν ἐφοδὸν τῶν θαρσάρων καὶ νὰ μὴ νομίσῃ ὅτι ὁ φόβος προέρχεται ἀπὸ τὴν δύναμιν ἐκείνων, ἐπαναφέρει τὸν λόγον εἰς τὸν Θεὸν τῶν ὅλων καὶ λέγει, ὅτι αὐτὸς εἶναι στρατηγὸς εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον καὶ ἡ δύναμις του καταπλήσσει ἐκείνους, οἱ ὅποιοι περιτλήθουν εἰς τὸσον μεγάλον κίνδυνον, καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐτιμωρήθησαν διὰ τὰ ἁμαρτήματα ποῦ διεπράχθησαν ἀπὸ αὐτοὺς. «Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ πετάξῃ μακρὰν ὁ ἄνθρωπος τὰ ἀργυρὰ καὶ τὰ χρυσὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν του, τὰ ὅποια κατεσκεύασε διὰ τὸν ἑαυτοῦ του, διὰ νὰ προσκυνῇ τὰ μάταια καὶ τὰς νικητρίδας. Ὡστε, ἐλευθερὸς πλέον, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς στερεὰς πέτρας καὶ εἰς τὰς σχισμάς τῶν θράνων πρὸ τῆς φοβερᾶς παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ τῆς λαμπρότητος τῆς δυνάμεώς του, ὅταν ἐγερθῇ νὰ καταστρέψῃ τὴν χώραν». Ἀρκετὰ τοὺς περιεπαίξεν, ἀφοῦ δείκνυει ὅτι κρύπτονται μαζὶ με τοὺς θεοὺς τῶν καὶ ὅτι κατέρχονται μέσας εἰς τὴν γῆν καὶ ὅτι

77. Ἡσ. 2, 18-19.

78. Ἡσ. 2, 20-21. Τὸ καίμενον, τὸ ὅπολον παρατίθεται ὁ Χρυσόστομος, διαφέρει ἐκτετατῶς πρὸς τὸ καίμενον τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'. Τὸ ἀδελφὸν καίμενον ὅμως διαφέρει καλὺν τρόπον γρηφῇ, διότι τὸ «τοῖς μάταιοις καὶ ταῖς νικητρίδι» ἐφαρμόζεται ἀπὸ τοῦ «ἐκείνων», ὅπου ἡ ἀπόδοσις εἶναι ἐπιρροή τοῦ λατινικοῦ. (Θὰ πετάξῃ ὁ ἄνθρωπος τὰ ἀργυρὰ καὶ τὰ χρυσὰ ἀγάλματα του εἰς τὰς οὐκείων καὶ εἰς τὰς νικητρίδας).

οὕτως τὸ πολυδάπανον τῆς ὕλης τῶν εἰδῶλων δὲν εἶναι εἰς θεὸν νὰ ὠφελήσῃ κατὰ τι εἰς τὴν ἐπιτελεσμένην συμφορὰν. Ὡνόμασε νικητρίδας τὰ εἰδῶλα, διὰ νὰ δηλώσῃ ἢ τὴν ἀσθενεὴν τῶν φύσιν ἢ τὴν σκοτεινότητα τῆς πλάνης καὶ τὸ ὅτι τὰ πάντα διαπράττονται ἀπὸ τοῦς δαίμονας μυστικά. Διότι, ὅπως εἰς τὰς νικητρίδας ὁ μὲν ἥλιος καὶ τὸ φῶς εἶναι ἐχθρικά, ἡ δὲ νύξ καὶ τὸ σκότος ἀγαπητά, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς δαίμονας καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐξαπατῶνται ἀπὸ αὐτοῦ, ἡ μὲν πονηρία καὶ ὅλα τὰ παράνομα εἶναι συνήθη καὶ φιλικὰ, ἡ δὲ ἀρετὴ καὶ τὰ ἔργα τοῦ φωτός ἐχθρικά. Καὶ ὅταν λάμψουν αὐτὰ τὰ ἔργα τοῦ φωτός, γίνονται σκοτεινὰ ἐκείνα. Ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος ὡς ἐνάντια, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κόπους καὶ μόχθους. Διότι ἀρκεῖ μόνον νὰ φανερωθοῦν τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς καὶ ὅλα ἐκείνα θὰ τὰ καταλύσουν. «Παύσατε νὰ ἔχετε ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς τοῦ ὁποίου τοὺς μυκτῆρας ὑπάρχει πνοή διότι ποῖαν ἔχει οὗτος ἀξίαν;». Μοῦ φαίνεται ὅτι ἐδῶ ὑπανίσταται τὸν βασιλέα Ἐζεκιαν, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὴν μεγάλην ἀγωνίαν εὐρίσκειτο εἰς τὰ τελευταῖα του. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπίστευον οἱ θάρσαροι, ὅταν τὸν συνέλαβον ὅπως συλλαμβάνουν τὰ θηράματα εἰς τὰ δίκτυα, ὅτι εἶχον ἐτοιμον κυνήγιον Ε καὶ ὅτι δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ καταβάλουν κόπους διὰ τὴν ὁλώσιν τῆς πόλεως καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐκείνου, συνέθε εἰς τοὺς θαρσάρους ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Διὰ τοῦτο λέγει: «Παύσατε νὰ ἔχετε ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς τοῦ ὁποίου τοὺς μυκτῆρας ὑπάρχει πνοή διότι ποῖαν ἔχει οὗτος ἀξίαν;». Δηλαδή κανεὶς δὲν τὸν ὑπελόγισε. 72. Α καὶ πράγματι ἤλπισαν ὅτι μετὰ τὴν ἐφοδὸν θὰ καταστραφῶν τὰ πάντα. Ὅμως συνέθε καθ' ὁλοκληρίαν τὸ ἀντίθετον. Ἐκεῖνος, ὁποῖος θεωρεῖται ἀπὸ σῶς ὅτι οὐδεμίαν ἰσχύν ἔχει, ἀλλ' εἶναι εὐδαιμόνιος, οὗτος θὰ ἐμφανισθῇ πρὸ λαμπρῶς ἀπὸ ὅλων, διότι λαμβάνει βοήθειαν ἀπὸ τὸν Θεόν.

79. Ἡσ. 2, 22. Τὸ χωρίον διατρήθη μόνον εἰς τὸ ἑβραϊκὸν καίμενον, 80. Πρὸλ. Παρὰλ. Β' κεφ. 32 καὶ Ἡσ. κεφ. 36 εἰ.